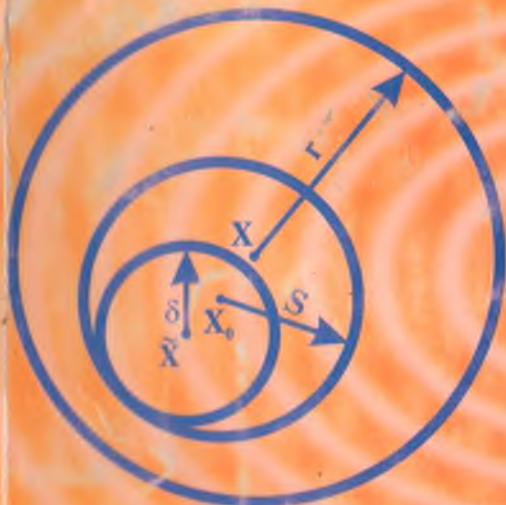

Г. ФАЙМНАЗАРОВ, О. Г. ФАЙМНАЗАРОВ

ФУНКЦИОНАЛ АНАЛИЗ КУРСИДАН МАСАЛАЛАР ЕЧИШ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ
ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Г. ФАЙМНАЗРОВ, О.Г.ФАЙМНАЗРОВ

ФУНКЦИОНАЛ АНАЛИЗ КУРСИДАН МАСАЛАЛАР ЕЧИШ

(Ханумий ўзгарувчаник функциялар назарияси ва метрик
фазолардан масалалар ечини намуналари)

*Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта маҳсус таълим
вазирлиги томонидан ўқёв қўлланма сифатида
тавсия этилган*

«FAN VA TEKNOLOGIYA» – 2006

Г.Файмназаров, О.Г.Файмназаров. Функционал анализ курсынан масалалар ечини (хакикий ўзгарувчанлык функциялар назариясін ва метрик фазолардан масалалар ечін намупаларап). — Т., «Fan va texnologiya» нашириети, 2006. 115 бет.

Университеттердә В-400100 (математика таълимни), В-480100 (амалий математика ва информатика таълимни) йұналини бүйіча таҳсил олаётган талабалар учун құллаима.

Бу құллаимадан педагогика олий ўқув жортларининг математика, математика ва информатика йұналиниидаги бакалаврият талабалари ҳам фойдаланишлари мүмкін.

Текущчиликтер: К.О.ҚҰРҒОННОВ – ҮзМУ физика-математика фанлар номзоды, доцент; Ә.М.МАРДНОВ – СамДУ физика-математика фанлар номзоды, доцент; К.ЖАЛМУРАТОВ – ГулДУ физика-математика фанлар номзоды, доцент.

СҮЗ БОШИ

Шибү күлланма В-460100 (математика) ва В-480100 (амалий математика ва информатика) таълими йўнилини бўйича университетларда таҳсил олаётган талабалар учун мўлжаллангани.

Бу ўқув қўлланмада функционал анализдан масалалар очини учун талабаларга ёрдам беришни асосий мақсад қилиб олниди. Чунки функционал анализдан масалалар очишда талабалар кўнгина қийинчиликка дуч келадилар, яъни муҳокама — мuloҳаза юритища камчилик ва хатоларга йўл қўядилар. Шу нуқтага назардан бу ерда масалалар очиб кўреатилди. Бу оса улар олгай назарий билимларни чуқурроқ ўрганингга ва мавзуларни туб моҳияти билан англаб олишга ёрдам беради.

Функционал анализ кенг маънида айтганда математик билимларнинг таркибий қисмларини ташкил этиб, ҳозирги замон математика фани учун умумийдир. Щунинг учун у математик билимларда асосий аҳамиятга эга.

Функционал анализ физика, техника масалаларини очинида ва математик назарияни ривожлантиришида кенг ўрганиллади.

Функционал анализ ҳозирги замон математикасининг тилидан иборат. Лекин бу тилини талабалар томонидан ўзлантириши осон эмас. Уни ўзлантириши учун албатта масалалар очини талаб этилади.

Ушбу кўлланма функционал анализдан масалалар очищағи кўн йиллик тажрибалар асосида, яъни университетда олиб борилган кўн йиллик назарий ва амалий машғулотлар асосида тайёрланди.

Шибү кўлланма хақида фикр-мулоҳазаларини билдириган шахсларга миннатдорчилик билдирамиз.

Муаллифлар

1-§. ТҮЙЛАМЛАР НАЗАРИЯСИНИНГ ЭЛЕМЕНТЛАРИ

1. Асосий түшунчалар

Агар A ва B түйлам элементлари орасида ўзаро бир қийматни мослих ўринатылған бўлса, A ва B түйламлар эквивалент дейилади ёки тенг қувватли түйламлар дейилади.

Эквивалентлик \Leftrightarrow деб белгиланади, яъни $A \Leftrightarrow B$.

Иккита чекли A ва B түйламлардаги элементлар сони бир хил бўлса, бундай A ва B түйламлар эквивалент ёки тенг қувватли бўлади.

Шундай қилиб түйламларининг тенг қувватли (бир хил қувватлизик) түшунчаси чекли түйламлар элементлар сонининг бир хиллик түшунчасининг йириндисидан иборат.

Ихтиёрий A түйламининг қувватини $\overline{\overline{A}}$ ёки $m(A)$ деб белгилаймиз. Чекли түйлам қуввати түйламини ташкил этувчи элементлар сонидан иборат.

Масалан: $A = \{a_1, a_2, \dots, a_3\}$, $\overline{\overline{A}} = 23$, $m(A) = 23$.

Агар A түйлам $N = \{1, 2, 3, \dots\}$ натурал сонлар түйламига эквивалент бўлса, A саноқли түйлам дейилади.

Саноқли түйламининг қувватини \aleph_0 ҳарф билан белгилаймиз:

$$m(N) = \aleph_0 \quad \text{ёки} \quad \overline{\overline{N}} = \aleph_0$$

Натурал сонлар түйламига эквивалент бўлмаган чексиз түйлам саноқсиз түйлам дейилади.

Теорема. $[0, 1]$ кесмадаги нуқталар түйлами саноқсизdir.

Таъиф. $[0, 1]$ кесмадаги нуқталар түйламига эквивалент бўлган түйлам континуум қувватли түйлам дейилади.

Континуум түйлам қувватини с ҳарф билан белгилаймиз.

$$U = [0, 1], \quad m(U) = c \quad \text{ёки} \quad \overline{\overline{U}} = c$$

2. Асосий теоремалар

1.1-теорема. (Кантор-Бернштейн) Агар Λ түпнаманинг Λ_1 қисм түпнами $\Lambda_1 \sim \mathbb{B}$ бўлиб \mathbb{B} түпнаманинг B_1 қисм түпнами $B_1 \sim \Lambda$ бўлса, у ҳолда $\Lambda \sim \mathbb{B}$ бўлади.

1.2-теорема. Чекли ёки саноқли миқдордаги чекли ёки саноқли түпнамаларининг бирланимаси, яна чекли ёки саноқли түпнамдан иборат.

1.3-теорема. Агар Λ түпнаманинг элементлари чекли параметрлар билан аниқлаинган бўлиб, ҳар бири бир-бирига боғлиқ бўлмаган ҳолда саноқли түпнамлар қийматларини қабул қиласа, у ҳолда бундай $A = \{a_{i_1, i_2, \dots, i_n}\}$ түпнаманинг қуввати $m(\Lambda) = \aleph_0$ бўлади.

Бу теоремани қўйидагича ҳам келтириши мумкин.

1.3А-теорема. Агар Λ түпнаманинг элементлари и параметр билан аниқлаинган бўлиб, буларининг ҳар бири бошқасига боғлиқ бўлмаган ҳолда саноқли түпнам қийматларини қабул қиласа, яъни

$$A = \{a_{x_1, x_2, \dots, x_n}\}, \quad x_k = \{x_k^1, x_k^2, \dots\}; \quad k=1, 2, \dots, n$$

бўлса, у ҳолда $m(\Lambda) = \aleph_0$ бўлади.

1.4-теорема. Чекли ёки саноқли миқдордаги континуум түпнамаларининг бирланимаси яна континуум түпнамдан иборат.

1.4А-теорема. Ҳар қандай $[a, b]$ сегментдаги нуқталар түпнами континуум қувватли түпнамдир.

1.5-теорема. Агар Λ түпнаманинг элементлари $A = \{a_{i_1, i_2, \dots}\}$ саноқли параметрлар билан аниқлаинган бўлиб ҳар бири бир-бирига боғлиқ бўлмагандан иккита ҳар хил қийматларини қабул қиласа, у ҳолда бундай Λ түпнам қуввати $m(\Lambda) = c$ бўлади.

1.6-теорема. Агар Λ түпнаманинг элементлари $A = \{a_{i_1, i_2, \dots}\}$ чекли ёки саноқли параметрлар ташлани билан аниқлаинган бўлиб, ҳар бири бошқасига боғлиқ бўлмаган ҳолда континуум қийматини қабул қиласа, у ҳолда бундай Λ түпнам қуввати $m(\Lambda) = c$ бўлади.

1.7-теорема. Үзлуксиз функциялар түплами континуум
 $m(C[a, b]) = c$

1.8-теорема. Фараз қиласылған, M ихтиёрий түплами бўлсин. Агар элементлари M нинг ҳамма қисм түпламларидан иборат бўлган түпlam T бўлса, у ҳолда T нинг қуввати берилган M түпламиниң қувватидан катта бўлади, яъни

$$m(T) > m(M).$$

Демак, биз берилган M ихтиёрий түпламдан қуввати ундан катта бўлган T түпламини тузишмиз мумкин ва бундан яна қуввати T некидан катта бўлган бошқа түпламини тузишмиз мумкин. Шундай қилиб биз қувватларниң юқоридан чегаралашмаган шакаласини ҳосил қилишимиз мумкин.

Агар M нинг қувватини α десак, у ҳолда T нинг қуввати 2^α бўлиб, 1.8-теоремани

$$\alpha < 2^\alpha$$

тengsизлик кўршинида ифодалани мумкин. Бу tengsизлик M чекли түпlam бўлгандга кўршиб турибди.

Агар $\alpha = \aleph_0$ бўлса, у ҳолда $\aleph_0 < 2^{\aleph_0}$, яъни натурал сонлар түпламидан тузилган қисм түпламлар түпламиниң қуввати, натурал сонлар түпламиниң қувватидан катта.

1.9-теорема. Натурал сонлар түпламиниң ҳамма қисм түпламларидан тузилган түпламиниң қуввати континуумdir, яъни

$$2^{\aleph_0} = c$$

1.10-теорема. Чекли ёки саноқли миқдордаги саноқли түпламлариниң Декарт кўнайтмаси саноқли түпlamdir.

1.11-теорема. Агар A ва B түпламлар континуум қувватга эга бўлса, у ҳолда уларниң Декарт кўнайтмаси $A \times B$ ҳам континуум қувватга эга бўлади.

Агар $\alpha = c$ континуум бўлса, у ҳолда 2^c — гиперконтинуум дейилади.

1.12-теорема. $[0, 1]$ сегментда берилган ҳақиқий функциялар түпламиниң қуввати 2^c га teng, яъни гиперконтинуум қувватидан иборат.

1.13-теорема. Тўғри чизикниниң барча қисмларидан тузилган түпламлар тизиминиң қуввати 2^c га teng.

3. Масалалар ечиш

1.1-масала. $[a,b]$ кесмадаги нүкталардан түзилгап ҳамма кетмекетликтер түрлами континуум құвватта эга эканлығы искерләнсін.

Ечіш. $[a,b]$ кесмадаги нүкталардан түзилгап ҳамма кетмекетликтер түрламини А білап белгілайлык. Ү ҳолда ҳар бир a элемент $(a \in A)$ $a = a_{i_1}, i_2, i_3, \dots$ сандықты параметрлер таптап билди анықланған бўлиб, ҳар қайси бөнжасига боғлиқ бўлмаган ҳолда $[a, b]$ нүктадаги нүкталар түрлами қандай құвватта эга бўлса, шунча қийматтарни қабул киласи, яшии континуум қиймат қабул қиласи. Ү ҳолда 1.6-теоремага асосан $m(A) = c$ бўлади.

1.2-масала. Агар

$$A = \{x(t) \in C[0,1] : x(0) = 0\}$$

бўлса, А түрламнинг құвваты нимага теңг?

Ечіш. Фараз қиласи,

$$A_1 = \{x(t) \in C[0,1] : x(t) = \alpha t, 0 < \alpha \leq 1\}$$

бўлсин. Ү ҳолда $A_1 \subset A$ ва $m(A_1) = c \leq m(A)$ бўлинши кўришиб турибди. Иккінчи томондан $A \subset C[0,1]$ ва $m(C) = c$ бўлганидан

$$m(A) \leq m(C)$$

$A \supset A_1$ дан $m(A) \geq m(A_1) = c$. Ҷемак, $m(A) = c$.

1.3-масала.

$$A = \left\{ x(t) \in C[0,1] : \int_0^1 x(t) dt = 0 \right\}$$

түрлам құвваты нимага теңг?

Ечіш. Фараз қиласи,

$$\begin{aligned} A_1 = & \left\{ x(t) \in C[0,1] : x(t) = 0, 0 \leq t \leq \frac{1}{2}; \right. \\ & \left. x(t) = \alpha \left(t - \frac{1}{2} \right), \frac{1}{2} < t \leq 1, 0 \leq \alpha \leq 1 \right\} \end{aligned}$$

бўлсин. Ү ҳолда $A_1 \subset A$ ва $m(A_1) = c \leq m(A)$ эканлығы равнан.

Иккитиңчи томондан $A_1 \subset C[0,1]$ ва $m(A) \leq m(C) = c$.
Ҷемак,

$$m(A) = c$$

1.4-масала. Бутун коэффициенттери даражасы нан онынайын диган алгебраик күнхадылар түпнамининг қуввати нимага тең?

Ечиш. Фараз қызметчилер, Р масала шартидаги алгебраик күнхадылар түпнами бўлсин. Агар $P(t) \in R$ бўлса, у ҳолда

$$P(t) = \sum_{k=0}^n a_k t^k$$

күнхад (n+1)-та $\{a_k\}_0^n$ кўрнишиндаги параметр билан аниқланган бўлиб, буларнинг ҳар бирин бошқасига боғлиқ бўлмаган ҳолда бутун сонларни қабул қиласди, яъни

$$m\{a_k\} = a, \quad k = 0, 1, 2, \dots, n$$

Шунинг учун 1.3-теоремага асосан $m(P)=a$.

1.5-масала. Бутун коэффициентти ҳамма алгебраик күнхадылар түпнамининг қуввати нимага тең?

Ечиш. P_n орқали 1.4-теоремадаги алгебраик күнхадылар түпнамини ва P орқали ҳамма бутун коэффициентти қўнхадылар түпнамини белгилайлик. У ҳолда,

$$P = \bigcup_{n=0}^{\infty} P_n$$

Эди 1.2-теоремага асосан $m(P)=a$ эканини кўрамиз.

1.6-масала. 6 рақами қатнишмайдиган ўни каср билан ифодаланувчи $[0,1]$ кесмадаги нуқталар түпнамининг қуввати нимага тең?

Ечиш. Масала шартидаги $[0,1]$ кесмадаги нуқталар түпнамини Λ деб ва $[0,1]$ кесмадаги сонларни тўққизди касрга ёйилмаси тўпнами V бўлсин.

Бу Λ ва V тўпнам орасида ўзаро бир қийматли мослих ўрнатиш мумкин. Бунинг учун Λ тўпнамдаги ҳар бир касрда 9 рақамни олтинчи ўрининг ёзамиз. У ҳолда Λ ва V тўпнам элеменитлари орасидаги мослих бир хил тўққиз рақамли ёйилма билан таъминланган бўлади.

Демак, $m(\Lambda)=c$.

Эслатма. Агар $x \in [0,1]$ бўлса, у ҳолда $x=0, \alpha_1, \alpha_2, \alpha_3, \dots$ буида ҳар бир α_k бошқасига боғлиқ бўлмаган ҳолда ўни ёйилмада мумкин бўлгай

0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

шматлардан қабул қиласы ва түккіз рақамлы ёйилмада мұм-
ни бўлган

0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

шматлардан қабул қиласы.

1.7-масала.

$$\Lambda\{(x,y) \in \mathbb{R}^2 : |x| + x = |y| + y, x^2 + y^2 \leq 1\}$$

үшламнинг қуввати нимага төнг?

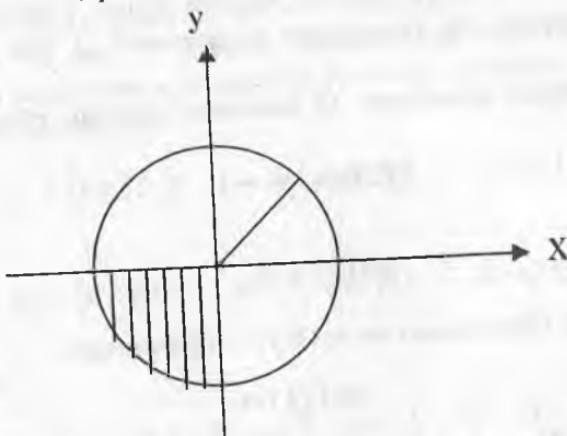
Ечиш. Маркази координат бошыда ва радиуси бирга теиг-
улған доиранинг нүқталар түпламиини Λ_1 деб белгилайлик. Те-
сисликтининг учинчі чоракдаги нүқталар түпламиини (чегараси-
агилар билан биргаликда) ва $y=x$, $x \geq 0$ нурда ётувчи нүқталар
үшламиини Λ_2 деб белгилайлик. У ҳолда,

$$\Lambda = \Lambda_1 \cap \Lambda_2$$

$$\Lambda_1 = \{(x, y) \in \mathbb{R}^2 : x^2 + y^2 \leq 1\}$$

$$\Lambda_2 = \{(x, y) \in \mathbb{R}^2 : |x| + x = |y| + y\}$$

бўлади (шаклга қаранг):

$\Lambda \subset \mathbb{R}^2$ бўлганда $m(\Lambda) \leq m(\mathbb{R}^2) = c$.

Эйди

$$B = \{(x, y) \in \mathbb{R}^2 : y=x, x \geq 0, x^2 + y^2 \leq 1\}$$

Бўлсем.

У ҳолда $B \subset A$ ва $m(B) = c$ эканлиги кўрнишиб турди.

Шундай қилиб,

$$c = m(B) \leq m(A)$$

Энди $c \leq m(A)$ ва $m(A) \leq c$ тенгсизликлардан

$$m(A) = c$$

келиб чиқади.

1.8-масала. $A = [0, 1]$, $B = Q \cap [0, 1]$ бўлса, у ҳолда $D = AxB$ тўплам қувватини топинг. Бунда Q рационал сонлар тўплами.

Ечиш. A ва B тўпламлариниг Декарт қўпайтмаси (x, y) жуфтлар тўпламидан иборат бўлиб $x \in A$, $y \in B$ лардан иборатdir. Шунинг учун D тўплам қутидагича ифодаланади.

$$D = \{(x, y) \in R^2 : 0 \leq x \leq 1, y = \alpha, \alpha \in B\}$$

Энди $D \subset R^2$ бўлганидан $m(D) \leq m(R^2) = c$

Иккничи томондан $[0, 1] \subset D$ бўлганидан

$$m([0, 1]) = c \leq m(D)$$

Демак, $m(D) = c$

1.9-масала. «Агар A саноқли тўплам бўлса, у ҳолда \bar{A} тўплам ҳам саноқли» деб тасдиқлани мумкини? \bar{A} эса Анииг туашмаси.

Ечиш. Фараз қилайлик, Q рационал сонлар тўплами бўлсин, яъни

$$Q \subset R = (-\infty, \infty)$$

У ҳолда

$$m(Q) = \aleph_0$$

Энди $\bar{Q} = R$ бўлганидан ва $m(R) = c$ бўлганидан

$$m(\bar{Q}) = c$$

хосил бўлади. Демак, масаладаги тасдиқ ўринили эмас.

1.10-масала. Комплекс текисликда $\sin z$ функция фақат мавхум қийматга эга бўладиган нуқталар тўпламишиниг қувватини топинг.

Ечиш. Излапаётган тўпламини A деб белгилайлик

$$\sin z = \sin(x+iy) = \sin x \cosh y + i \cos x \sinh y$$

$$shy = \frac{e^y + e^{-y}}{2}, \quad chy = \frac{e^y - e^{-y}}{2i}$$

Бүлганиңдан Λ түпламда фақат $\sin x \cosh y = 0$

бұладыған R^2 фазонинг нүкталари киради. Некин $\cosh y \neq 0$, $y \in R$. Шунинг учун $A = \{(x,y) \in R^2 : \sin x = 0, |y| < \infty\} \subset R^2$ бүлганиң интегралы $m(A) \leq c$.

Иккінчи томондан

$$B = \{(x, y) \in R^2 : x = 0, |y| < \infty\}$$

түплам Λ түплам ичидә жойлашған, яғни $B \subset \Lambda$.

Әнді $m(B) = c$ эканлыгини қайд қылсак ва $B \subset \Lambda$ мүносабаттың этиборга олсак,

$$c = m(B) \leq m(\Lambda)$$

Ниҳоят $m(\Lambda) \leq c$ ва $m(\Lambda) \geq c$ теңсизликдан $m(\Lambda) = c$ келиб чиқади, яғни масала шартидаги түплам қуввати континуумга тең.

1.11-масала. $[0,1]$ ва $[0,1] \setminus \left\{ \frac{1}{n} \right\}$ түплам элементлари орасында ўзаро бир қийматли мөслик ўрнатынг.

Ешиш. Λ ва B түплам элементлари орасында ўзаро бир қийматли мөсликни қойындағыча ўрнатын мүмкін.

Фараз килайлык:

$$A_1 = \left\{ x \in [0,1] : x = \frac{\sqrt{2}}{2^n}, n \in N \right\} \quad A = [0,1]$$

$$B_1 = \left\{ x \in [0,1] : x = \frac{1}{n}, n \in N \right\} \quad B = [0,1] \setminus \left\{ \frac{1}{n} \right\}$$

Әнді

$$C_1 = A_1 \cup B_1 = \left(1, \frac{\sqrt{2}}{2}, \frac{1}{2}, \frac{\sqrt{2}}{4}, \frac{1}{3}, \dots \right)$$

деб белгилайлык.

B_1 ва C_1 түпламлар саноқлы. Шунинг учун унинг элементлары орасында ўзаро бир қийматли мөсликни рақамлаш қоидаси бүйічә ўрнатын мүмкін.

$$A/C_1 = B/A_1$$

бўлгани учун бу тўплам элементлари орасида ўзаро қийматли мосликни «ўзиши ўзига» қоидаси билан ўрнатиш мумкин.

Бу эса А ва В тўплам элементлари орасида ўзаро қийматли мослик ўрнатиш мумкин эканлигини кўрсатади.

4. Мустақил ечиш учун масалалар

1. $A = \{x(t) \in C[0, 1] : x\left(\frac{1}{2}\right) > 0\}$ тўплам қуввати қандай бўлади?
2. Фараз қиласайлик, А тўғри чизикда саноқли тўплам бўлсин. Бу А тўпламни α микдорга ($\alpha \in R$) силжишдан ҳосил бўлган A_α билан кесишмайдиган қилиб силжитиш мумкинми?
3. А тўплам ўзи билан устма-уст тушмайдиган қисм тўпламга эквивалент бўлгандағина чексиз тўплам бўлишини исботланг.
4. $[a, b]$ кесмада берилган ва бу кесманинг ҳеч бўлмасабитта нуқтасида узилишга эга бўлган функциялар тўпламишининг қуввати қандай бўлади?
5. Ҳамма монотон функциялар тўпламишининг қуввати қандай топилади?
6. Фараз қиласайлик, $[a, b]$ кесмада берилган $x(t)$ функциялар ҳар бир t_0 ($t_0 \in [a, b]$) нуқтада локал минимумга эга бўлсин.
7. $[0, 1]$ ва $[0, 1]/Q$ тўплам элементлари орасида ўзаро бир қийматли мослик ўрнатилсан. Бунда Q рацонал сонлар тўплами.
8. $[-1, 1]$ кесмадаги рацонал нуқталар тўплами А ва $B = \{(x, y) \in R^2, x^2 + y^2 \leq 1\}$ бўлса, у ҳолда $D = AxB$ тўплам қуввати қандай бўлади?

2-§. ЎЛЧОВЛИ ТҮПЛАМЛАР

1. Масалаларни ечиш учун зарурий тушунчалар

Фараз қилайлик $a = (a_1, a_2, \dots, a_n)$ ва $b = (b_1, b_2, \dots, b_n)$ лар \mathbb{R} фазоннинг иккита нуқтаси бўлиб $a_i \leq b_i$ ($i=1, 2, \dots, n$) бўлсин. Ушбу

$$G = \{x \in \mathbb{R}_n, x = (x_1, x_2, \dots, x_n), a_i < x_i < b_i\}$$

тўплам \mathbb{R}_n фазода н ўлчовли очик параллелепипед дейилади ва

$$F = \{x \in \mathbb{R}_n, x = (x_1, x_2, \dots, x_n), a_i \leq x_i \leq b_i\}$$

тўплам \mathbb{R}_n фазода н ўлчовли ёниқ параллелепипед дейилади.

$G \subset D \subset F$ шартни қаноатлантирувчи D тўплам учи a ва b нуқталарда бўлган н-ўлчовли параллелепипед дейилади.

Агар $A \subset \mathbb{R}_n$ тўпламини ўзаро кесинмайдиган $\{D_k\}$ параллелепипедларнинг бирлашмаси кўришишда шфодалаш мумкин бўлса ($A = \bigcup D_k$), у ҳолда A элементар тўплам дейилади.

Унбу

$$\mu^* A = \inf_{A \subset \bigcup_{k=1}^m D_k} \sum m D_k$$

сон A ($A \subset \mathbb{R}_n$) тўпламнинг ташқи ўлчови дейилади, бунда

$$m D = \prod_{i=1}^n (b_i - a_i)$$

сон н ўлчовли параллелепипед ёки F (G - очик ёки F -ёниқ)-пинг ҳажми дейилади.

Таъриф. Агар $\forall \varepsilon > 0$ учун шундай элементар $B \subset \mathbb{R}_n$ тўплам мавжуд бўлиб, $A \subset \mathbb{R}_n$ бўлганда

$$\mu^*(A \Delta B) < \varepsilon$$

бўлса, у ҳолда A тўплам Лебег бўйича ўлчовли дейилади.

Лебег бүйінша қараладындаң үлчовли түпнамалардаги А түпнама таңқи үлчови шу түпнаманинг Лебег үлчови деңгээді ва μA деб ёзилади. Таңқи үлчов билдиң бир вақтда ич үлчовни ҳам қайд қылайлык.

$$\text{Ушбу } \mu_* A = mD - \mu^*(C_A D), \quad A \subset D = \bigcup_k D_k$$

сон А түпнаманинг ички үлчови деңгээләди.

Энди А түпнаманинг Лебег үлчовиниң қуйидагы таърифла мумкин.

Таъриф. Агар таңқи ва ички үлчовлар тенг бўлса, у ҳолдА түпнама үлчовли деңгээләди ва бу сон унинг Лебег үлчови де аталаиди ва

$$\mu^* A = \mu_* A = \mu A$$

деб ёзилади.

Агар бу тенглик бажарилмаса түпнама үлчовсиз деңгээләди.

Агар $n=1$ бўлса, у ҳолда $A \subset R_1$ түпнаманинг үлчовини чи зиғули (бир үлчовли), $n=2$ бўлса $A \subset R_2$ түпнаманинг үлчовини ясси (текис икки үлчовли) деб атаемиз. Ихтиёрий k үлчовли ($1 \leq k \leq n$) $A \subset R_n$ түпнама учун с үлчовли үлчовини ($k \leq s \leq n$) тушунинни киритиш мумкин.

Түпнаманинг үлчови чексиз қийматни ҳам қабул қилиши мумкин. Бу ҳақда қуйидагини қайд этамиз. Саноқли микдордаги чекли үлчовга эга бўлган түпнамалар бирлашмаси-шинг үлчови чексиз қийматни қабул қилиши мумкин.

2. Асосисий теоремалар

2.1-теорема. Үлчовли түпнаманинг тўлдирувчиси яна үлчовли түпнамдан иборат.

2.2-теорема. Үлчовли түпнамаларининг бирлашмаси, кесими, айирмаси, симметрик айирмаси яна үлчовли түпнамадир.

2.3-теорема. Үлчовли түпнаманинг үлчови нолга тенг бўлган түпнамага ўзгартриши унинг үлчовига таъсир қилмайди.

2.4-теорема. Ҳар қандай параллеленипед үлчовлидир ва унинг үлчови n -ўлчовли ҳажмга тенг.

2.5-теорема. Ҳар қандай элементар түпнама үлчовли ва унинг үлчови уни ташкил қылган параллеленипедлар үлчовларининг йиғиндилисига тенг.

2.6-теорема. Саноқли міндердеги ўлчовли түпнамалар биршамаси ва кесіншамаси ўлчовли түпнамадан иборат.

2.7-теорема. Ихтиёрий ёпік (очиқ) түпнама ўлчовладир.

2.8-теорема. Агар ўлчовлш A_1, A_2, \dots түпнамалар кенгауовчи $\subset A_2 \subset A_3 \subset \dots$ ёки қисқарувчи $A_1 \supset A_2 \supset A_3 \supset \dots$ кетма-кетликни никил этиб мос равишида

$$A = \bigcup_{k=1}^{\infty} A_k \quad \text{ёки} \quad A = \bigcap_{k=1}^{\infty} A_k$$

үлсa, у ҳолда ҳар икki ҳолатда

$$\lim_{n \rightarrow \infty} (\mu A_n) = \mu A$$

бўлади.

2.9-теорема. Агар $A = \bigcup_{k=1}^{\infty} A_k$ бўлиб, A_k ($k = 1, 2, 3, \dots$) түпнамалар ўлчовли бўлса, у ҳолда

$$\mu A \leq \sum_k \mu A_k$$

2.10-теорема. Агар A_k ($k = 1, 2, 3, \dots$) ўлчовли түпнамалар бўлиб $A = \bigcup_{k=1}^{\infty} A_k$; $A_i \cap A_j = \emptyset$; $i \neq j$ бўлса, у ҳолда $\mu A = \sum_k \mu A_k$ бўлади.

Энди ўлчовсиз түпнам ҳақида тўхталиб ўтамиш.

Чегаралашган ўлчовсиз түпнаманинг мавжудлиги қўйидаги мисолда кўрсатилиади.

Аввало, $\left[-\frac{1}{2}, \frac{1}{2} \right]$ сегментининг нуқталари орасида эквивалентлик тушунчаси киритилиади. Агар x ва у нинг айрмаси x^- у сои рационал бўлса, улар **эквивалент** дейилади ва x^- деб ёзамиш. Бу эквивалентлик қўйидаги хоссаларга эга:

1) Симметриклик: агар x^-y бўлса, y^-x .

2) Транзитивлик: агар x^-y , y^-z бўлса, x^-z .

3) Рефлексивлик: ҳар қандай x элемент учун x^-x .

Бу ерда, асосан $\left[-\frac{1}{2}, \frac{1}{2} \right]$ сегмент, ўзаро эквивалент бўлган элементлардан иборат бўлган $K(x)$ синфларга ажратилиади

$(x \in \left[-\frac{1}{2}, \frac{1}{2}\right])$. Бу ерда иккита ҳар хил $K(x)$ синф ўзаро кесиши майди. Шундай қилиб, $\left[-\frac{1}{2}, \frac{1}{2}\right]$ сегмент ўзаро кесиши майди гаи сипфларга бўлиниади.

Энди бу сипфларнинг ҳар бирдан биттадан элемент ташлаб олиб, бу ташлаб олинган элементлар тўпламини A билан белгиланади. Бундай A тўпламининг ўлчовсиз эканлиги, яъни

$$\mu^* A \neq \mu_* A$$

муносабат [1] нинг 22-§ да батағсил баён қилинган.

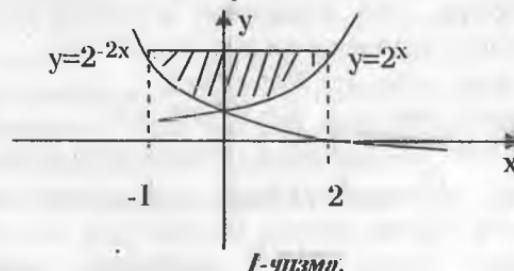
Масалалари ечиш учун қуйидагиларни эсалтиб ўтамиш.

1. Тўғри чизикдаги ξ нуқтанинг атрофи деб шу нуқтанинг ўз ичига олган оралиққа (интервалга айтиллади).
2. Тўғри чизикда бирор ξ нуқта ва E тўплам берилган бўлсин. Агар ξ нуқтанинг ҳар қандай атрофида E тўпламининг ξ дан фарқли камида битта нуқтаси бўлса, у ҳолда ξ нуқта E тўпламининг лимит нуқтаси дейилади.
3. E тўпламнинг барча лимит нуқталаридан иборат бўлган тўплам E' тўпламнинг ҳосила тўплами дейилади ва уни E' билан белгилаймиз.
4. $\bar{E} = E \cup E'$ тўплам E тўпламиниг ёпилмаси дейилади.

3. Масалалар ечиш намуналари

1-масала. $A=\{(x,y) \in R_2, y=2^x, y=2^{-2x}, y \leq 4\}$ тўпламининг ўлчовини топинг?

Ечиш: Масала шартидан $2^x=4$, $2^{-2x}=4$ бўлганда $x_1=2$, $x_2=-1$ топамиш. А тўплам қуйидаги чизмада (1-чизма) текисликнинг штрихланган қисмидан иборат.

1-чизма.

Бүтүллам ёниң ва 2.7-теоремага асасан ўлчовли, уннан
юниг мА эса штрихланган үзага мос келади. Шуннан учун

$$\begin{aligned}\mu A &= \int_0^0 (4 - 2^{-2x}) dx + \int_0^2 (4 - 2^x) dx = \\ &= 4x \Big|_0^0 + \frac{2^{-2x}}{2 \ln 2} \Big|_0^0 + 4x \Big|_0^2 - \frac{2^x}{2 \ln 2} \Big|_0^2 = 12 - \frac{9}{2 \ln 2}\end{aligned}$$

2-масала. Фараз қылайлык, А түпнамнаның ёшылмасы \bar{A} үлсін. «Агар $\mu A=0$ бўлса, у ҳолда $\mu \bar{A}=0$ бўлади» деб тас-
ниқлаш мумкинми?

Түпнам туташмасини әслатиб ўтамиш.

А түпнамнаның ҳосилавий түпнами A' үлсін. У ҳолда
 $A \cup A' = \bar{A}$ түпнам А түпнамнан туганимаси дейнілади. (A' –
бу Аниң лимит нүкталар түпнами).

Ечиш. Фараз қылайлык, ҳамма ҳақиқий ўқдаги рационал
сонлар түпнами Q үлсін. Q түпнам саноқлар бўлгани учун
уннан нүкталарини рақамлаб (номерлаб) чиқамиз:

$$\tau_1, \tau_2, \tau_3, \dots$$

У ҳолда

$$Q = \bigcup_{k=1}^{\infty} \{\tau_k\}$$

Оиди $\{\tau_k\} \cap \{\tau_s\} = \emptyset$ ($k \neq s$) бўлганидан.

Теорема 9 га асасан

$$\mu Q = \sum_{k=1}^{\infty} \mu \{\tau_k\} = 0$$

чунки $\mu \{\tau_k\} = 0$

Иккинчи томондан $\bar{Q} = R$, бўлиб уннан чизикли ўлчови

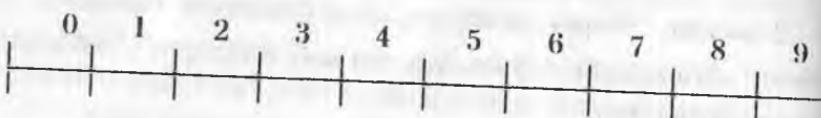
$$\mu \bar{Q} = \mu R = \infty$$

Демак, « $\mu A=0$ бўлса, у ҳолда $\mu \bar{A}=0$ бўлади» деб тас-
ниқлаш потўғриди.

364595

З-масала. А түп搭乘 [0,1] нүкталарини ўпли каср солар күрнисицида ифодалаганда 1 ва 4 рақамлар қатнашынан түп搭乘ицдан иборат бўлсин. Бундай А түп搭乘 шинг ўлчови нимага тенг?

Ечиш. [0,1] кесмани 10 та тенг бўлакларга бўлами ва ҳар бир бўлакни ўсувчи 0,1,2,...,9 рақамлар орқали бериладигиз. А түп搭乘да биринчи ўпли рақами 1 ва 4 бўлга нүкталар қатнашмайди (2-чизмага қаранг).

2-чизма.

Бу эса бизга $[0, 1]$ кесмадан $\left[\frac{1}{10}, \frac{2}{10}\right]$ ва $\left[\frac{4}{10}, \frac{5}{10}\right]$ интервалларни чиқариб ташлашни билдиради, яъни биринчи қадамда $[0, 1]$ кесмадан узунлиги $\frac{2}{10}$ бўлган иккита интервални чиқариб ташлаш керак. Қолган саккизта кесмада шундай мухокамани юритамиз: ҳар бирини 10 та тенг бўлакка бўламиш ва узунлиги $\frac{2}{10^2}$ га тенг бўлган иккитадан интервални ташлаймиз, яъни иккитчи қадамда $[0, 1]$ кесмадан ўлчови $8 \cdot \frac{2}{10^2}$ бўлган түп搭乘ни чиқариб ташлаймиз ва ҳоқа золар. Ниҳоят $[0, 1]$ кесмадан ўлчови

$$\mu G = \frac{2}{10} + 8 \cdot \frac{1}{10^2} + 8^2 \cdot \frac{1}{10^3} + \dots = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{2 \cdot 8^{n-1}}{10^n} = \frac{1}{4} \sum_{n=1}^{\infty} \left(\frac{4}{5}\right)^n = 1$$

бўлган G очиқ түп搭乘 чиқариб ташланади. Энди $A = [0, 1] \setminus G$ бўлиб

$$\mu A = \mu[0,1] - \mu G = 1 - 1 = 0$$

бўлиши ўз-ўзидан равишан.

4-масала. Ўлчови полга тенг бўлган ҳар қандай бўшмас ва ишқ тўплам ҳеч қаерда зич эмаслиги исботлансин.

Масалани ечишдан аввал тўпламнинг зичлик таърифини лаймиз. Агар тўпламнинг бирорта ҳам **ёлғиз** (дискрет) ўқтаси бўлмаса, бундай тўпламни ўзида зич тўплам дейилади.

Агар Анинг тутапимаси бўлган $\bar{A} \supset B$ бўлса, у ҳолда А тўплам В тўпламда зич дейилади. Агар А тўплам ҳеч қандай ҳарда зич бўлмаса, у ҳолда А тўплам ҳеч қаерда зич эмас дейилади, яъни ҳар бир $B \subset R$ шарда бошқа $B' \subset B$ шар мавжуд бўлиб А тўплам билан умумий нуқтага эга бўлмаса, А ҳеч қаерда зичмас дейилади.

$$B' \cap A = \emptyset$$

Масала ечими. Фараз қиласлилик, $F \subset R_n$ тўплам ўлчови полга тенг бўлган бўшмас ёниш тўплам бўлсин. $B(\bullet, r) \subset R_n$ оса $B(\bullet, r) \cap F = \emptyset$ бўлган ихтиёрий очик шар бўлсин.

Агар $B(\bullet, r) \subset F$ бўлса, у ҳолда

$$0 < \mu B(\bullet, r) \leq \mu F$$

Лекин бундай бўлиши мумкин эмас, чунки

$$\mu F = 0$$

Демак, шундай $x \in B(\bullet, r)$ мавжуд бўлиб $x \notin F$. У ҳолда $x \in CF$. Лекин CF очик тўплам. Шунинг учун Хнинг атрофи бўлган $A(x)$

$$A(x) \cap F = \emptyset$$

шартни қаноатлантирувчи

$$A(x) \subset CF$$

бўлган $A(x)$ тўплам мавжудидир. Энди $V(\bullet, r)$ – очик тўплам бўлгани учун

$$U(x) \subset B(\bullet, r)$$

бўлган $U(x)$ тўпламни олайлик. Фараз қиласлилик,

$$V(x) = A(x) \cap U(x)$$

бўлсин. У ҳолда $V(x)$ тўплам х нуқта агрофидидир ва

$$V(x) \subset A(x), \quad A(x) \cap F = \emptyset$$

бўлганидан

$$V(x) \cap F = \emptyset$$

Бу мұхокамаларға асосаи

$$B(\bullet, r') \cap F = \emptyset$$

бўлиб

$$B(\bullet, r') \subset V(x) \subset U(x) \subset B(\bullet, r)$$

бўлган $B(\bullet, r')$ очиқ шар мавзуж.

Демак F тўплам ҳеч қаерда зич эмас.

5-масала. Агар $-1 \leq x \leq 0$ бўлганда $f(x) = -x^2$ ва $0 < x \leq 1$ бўлганда $f(x) = 1$ бўлса, у ҳолда ихтиёрий $a \in R_1$ сон учун $E(f > a)$ тўплам ўлчовли бўладими?

Ечиш. Агар $a \geq 1$ бўлса $E(f > a) = \emptyset$. Агар $0 \leq a < 1$ бўлса, $E(f > a) = (0, 1]$. Агар $-1 \leq a < 0$ бўлса, $E(f > a) = (-\sqrt{-a}, 1]$. Ниҳоят агар $a < -1$ бўлса, у ҳолда $E(f > a) = [-1, 1]$. Энди $\emptyset, (0, 1], (-\sqrt{-a}, 1), [-1, 1]$ тўпламлар ўлчови бўлганидан $\forall a \in R_1$ учун $E(f > a)$ тўплам ўлчовли бўлади.

4. Мустақил ечиш учун масалалар

1. Агар

$$A = \{t \in [0, 1] : x'(t) = 0, x''(t) \in C[0, 1]\}$$

бўлса у ҳолда

$$\mu A = 0$$

бўлишини исботланг.

2. Агар $[0, 1]$ кесманинг қисм тўплами бўлган A_k ($k=1, 2, \dots, n$) тўплам учун

$$\sum_{k=1}^n \mu A_k > n - 1 \quad \text{бўлса, у ҳолда} \quad \mu \left(\bigcap_{k=1}^n A_k \right) > 0$$

бўлишини исботланг.

3. $[0, 1]$ кесманинг ҳамма ўлчовли қисм тўпламлар тўпламининг қуввати континуум қувватдан катта эканлиги исботлансин.

4. Текисликпининг бирлиқ квадратдаги $|\sin \alpha| < \frac{1}{2}$ ва $\cos(x+y)$ иррационал сон бўладиган $(x, y) \in R^2$ нуқталар тўпламининг қисм тўплам ўлчовини топинг.

5. Сонни ўылды саноқ тизимида ёзганды, 2 рақам 3 рақамдан ашылды. Учрайдигац [0, 1] кесманинг қисм түплем түркеме.

6. Фараз қылайлык, С айлананинг узунлиги 1 га тең бўлсин ва α бирор иррационал сон бўлсин. С айланани н·αп (н-бутип сон) бурчакка бурилди бирор путьта айлананинг бошқа нуқтасига ўтувчи нуқталарни бир синфга киритамиз. Бу синфнинг ҳар бири нуқталарнинг саноқли түплемидан иборат бўлади. Ҳар бир синфда биттадан нуқта ташлаймиз. Бундай нуқталар түплемини Φ_0 деб белгилаймиз. Φ_0 түплемнинг ўлчовсиз эканлигини кўрсатинг (кўрсатма [4] 264–265 бетта қаранг).

3-§. ЎЛЧОВЛИ ФУНКЦИЯЛАР

1. Зарурий түшүнчалар

Ўлчовли Е түп搭乘да берилган $f(x)$ функция ва ихтиёрий $a \in R_1$ соң учун

$$E(f>a) = \{x \in E : f(x) > a\}$$

түп搭乘 ўлчовли бўлса, у ҳолда $f(x)$ Е түп搭乘да ўлчовли функция дейилади.

Агар

$$\mu \{x \in E, |f(x)| = \infty\} = 0$$

бўлса, у ҳолда Е түп搭乘да берилган $f(x)$ функция дэярли ҳамма жойда чекли дейилади.

Агар

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \mu \{x \in E : f_n(x) \neq f(x)\} = 0$$

бўлса, у ҳолда $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлиги Е түп搭乘да $f(x)$ функцияга дэярли ҳамма жойда яқинлашувчи дейилади.

Агар ихтиёрий $\varepsilon > 0$ учун

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \mu \{x \in E : |f_n(x) - f(x)| > \varepsilon\} = 0$$

бўлса, у ҳолда $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлиги Е түп搭乘да берилган $f(x)$ функцияга ўлчов бўйича яқинлашади дейилади.

Агар $f(x)$ ва $\phi(x)$ функциялар Е ўлчовли түп搭乘да берилган бўлиб

$$\mu \{x \in E : f(x) \neq \phi(x)\} = 0$$

бўлса, у ҳолда $f(x)$ ва $\phi(x)$ функциялар Е түп搭乘да эквивалент дейилади ва $f(x) \sim \phi(x)$ деб белгилашади.

2. Асosий теоремалар

3.1-теорема. Агар $f(x)$ функция Е түпнамда ўлчовли бўлса, у ҳолда бу функция Е түпнаминиг ўлчовли қисм түпнамида ўлчовли бўлади.

3.2-теорема. Агар $f(x)$ ва $g(x)$ функциялар Е түпнамда ўлчовли бўлса, у ҳолда

$$f(x) \pm g(x), f(x) \cdot g(x), \frac{f(x)}{g(x)} (g(x) \neq 0)$$

функциялар Е түпнамда ўлчовли бўлади.

3.3-теорема. Агар ўлчовли ва деярли ҳамма жойида чекли $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлиги Е түпнаминиг деярли ҳамма жойида $f(x)$ функцияга яқинлашса, у ҳолда бу $f(x)$ функция Е түпнамда ўлчовли бўлади.

3.4-теорема. Агар ўлчовли функциялар $\{f_n(x)\}$ кетма-кетлиги Е түпнаминиг деярли ҳамма жойида $f(x)$ функцияга яқинлашса, у ҳолда бу кетма-кетлик шу $f(x)$ функцияга ўлчов бўйича яқинлашади.

3.5-теорема. (Ф.Рисе). Ўлчов бўйича $f(x)$ га яқинлашувчи ҳар қандай $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлигидан шу $f(x)$ га деярли ҳамма жойида яқинлашувчи қисемий

$$\{f_{n_k}(x)\}$$

кетма-кетликларни (ҳар хил бўлинни мумкин) ажратиш мумкин.

3.6-теорема. (Д.Ф.Егоров, 1911 йил). Агар ўлчовли функциялар $\{f_n(x)\}$ кетма-кетлиги Е түпнаминиг деярли ҳамма жойида $f(x)$ функцияга яқинлашса, у ҳолда $\forall \delta > 0$ учун шундай E_δ ($E_\delta \subset E$) ўлчовли қисемий түпнам мавжуд бўлиб қўйидалилар бажарилади:

1) $\mu E_\delta > \mu E - \delta$

2) E_δ түпнамда $\{f_n(x)\}$ кетма-кетлик $f(x)$ функцияга текис яқинлашади.

3.7-теорема. (Н.Н.Лузин, 1913 й). $[a, b]$ кесмада берилган $f(x)$ функция ўлчовли бўлиш учун $\forall \epsilon > 0$ учун $[a, b]$ кесмада шундай $\varphi(x)$ узлуксиз функция мавжуд бўлиб,

$$\mu\{x \in [a, b] : f(x) \neq \varphi(x)\} < \epsilon$$

бўлинни зарур ва кифоя.

3. Масалалар ечиши

1-масала. $f(x)$ функция Е түпнамда ($E \subset R_1$) ўлчовли.

$\exp f(x) = e^{f(x)}$ функция ҳам Е түпнамда ўлчовли бўладими?

Етиш. Агар $a \leq 0$ сон бўлса, у ҳолда $E\{e^{f(x)} > a\}$ түпнам Е түпнам билан устма-уст тушади. Бу ҳолда $f(x)$ функция Еда ўлчовлидир.

Агар $a > 0$ бўлса, у ҳолда

$$E\{e^{f(x)} > a\} = E\{f(x) > \ln a\}$$

бўлиб, $E\{f(x) > \ln a\}$ ўлчовли түпнам бўлганидан, таърифга асосан $f(x)$ функция Е түпнамда ўлчовли бўлади. Бу ҳолда ҳам $e^{f(x)}$ функция Еда ўлчовли. Демак, $e^{f(x)}$ функция Е түпнамда ўлчовли бўлади.

2-масала. $[0, 1]$ кесмада ўлчовли бўлган $F(x)$ функция фақат битта нуқтада узлуксиз бўлиши мумкиними?

Ечиш. Фараз қиласайлик, $f(x) = x \cdot D(x)$ бўлиб, бунда $D(x)$ Дирихле функциясидан иборат бўленин, яъни $x \in [0, 1]$ да

$$D(x) = \begin{cases} 1, & x\text{-рационал нуқтада} \\ 0, & x\text{-иррационал нуқтада} \end{cases}$$

У ҳолда $f(x)$ функция $(0, 1]$ ярим интервалининг ҳар бир нуқтасида узилинга эга, чунки x рационал нуқта бўлса, $f(x) = x \neq 0$; x иррационал нуқта бўлса, $f(x) = 0$. Энди $x_n \rightarrow 0$, ($n \rightarrow \infty$) ихтиёрий $\{x_n\} \subset (0, 1]$ кетма-кетликни олайлик. У ҳолда $x_n \rightarrow 0$ да $f(x_n) \rightarrow f(0) = 0$ бўлади, чунки $f(x_n) = x_n \cdot D(x_n)$ эди. Демак, $f(x)$ функция Гейне таърифига асосан $x=0$ нуқтада узлукенидир.

Шундай қилиб фақат битта ноль нуқтада $f(x)$ функция узлуксиз. Энди $f(x) = x \cdot D(x)$ функцияининг ўлчовли эканлигини кўрсатиш кифоя.

$f_1(x) = x$ функция узлуксиз функция бўлганидан ўлчовлидир. Дирихле функцияси $D(x)$ эса чегараланган функция, яъни ўлчовли функция. Демак, 3.2-теоремага асосан $f(x) = x \cdot D(x)$ функция ўлчовлидир. Шундай қилиб, Еда ўлчов-

ни бўлган функция фақат битта нуқта узлуксиз бўлини мумкин, қолгап барча нуқталарда узилинга эга бўлади.

З-масала. Фараз қиласайлик, $f(x)$ функция $[0, 1]$ кесмада ўлчовли бўлсин. У ҳолда ихтиёрий очик G тўплам учун ($G \subset [0, 1]$) унинг асли $f^{-1}(G)$ ўлчовли тўплам эканлигини исботланг.

Ечиш. G тўпламни ўзаро кесишмайдиган саноқли интэрвалларининг бирлашмаси кўрининида тасвирлаймиз, яъни

$$G = \bigcup_k (\alpha_k, \beta_k) \\ (\alpha_i, \beta_i) \cap (\alpha_j, \beta_j) = \emptyset \quad i \neq j$$

Энди (α_k, β_k) интэрвални

$$(\alpha_k, \beta_k) = (-\infty, \beta_k) \cap (\alpha_k, \infty)$$

кўрининида қараймиз. Берилган $f(x)$ функция $[0, 1]$ да ўлчовли бўлганида

$$E(f(x) > \alpha_k) = f^{-1}((\alpha_k, \infty))$$

$$E(f(x) < \beta_k) = f^{-1}((-\infty, \beta_k))$$

тўпламлар ўлчовладир. У ҳолда

$$f^{-1}((\alpha_k, \beta_k)) = f^{-1}((\alpha_k, \infty)) \cap f^{-1}((-\infty, \beta_k))$$

бўлганидан 2.2-теоремага асосан саноқли бўлган

$$f^{-1}((\alpha_k, \beta_k))$$

тўпламларнинг ҳар бири ўлчовли тўпламлардан иборатdir. Энди

$$f^{-1}(G) = \bigcup_k f^{-1}((\alpha_k, \beta_k))$$

тengлигини эътиборга олиб 2.6-теоремага асосан, $f^{-1}(G)$ тўпламнинг ўлчовли эканлигини тасдиқлаймиз.

Т-масалада. Агар $\{f_n(x)\}$ ва $\{g_n(x)\}$ функциялар кетма-кетликлар мөсравишида $f(x)$ ва $g(x)$ функцияларга Е түлгамда ўлчов бўйича яқинланиса, у ҳолда уларнинг йиғиниде $\{f_n(x)+g_n(x)\}$ ҳам Е түлгамда $f(x)+g(x)$ функциялар йиғиниде сига ўлчов бўйича яқинлашишини ишботлашг.

Ечиш. $\{f_n(x)\}$ ва $\{g_n(x)\}$ кетма-кетликларининг ўлчобўйича $f(x)$ ва $g(x)$ яқинлашишинидан қўйидагилар келиб чиқади. Ҳар қандай $\varepsilon > 0$ учун $n \rightarrow \infty$ да

$$\mu E(|f_n(x) - f(x)| \geq \frac{\varepsilon}{2}) \rightarrow 0$$

$$\mu E(|g_n(x) - g(x)| \geq \frac{\varepsilon}{2}) \rightarrow 0$$

Оиди

$$E(|[f_n(x) + g_n(x)] - [f(x) + g(x)]| \geq \varepsilon) \subset \quad (*)$$

$$\subset E(|f_n(x) - f(x)| \geq \frac{\varepsilon}{2}) \cup E(|g_n(x) - g(x)| \geq \frac{\varepsilon}{2}) = A$$

Эканлигини кўрсатамиз.

Ҳақиқатан, агар $x \notin A$, у ҳолда

$$x \notin E(|f_n(x) - f(x)| \geq \frac{\varepsilon}{2})$$

ва

$$x \notin E(|g_n(x) - g(x)| \geq \frac{\varepsilon}{2})$$

Бу эса $\forall x \notin A$ учун

$$|f_n(x) - f(x)| < \frac{\varepsilon}{2}$$

$$|g_n(x) - g(x)| < \frac{\varepsilon}{2}$$

тengesizliklarining бажарилишини кўрсатади. Бу охирги тенгесизликлардан

$$|[f_n(x) + g_n(x)] - [f(x) + g(x)]| < \varepsilon$$

келиб чиқади.

Демак,

$$x \notin E([f_n(x) + g_n(x)] - [f(x) + g(x)] \geq \sigma)$$

Шундай қилиб (*) муносабат исботланың да буңдаң $\forall \varepsilon > 0$ үчүн $n \rightarrow \infty$ да

$$\mu E\{[f_n(x) + g_n(x)] - [f(x) + g(x)] \geq \sigma\} \rightarrow 0$$

муносабат келиб чиқады. Шу билан масала түла ечилди.

5-масала. Ҳар қандай

$$f_n(x) = \frac{x^n}{1+x^n}$$

кетма-кетлик учун яқынлашының турлариниң күрсөттөнгө.

Ечиш. Агар $x=0$ бўлса, у ҳолда $\forall n \in \mathbb{N}$ учун $f(x)=0$ ва $x=0$ нуқтада $n \rightarrow \infty$ да $f_n(x) \rightarrow 0$. Агар $0 < x < 1$ бўлса, у ҳолда $n \rightarrow \infty$ да $x^n \rightarrow 0$. Шунинг учун $n \rightarrow \infty$ да $f_n(x) \rightarrow 0$. Агар $x=1$ бўлса, у ҳолда $\forall n \in \mathbb{N}$ учун $f_n(x) = \frac{1}{2}$, яъни $x=1$ нуқтада $n \rightarrow \infty$ да $f_n(x) \rightarrow \frac{1}{2}$.

Фараз қиласайлик, $0 \leq x < 1$ бўлганда $f_0(x)=0$ ва $x=1$ бўлганда $f_0(x) = \frac{1}{2}$ бўлспи. У ҳолда юқоридаги муҳокамаларга асосан $n \rightarrow \infty$ да $f_n(x) \rightarrow f_0(x)$ келиб чиқади. Кетма-кетликнинг нуқтавий яқынлашишидан ҳамма жойда деярли яқынлашыни шартлов бўйича яқынлашиши (3.4-теорема) келиб чиқсанлиги учун берилган кетма-кетлик $f_0(x)$ функцияга яқынлашади ва ҳамма жойда деярли яқынлашади ҳамда ўлчов бўйича ҳам яқинлашади. Лекин бу кетма-кетлик $f_0(x)$ функцияга текис яқинлашмайди, чунки акс ҳолда $f_0(x)$ функция узлуксиз функциядан иборат бўлиши керак эди.

6-масала. (Лебег теоремасига доир, яъни 3.4-теоремага доир)

Фараз қиласайлик,

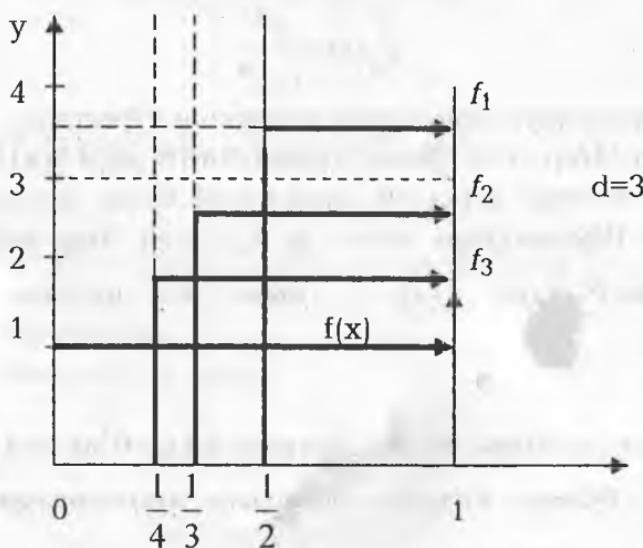
$$f_n(x) = \begin{cases} 1 + \frac{5}{n+1}, & \frac{1}{n+1} < x \leq 1 \text{ бўлганда;} \\ \infty, & x = \frac{1}{n+1} \text{ бўлганда} \end{cases}$$

функциялар кетма-кетлиги берилган бўлсин. Бу кетма-кетлигининг

$$f(x) = \begin{cases} 1, & 0 \leq x < 1 \\ \infty, & x = 1 \end{cases}$$

функцияга ўлчов бўйича яқинлашиши кўрсатилсан.

Ечиш. Берилган функциянинг шакли куйидагича.

Берилган $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлигининг $E=[0, 1]$ даги $f(x)$ функцияга яқинлашмайдиган нуқталар тўпламини 1 деб белгилайлик,

$$B = E(f_n \not\rightarrow f). \quad (1)$$

Яна куйидаги белгилашларни олайлик

$$\begin{aligned} A &= E(|f| = \infty), \\ A_n &= E(|f_n| = \infty) \end{aligned} \quad (2)$$

$$Q = A \cup \left(\bigcup_{n=1}^{\infty} A_n \right) \cup B.$$

Бұл белгіліліктерге ассоцай

$$A = \{1\}, \quad A_n = \left\{ \frac{1}{n+1} \right\}, \quad B = \{0, 1\},$$

$$Q = \left\{ 1, \frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \dots, 0 \right\}.$$

Бундан

$$\mu Q = 0 \quad (3)$$

жапушын күрамиз. Демек,

$$\lim_{n \rightarrow \infty} f_n = f$$

мүносабат Е түплемининг деярли ҳамма нүкталарида бажарыла-

ши.

Оиди

$$E_k(\sigma) = E(|f_k - f| \geq \sigma), \quad (4)$$

$$R_n(\sigma) = \bigcup_{k=n}^{\infty} E_k(\sigma),$$

$$M = \bigcup_{n=1}^{\infty} R_n(\sigma)$$

бұлсии. Агар $\sigma = 3$ десек, у ҳолда

$$E_1(3) = \left\{ \frac{1}{2}, 1 \right\}, \quad E_2(3) = \left\{ \frac{1}{3}, 1 \right\}, \dots, \quad E_n(3) = \left\{ \frac{1}{n+1}, 1 \right\},$$

шының $E_n(3)$ түплем иккита $x = \frac{1}{n+1}$, $x = 1$ нүкталардан ибо-

ритта

$$R_n(3) = \left\{ 1, \frac{1}{n}, \frac{1}{n+1}, \dots, 0 \right\}, \quad M = \{0, 1\}$$

түплемлар ўлчовладыр ва ўлчовлары нолға тең.

$$R_1(\sigma) \supset R_2(\sigma) \supset R_3(\sigma) \supset \dots$$

Оғылғандан $n \rightarrow \infty$ да (ўлчовлы түплемлар кетма-кетлігінинң қосасын ассоцай)

$$\mu R_n(\sigma) \rightarrow \mu M \quad (5)$$

Әнді масаланы ечип учун

$$M \subset Q \quad (6)$$

мүнисабатни күрсатып кифоя, чунки (6) күрсатылса, (3) да асосан $\mu M=0$ ва (5) да $n \rightarrow \infty$ да

$$\mu R_n(\sigma) = 0 \quad (7)$$

әкаплиги келиб чиқади. Сүйгра

$$E_n(\sigma) \subset R_n(\sigma)$$

бүлганидан

$$E_n(\sigma) \rightarrow 0$$

бүлиб, масала ечилиған бүлади.

Шундай қилиб (6)-ни күрсатамиз. Агар $x_0 \notin Q$ бўлса, холда

$$\lim_{k \rightarrow \infty} f_k(x_0) = f(x_0)$$

мавжуд бўлиб, барча

$$f_1(x_0), f_2(x_0), \dots$$

чекли сонлардир ва уларнинг лимити $f(x_0)$ ҳам чекли сон бўлади. Шунинг учун $k \geq n$ бўлганда

$$|f_k(x_0) - f(x_0)| < \sigma$$

бўладиган н сонини топни мумкин. Бундан (4)-га асосан

$$x_0 \notin E_k(\sigma), \quad k \geq n$$

әкаплиги келиб чиқади. Шунга асосан

$$x_0 \notin R_n(\sigma), \quad x_0 \notin M$$

Демак,

$$M \subset Q$$

7-масала. (Рисс теоремасига доир) Ҳар бир натуранал k ва $s=1, 2, \dots, k$ сонлар учун $[0,1]$ оралиқида аниқланган ($k = 1, 2, \dots$)

$$f_s^{(k)}(x) = \begin{cases} 1, & x \in \left[\frac{s-1}{k}, \frac{s}{k}\right), \\ 0, & x \notin \left[\frac{s-1}{k}, \frac{s}{k}\right), \end{cases}$$

функциялар кетма-кетлигининг ўлчов бўйича яқинлашиш күрсатилсин ва бундан деярли яқинлашувчи қисмий кетма-кетлик ажратилсин.

Ениш. Берилган функциялар кетма-кетлигини күйидаги түрнүштә ёзамиш:

$$\begin{aligned}\varphi_1(x) &= f_1^{(1)}(x), & \varphi_2(x) &= f_1^{(2)}(x), \\ \varphi_3(x) &= f_2^{(2)}(x), & \varphi_4(x) &= f_1^{(3)}(x), \dots\end{aligned}$$

Агар $\varphi_n(x) = f_s^{(k)}(x)$ бўлса, у ҳолда ҳар қандай σ сон ($0 < \sigma \leq 1$) учун

$$E\{\varphi_n | \geq \sigma\} = \left[\frac{s-1}{k}, \frac{s}{k} \right]$$

бўлади. Бундан

$$\mu(E\{\varphi_n | \geq \sigma\}) = \frac{1}{k}$$

иши $n \rightarrow \infty$ да $k \rightarrow \infty$ учун

$$\mu(E\{\varphi_n | \geq \sigma\}) \rightarrow 0 \quad (\text{A})$$

Чемак, берилган функциялар кетма-кетлиги ўлчов бўйича полигон яқинлашади.

Энди (A) муносабат бажарилганини учун

$$n_1 < n_2 < \dots < n_k < \dots$$

бўладиган n_k натурал сонларни

$$\left. \begin{aligned} \mu\left(E\left\{\left|\varphi_{n_1}\right| \geq \frac{1}{2}\right\}\right) &< \frac{1}{2^2}, \\ \mu\left(E\left\{\left|\varphi_{n_2}\right| \geq \frac{1}{3}\right\}\right) &< \frac{1}{2^3}, \\ \dots &\dots \dots \\ \mu\left(E\left\{\left|\varphi_{n_k}\right| \geq \frac{1}{k+1}\right\}\right) &< \frac{1}{2^{k+1}} \end{aligned} \right\} \quad (\text{B})$$

шартлар бажариладиган қилиб танлаймиз.

Масалан, $\varphi_{n_1}(x)$ функцияни

$$\varphi_{n_k}(x) = \begin{cases} 1, & x \in \left[\frac{s-1}{n_1}, \frac{s}{n_1} \right] \\ 0, & x \notin \left[\frac{s-1}{n_1}, \frac{s}{n_1} \right] \end{cases}$$

деб танланы мумкин.

Бу $\{\varphi_{n_k}(x)\}$ функциялар кетма-кетлигининг $E=[0,1]$ ламда деярли яқинлапшувчи эканлигини күрсатамиз.

$$R_m = \bigcup_{k=m}^{\infty} E \left\{ \left| \varphi_{n_k} \right| \geq \frac{1}{k+1} \right\},$$

$$Q = \bigcap_{m=1}^{\infty} R_m$$

түплемларин түзайлик. Бу ерда

$$R_1 \supset R_2 \supset R_3 \supset \dots$$

бўлгани учун ўлчовли түплемлар кетма-кетлигининг хосса асосан $m \rightarrow \infty$ да

$$\mu(R_m) \rightarrow \mu Q.$$

Иккинчи томондан, (В) тенгсизликларга кўра

$$\mu(R_m) < \sum_{s=m}^{\infty} \frac{1}{2^{s+1}} = \frac{1}{2^m}.$$

Демак $m \rightarrow \infty$ да

$$\mu(R_m) \rightarrow 0.$$

Бундан

$$\mu(Q) = 0$$

тенглик келиб чиқади.

Эди E/Q түплемининг ҳар бир нуқтасида $\{\varphi_{n_k}(x)\}$ функциялар кетма-кетлигининг яқинлапшувчи эканлигини кўрсатамиз.

Ихтиёрий $x_0 \in E/Q$ учун $x_0 \notin R_m$ бўладиган $m=m_0$ ни то мумкин. Агар $k \geq m_0$ бўлса, у ҳолда $x_0 \notin R_{m_0}$

$x_0 \notin E \left\{ \left| \varphi_{n_k} \right| \geq \frac{1}{k+1} \right\}$ келиб чиқади. Демак, $k \geq m_0$ бўлганда

$$|\varphi_{n_k}(x_0)| < \frac{1}{k+1}$$

Лекин $k \rightarrow \infty$ да $\frac{1}{k+1} \rightarrow 0$ бўлгани учун

$$\varphi_{n_k}(x_0) \rightarrow 0, \quad (k \rightarrow \infty),$$

бен $\{\varphi_{n_k}(x)\}$ кетма-кетлик Е тўпламда деярли иолга оширилади.

8-масала (Егоров теоремасига доир). Фараз қиласлик, Е аниқланган тўпламда $f(x)$ аниқланган ва ўлчовли функция бени. $E \subseteq E$ бўладиган E тўпламда узлуксиз ва $f(x)$ функцияга яқинлападиган $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлигини кўротинг.

Ечиш. Шартга асосан $f(x)$ функция Е да аниқланган, чекшаш ўлчовли бўлгани учун

$$\{|f(x)| < 1\} \subseteq \{|f(x)| < 2\} \subseteq \dots \text{ ва } \cup \{|f(x)| < N\} = E$$

деб ёза оламиз.

У ходда

$$\lim \mu\{|f(x)| < N\} = \mu E < \infty$$

о ихтиёрий ε мусбат сои учун

$$\mu\{|f(x)| < N\} > \mu E - \frac{\varepsilon}{2}$$

уносабат бажарилади.

Оиди $[-N, N]$ кесмани та тенг оралиқка бўламиз:

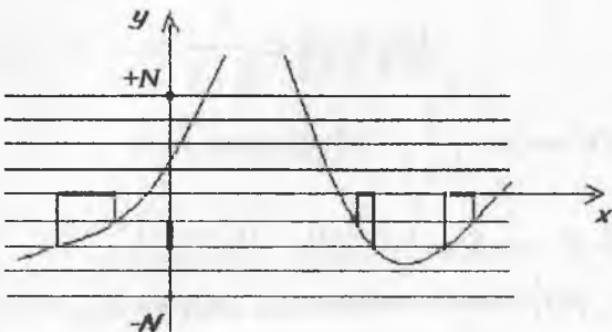
$$-N = y_0 < y_1 < y_2 < \dots < y_m = N$$

деб белгилаймиз.

Оиди

$$E_k = \{y_{k-1} \leq f(x) < y_k\}$$

уилимни қарайлик. Шакл қўйнадагича

E_k түп搭乘ар устма-уст тушмайды ва

$$E_1 \cup E_2 \cup \dots \cup E_m \supseteq \{ |f(x)| < N \}$$

Хар бир E_k түп搭乘да ўлчови

$$\mu F_k > \mu E_k - \frac{\epsilon}{4m}$$

бўладиган F_k түп搭乘ини олайлик, чунки

$$\mu \left(\bigcup_{k=1}^m F_k \right) > \mu E - \epsilon$$

Энди $\cup F_k = F_{ev}$ түп搭乘да $f_{ev}(x)$ функцияни

$$f_{ev}(x) = y_k, \quad x \in F_k$$

деб белгилаймиз. Бундай $f_{ev}(x)$ функциялар ҳар бир F_k да узлуксиз (ўзгармас). Демак, $f_{ev}(x)$ функция F_{ev} да узлуксиз ва шу билан бирга

$$|f_{ev}(x) - f(x)| < \epsilon$$

тengsизлик F_{ev} нинг ҳамма нуқталарида бажарилади.

Энди

$$\epsilon_1 + \epsilon_2 + \dots < \epsilon$$

бўлган ϵ_k ($k=1, 2, \dots$) мусбат сонларни ва $n \rightarrow \infty$ да $v_n \rightarrow 0$ бўладиган v_n мусбат сонларни олайлик. Ҳар бир $(\epsilon, v) = (\epsilon_n, v_n)$ жуфтлик учун худди юқоридагидек

$$F_n = F_{ev}, \quad f_n(x) = f_{ev}(x)$$

орни тузайлик. У ҳолда $\{f_n(x)\}$ кетма-кетликлар $F = \bigcap F_n$ да ғамма $f_n(x)$ функциялар аниқланган, узлуксиз бўлиб $f(x)$ функцияга текис яқинланади, чунки

$$|f_n(x) - f(x)| < v_n$$

тengsizlik ихтиёрий $x \in F \subseteq F_n$ учун бажарилади. Шундай қилиб тўйламда $f(x)$ функция узлуксиз бўлиб, текис яқинланувчи узлуксиз $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлигининг лимитидан иборатдир ва шу билан бирга $F \subseteq E$,

$$\mu(E/F) = \mu(\bigcup E/E_n) < \varepsilon_1 + \varepsilon_2 + \dots < \varepsilon.$$

4. Мустақил ечиш учун масалалар

1. Агар $f(x)$ ўлчовли функция бўлса, у ҳолда $\ln |f(x)|$ ўлчовли функция бўладими?
2. Агар $f(x)$ функция $\left[-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}\right]$ кесмада ўлчовли бўлса ва $|f(x)| \leq 1$ бўлса, у ҳолда $\arcsinf(x)$ функция ўлчовли бўладими?
3. Агар E тўйламда $|f(x)|$ функция ўлчовли бўлса, у ҳолда $f(x)$ функция E тўйламда ўлчовли бўладими?
4. $[0, 1]$ кесмада ўлчовли бўлиб, фақат битта нуқтада узинингга эга бўлган, ҳеч қандай узлуксиз функцияга эквивалент бўлмаган функция бўлиши мумкини?
5. Агар $f(x)$ функция ҳар қандай $[\alpha, \beta] \subset (a, b)$ кесмада ўлчовли бўлса, у ҳолда $f(x)$ функция $[a, b]$ кесмада ҳам ўлчовли бўлишини исботланг.
6. Фараз қиласайлик, $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлиги $f(x)$ функцияга ўлчов бўйича яқинланисин ва ихтиёрий пигтурал сон учун $f_n(x) \leq a$, $x \in [0, 1]$ бўлсин. У ҳолда $[0, 1]$ кесманинг деярли ҳамма жойида $f(x) \leq a$ tengsizlikning бажаринини исботланг.
7. Агар $f(x)$ функция $[a, b]$ кесманинг ҳар бир нуқтасида хосилага эга бўлса, у ҳолда $[a, b]$ кесмада бу хосила ўлчовли функциядан иборатлиги исботлансин.

55

4-§. ЛЕБЕГ ИНТЕГРАЛИ. ИНТЕГРАЛ ОСТИДА ЛИМИТГА ЎТИШ. РИМАН ВА ЛЕБЕГ ИНТЕГРАЛЛАРИНИ СОЛИШТИРИШ

1. Зарурий тушунчалар

Агар $f(x)$ функцияниң Е түп搭乘даги ҳар хил қынматлар сони саиоқли түп搭乘дан ортиқ бўлмаса, у ҳолда буидай $f(x)$ функция Е түп搭乘да содда функция дейилади.

Агар E_k түп搭乘 ўлчовли μE_k ва

$$E_k = \{x \in E : f(x) = C_k\}$$

бўлиб

$$\sum_k |C_k| \mu E_k$$

қатор яқинлашувчи бўлса, у ҳолда Е түп搭乘да берилган ва ўлчовли бўлган $f(x)$ содда функция Е түп搭乘 бўйича Лебег маъносида интегралланувчи дейилади.

Агар Е түп搭乘даги $f(x)$ содда функция интегралланувчи бўлса, у ҳолда

$$\sum_k |C_k| \mu E_k$$

қатор Лебег интеграли дейилади ва

$$\int_E f(x) dx$$

деб белгиланади.

Агар Е түп搭乘 деярли ҳамма жойида $f(x)$ функцияга текис яқинлашувчи интегралланувчи содда $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлиги мавжуд бўлса, у ҳолда ўлчовли ва деярли ҳамма жойда чекли бўлган $f(x)$ функция Е түп搭乘 бўйича Лебег маъносида интегралланувчи дейилади.

Агар $f(x)$ функция Е түпнамда интегралланувчи бўлса, у

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_E f_n(x) dx$$

түпнам бўйича Лебег интегрални дейилади ва

$$\int_E f(x) dx$$

шеб белгиланади.

2. Асосий теоремалар

4.1-теорема. Фараз қиласайлик, $f(x)$ содда функция

$$E = \bigcup_k E_k, (E_k = \{x \in E; f(x) = C_k\}) < E_k \cap E_s = \emptyset, k \neq s$$

түпнамда берилган бўлсин. Агар E_k түпнамнинг ҳар бири ўлчовли бўлса, у ҳолда $f(x)$ функция Е түпнамда ўлчовли бўлади.

4.2-теорема. Ўлчови пол бўлган түпнам бўйича ихтиёрий $f(x)$ функциядан олинган интеграл нуға тенг.

4.3-теорема. Ўлчови иол бўлган түпнамдаги интегралланувчи функциянинг ўзгариши, унинг интеграл қийматини ўзгартирмайди.

4.4-теорема (аддитивлик хосаси). Фараз қиласайлик, Е түпнам A_k түпнамларининг бирлашмаси спфатида тасвирланган бўлиб A_k ларнинг ихтиёрий бир жуфти кесинимайдиган бўлсин ша $\{\Lambda_k\}$ түпнам сонисаноқли түпнамдан ортиқ бўлмасин. Агар $f(x)$ функция Е түпнамда интегралланувчи бўлса, у ҳолда $f(x)$ шир бир A_k түпнамда интегралланувчи бўлади ва

$$\int_E f(x) d\mu = \sum_k \int_{A_k} f(x) d\mu$$

шу билди бирга

$$\sum_k \int_{A_k} |f(x)| d\mu < \infty$$

4.5-теорема. Фараз қиласылар, Е түпнамаменіннің бирлашмаси сифатыда тасвирланған бўлиб, А_kлариниг ихтиёрий бир жуфти кесишмайдиган бўлсин ва {A_k} түпнама саноқын түламдан ортиқ бўлмасин. Агар f(x) функция ҳар бир A_k түпнамаларда интегралланувчи бўлса ва

$$\sum_k \int_A |f(x)| d\mu < \infty$$

бўлса, у ҳолда f(x) функция Е түпнамада интегралланувчи бўлади.

4.6-теорема (абсолют узлуксизлик хосаси). Агар f(x) функция Е түпнамада интегралланувчи бўлса, у ҳолда $\forall \varepsilon > 0$, $\exists \delta = \delta(\varepsilon) > 0$ бўлиб, ихтиёрий $e \subset E$ ($\mu e < \delta$) учун

$$\int_e |f(x)| d\mu < \varepsilon$$

бўлади.

4.7-теорема (Л.Л.Лебег). Фараз қиласылар, {f_n(x)} функциялар кетма-кетлиги Е түпнамада f(x) функцияга ўлчов бўйича яқинлашенин ва Е түпнамада интегралланувчи бўлган φ(x) учун

$$|f_n(x)| \leq \varphi(x), \forall n \in N$$

тенгсизлекни Е түпнамада деярли бажарилсии. У ҳолда f(x) функция Е түпнамада интегралланувчи бўлади ва

$$\lim_n \int_E f_n(x) d\mu = \int_E (\lim_n f_n(x)) d\mu$$

тенглик ўринли бўлади.

4.8-теорема (Б.Леви). Фараз қиласылар, {f_n(x)} функциялар кетма-кетлиги қўйнадаги шартларни қаноатлантирилсий:

1) {f_n(x)} кетма-кетлик камаймадиган (ўсмайдиган) бўлсин;

2) Е түпнамада f_n(x) функциялар интегралланувчи бўлиб

$$\int_E f_n(x) dx \leq K, \forall n \in N = \{1, 2, 3, \dots\}$$

бұлсиян. У ҳолда

$$\lim_{n \rightarrow \infty} f_n(x) = f(x)$$

мәнжұд ғана $f(x)$ функция Е да интегралланувчи бүләди ва шу билан бирга

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_E f_n(x) d\mu = \int_E \lim_{n \rightarrow \infty} f_n(x) d\mu = \int_E f(x) dx$$

Натижә. Агар манғый бүлмаган $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлиги учун Е түпнамда

$$\sum_{n=1}^{\infty} \int_E f_n(x) d\mu$$

қатор яқынлашувчи бүлса, у ҳолда

$$\sum_{n=1}^{\infty} f_n(x)$$

қатор Е түпнамда деярлы ҳамма жойда яқынлашувчи бүләди ва

$$\int_E \sum_{n=1}^{\infty} f_n(x) d\mu = \sum_{n=1}^{\infty} \int_E f_n(x) d\mu$$

төңглилек бажарилады.

4.9-теорема (Н.Фату). Агар манғий бүлмаган $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлиги Е түпнамда $f(x)$ функция деярлы яқынлашувчи бүлиб, Е түпнамда $f_n(x)$ функциялар интегралланувчи бүлса ва ихтиёрий натурал сон учун

$$\int_E f_n(x) d\mu \leq K, \quad k = \text{const}$$

бүлса, у ҳолда $f(x)$ функция Е түпнамда интегралланувчи бүләди ва

$$\int_E f(x) d\mu \leq K$$

бүләди.

4.10-теорема. [a, b] кесмада берилган $f(x)$ функция Риман бўйича интегралланувчи бўлини учун $f(x)$ функция чегараланган ва [a, b] кесмада деярли ҳамма жойда узлуксиз бўлиши зарур ва кифоядир.

3. Масалалар ечиш

4.1-масала. [-1,1] кесмада интегралланмайдиган содда функцияни тузинг.

Ечиш. $f(x)$ функцияни қўйидагича тузамиз. Агар

$$x \in \left[-\frac{1}{n}, \frac{1}{n} \right] \setminus \left[-\frac{1}{n+1}, \frac{1}{n+1} \right], \quad n=1, 2, 3, \dots$$

бўлса, $f(x)=0$ деб оламиз ва $x=0$ бўлса, $f(x)=0$ деб оламиз. У ҳолда $f(x)$ содда ва ўлчовли функциялардан иборат бўлади. Агар

$$E_n = \left[-\frac{1}{n}, \frac{1}{n} \right] \setminus \left[-\frac{1}{n+1}, \frac{1}{n+1} \right]$$

бўлса, у ҳолда E_n ўлчови

$$\mu E_n = \frac{2}{n(n+1)}$$

Энди

$$\sum_{n=1}^{\infty} n(\mu E_n) = 2 \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n+1} = \infty$$

бўлгани учун $f(x)$ функция [-1,1] кесмада интегралланувчи эмас.

4.2-масала. Агар P ва Q_{n-1} тўплам Кантор тўпламлари бўлиб

$$x \in \Delta_n = \bigcup_{k=1}^{2^{n-1}} (\alpha_{kn}, \beta_{kn}) \in G$$

бўлганда

$$f(x) = (\alpha_{kn} - x)(x - \beta_{kn})$$

бўйлса ва $x \in P$ бўйлганда

$$f(x) = 0$$

бўйлса, у ҳолда

$$\int_0^1 f(x) dx$$

интегрални ҳисобланг.

Ечиш. Бундай берилган $f(x)$ функция $[0,1]$ кесмада узлуксиз. Шунинг учун $[0,1]$ да Лебег маъносидаги демак Риман маъносидаги ҳам интеграллашувчи. 4.4-теоремага асосан

$$\int_0^1 f(x) dx = \int_P f(x) dx + \int_Q f(x) dx \quad P \cup Q = [0,1]$$

Энди $\mu P=0$ бўйлгани учун 4.2-теоремага кўра,

$$\int_P f(x) dx = 0$$

Бу тенгликини эътиборга олиб 4.4-теоремага асосан тенглика қўйидагини тоғамиш.

$$\int_0^1 f(x) dx = \sum_{n=1}^{\infty} \int_{\Delta_n} f(x) dx = \sum_{n=1}^{\infty} \sum_{k=1}^{2^{n-1}} \int_{\alpha_{k_n}}^{\beta_{k_n}} (\alpha_{k_n} - x)(\beta_{k_n} - x) dx =$$

$$= \sum_{n=1}^{\infty} \sum_{k=1}^{2^{n-1}} \int_0^{\frac{1}{2^k}} x \left(\frac{1}{3^n} - x \right) dx = \sum_{n=1}^{\infty} 2^{n-1} \int_0^{\frac{1}{3^n}} \left(\frac{1}{3^n} x - x^2 \right) dx =$$

$$= \sum_{n=1}^{\infty} \frac{2^{n-1}}{3^{2n+1}} = \frac{1}{12} \sum_{n=1}^{\infty} \left(\frac{2}{27} \right)^n = \frac{1}{150}$$

4.3-масала. Фараз қылайлык, $\mu A < \infty$ бўлиб, Λ тўпламининг ҳамма жойида деярли $f(x) > 0$ бўлсин. Агар

$$\int_A f(x) dx = 0$$

бўлса, у ҳолда $\mu A = 0$ эканлиги ишботлансин.

Ечиш. В тўпламини қўйидагича аниқлаймиз

$$B = \{x \in A; f(x) \leq 0\}$$

У ҳолда $\mu B = 0$ эканлиги масала шартидан келиб чиқади. 4.3-теоремани эътиборга олсак, Λ тўпламда $f(x) > 0$ деб қараптимиз мумкин.

Энди фараз қылайлык, $\mu A \neq 0$ бўлсин. У ҳолда $\mu F \neq 0$ бўлса $F \subset \Lambda$, берк қисм тўплам мавжуддир ва F тўпламда $f(x)$ функция узлуксиз бўлади (Лузин теоремасига қаранг). F тўпламининг ихтиёрий x нуқтаси учун $f(x) > 0$ бўлганидан ва $f(x)$ функция F тўпламда узлуксиз бўлганидан $f(x) \geq C$ тенгизлиқ ўрини бўладиган $C > 0$ сон мавжуд.

Энди

$$0 = \int_A f(x) d\mu \geq \int_F f(x) d\mu \geq C \cdot (\mu F) > 0$$

Бу қарама-қаршилик (зиддият) бизнинг фаразимиз нотўғри эканлигини кўрсатади.

Демак, $\mu A = 0$.

4.4-масала.

$$\int_0^1 x^{p-1} \ln(1-x^q) dx, p > 1, q > 0$$

интегралини ҳисобланг.

Ечиш. Матъумки, $\ln(1-x^q)$ функцияни $[0, 1]$ оралиқда ушбу

$$-\sum_{k=1}^{\infty} \frac{x^{kq}}{k}$$

даражали қаторга ёйилади. Бу қатор $[0, 1]$ да текис яқинлашувчиdir. Демак, қатор $\ln(1-x^q)$ функцияга $[0, 1]$ ҳамма жойида деярли яқинлашади.

Энди

$$f_n(x) = -\sum_{k=1}^n \frac{x^{kq+p-1}}{k}$$

деб фараз қилайлык. $f_n(x)$ функциялар ўсмайдыған кетма-кетликни ташкил қиласы да үшінгі интегралы

$$\left| \int_0^1 f_n(x) dx \right| = \sum_{k=1}^n \frac{1}{k(kq+p)} = \frac{1}{q} \sum_{k=1}^n \frac{1}{k(k+\frac{p}{q})} < \frac{1}{q} \sum_{k=1}^n \frac{1}{k^2} < \frac{1}{q} \sum_{k=1}^{\infty} \frac{1}{k^2} < \infty$$

Бу эса $\{f_n(x)\}$ кетма-кетликнинг 4.8-теорема шартлариниң қаноатлантиришини күрсатады.

Демак,

$$\int_0^1 x^{p-1} \ln(1-x^2) dx = \lim_{n \rightarrow \infty} \int_0^1 f_n(x) dx = -\sum_{k=1}^{\infty} \frac{1}{k(kq+p)}$$

4.5-масала. Үшбү

$$\frac{\sqrt{x} \sin x}{x+100}$$

функция $[0, \infty)$ оралиқда:

- Риман бүйіча интегралланувчи бўладими?
 - Лебег бўйича интегралланувчи бўладими?
- Ечиш. Қуйидагича белгилан қиласиз.

$$f(x) = \frac{\sqrt{x}}{x+100} \rightarrow g(x) = \sin x$$

$f(x)$ функция $x \rightarrow \infty$ да монотон камаючидир ва $f(x) \rightarrow 0$. $g(x)$ функцияның $[0, A]$ оралиқдаги бошланғыч функциясы текис чегараланған. Шунинг учун $[0, \infty)$ да $f(x) \cdot g(x)$ функцияның Риман интегралы мавжуд (Дирихле аломатига асосан).

Лебег матьносінде $f(x) \cdot g(x)$ ва $|f(x) \cdot g(x)|$ функциялар бир вактда ёки интегралланувчи ёки интеграли мавжуд әмас. $[0, \infty)$ да $|f(x) \cdot g(x)|$ функцияның интегралланувчи әмас әкан-лигини күрсатамыз.

Хақиқатан ҳам, агар $|f(x) \cdot g(x)|$ интегралланувчи бўлса, у ҳолда $\sin^2 x \leq \sin x$ ($\forall x \in R$) га асосан

$$f(x) \sin^2 x = \frac{1}{2} f(x) - \frac{1}{2} f(x) \cos 2x$$

$$\left(\sin^2 x = \frac{1}{2}(1 - \cos 2x) \right)$$

функция ҳам интегралланувчи бўлади.

Демак, $[0, \infty)$ да $f(x)$ ва $f(x) \cos 2x$ функциялар интегралланувчи.

Лекин

$$\int_0^\infty \frac{dt}{t^2 + a^2} = \frac{\pi}{2} a$$

бўлгани учун

$$\int_0^\infty f(x) dx = \int_0^\infty \frac{\sqrt{x}}{x+100} dx = \left| \begin{array}{l} x=t^2 \\ dx=2tdt \end{array} \right| = 2 \int_0^\infty \frac{t^2}{t^2 + 100} dt = \int_0^\infty dt = 10\pi = \infty$$

бу охирги қарама-қаршилик (зиддият) $|f(x) \cdot g(x)|$ функцияниң $[0, \infty)$ да интегралланувчи эмас эканлигини кўрсатади.

Демак, бу функцияниң Лебег интеграли мавжуд эмас.

4.6-масала. $f(x)$ функцияниң ихтиёрий $[\alpha, \beta]$ да ($[\alpha, \beta] \subset (a, b)$) Риман интеграли мавжуд. Бу функцияниң $[a, b]$ кесмада интеграли мавжудми?

Ечиш. Юқоридаги 4.10-теоремага асосан $f(x)$ функция чегаралангани ва $[a, b]$ ниңг деярли ҳамма жойида узлуксиз бўлиши керак.

Ихтиёрий $[\alpha, \beta] \subset (a, b)$ кесмада $f(x)$ функция интегралланувчи бўлганлигидан $f(x)$ функция (a, b) интервалда деярли ҳамма жойида узлуксизлиги келиб чиқади. У ҳолда $[a, b]$ кесманинг ҳамма жойида деярли узлуксиз. Лекин ихтиёрий $[\alpha, \beta] \subset (a, b)$ кесмада $f(x)$ ниңг чегараланганилигидан $[a, b]$ кесмада чегараланганилиги келиб чиқади. Хақиқатан ҳам, агар

$f(x) = \frac{1}{x-a}$ бўлса, у ҳолда $f(x)$ функция $[a, b]$ кесмада че-

тараталамаган, лекин ихтиёрий $[\alpha, \beta] \subset (a, b)$ да функция чегаралыган.

Демак, $f(x)$ функцияниң $[a, b]$ кесмада Риман интегралы мавжуд бўлмаслиги мумкин.

4.7-масала. Агар

$$f(x) = nxe^{-nx^2}$$

бўлса

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_0^1 f_n(x) dx = \int_0^1 \lim_{n \rightarrow \infty} f_n(x) dx, \quad n=1, 2, \dots$$

тенглик ўринли бўладими?

Ечиш. $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлиги $[0, 1]$ кесмада нолга яқинлашади. Демак, $\{f_n(x)\}$ кетма-кетлик и $\rightarrow \infty$ ўлчов бўйича нолга яқинлашади. Бу эса Лебег теоремасининг (4.7-теорема) биринчи шарти бажарилишини кўрсатади.

Энди

$$\int_0^1 nxe^{-nx^2} dx = \frac{1}{2} n \int_0^1 e^{-nt} dt = \frac{1}{2} (1 - e^{-n}) \rightarrow \frac{1}{2}, n \rightarrow \infty$$

бўлгани учун Лебег теоремасининг иккинчи шарти бажарилмаслигини кўрамиз.

Шундай қилиб $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлиги учун интегралланувчи можаронта (таққосланувчи) функция мавжуд эмаслигини тасдиқлаймиз.

Демак, берилган функция учун

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_0^1 f_n(x) dx \neq \int_0^1 (\lim_{n \rightarrow \infty} f_n(x)) dx$$

4.8-масала. Агар

$$f_n(x) = n\alpha x(1-x)^n$$

бўлса, у ҳолда αнинг қандай қийматларида

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_0^1 f_n(x) dx = \int_0^1 (\lim_{n \rightarrow \infty} f_n(x)) dx$$

тенглик ўринли бўлади?

Ечиш. Ихтиёрий $n \in N = \{1, 2, \dots\}$ үчүн

$$f_n(0) = f_n(1) = 0$$

Бу эса $n \rightarrow \infty$ да $x=0, x=1$ нүкталарда $f_n(x) \rightarrow 0$ өкөнүштүү
күрсатади. Агар $0 < x < 1$ бўлса, у ҳолда $0 < 1-x < 1$ ва

$$n^\alpha (1-\theta) \theta^n = n^\alpha \theta^n - n^\alpha \theta^{n+1}$$

Ихтиёрий $\alpha \in R \in (-\infty, \infty)$ үчүн $n \rightarrow \infty$ да $n^\alpha \theta^n \rightarrow 0$ бўлганидан
 $n \rightarrow \infty$ да $[0, 1]$ кесмада $f_n(x) \rightarrow 0$, $\alpha \in R$.

Шунинг үчүн $\alpha \in R$ бўлиб $n \rightarrow \infty$ да

$$\int_0^1 (\lim f_n(x)) dx \rightarrow 0$$

Иккинчи томондан

$$\int_0^1 f_n(x) dx = n^\alpha \int_0^1 x(1-x)^n dx = n^\alpha \int_0^1 (1-x)x^n dx = \frac{n^\alpha}{(n+1)(n+2)}$$

Бу охириги тенглик $\alpha < 2$ бўлганда

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_0^1 f_n(x) dx = 0, n \rightarrow \infty$$

тенгликни келтириб чиқаради.

Демак, берилган функция учун кўрсатилган тенглик $\alpha < 2$
ҳамма қийматлар учун бажарилади.

4.9-масала. $[0, 1]$ кесмада қўйнаган шартни қапоатлантирувчи $\{f_n(x)\}$ интегралланувчи функциялар кетма-кетлигини тузинг:

- 1) $n \rightarrow \infty$ да $f_n(x) \rightarrow f(x)$ деярли ҳамма жойда;
- 2) $f(x)$ функция $[0, 1]$ да интегралланувчи;
- 3) $\lim_{n \rightarrow \infty} \int_0^1 |f_n(x) - f(x)| dx \neq 0$.

Ечиш. $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлигини қўйидагича тузамиз:

$$f_n(x) = \begin{cases} n^2, & 0 \leq x < \frac{1}{n} \\ 0, & \frac{1}{n} \leq x \leq 1 \end{cases}$$

[0, 1] кесмада деярли, $n \rightarrow \infty$ да $f_n(x) \rightarrow 0$ эканлиги күриниб түрибди ва шу билан биргә

$$\int_0^1 (\lim f_n(x)) dx = 0$$

Бу эса 1) ва 2) шарт бажарилғаннан күрсатади. Лекин

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_0^1 |f_n(x)| dx = \lim_{n \rightarrow \infty} n^2 \int_0^{1/n} dx = \infty \neq 0$$

Бу 3) шарт бажарилғаннан күрсатади.

4.10-масала. Агар

$$f_n(x) = \begin{cases} |\ln x|, & 0 \leq x \leq \frac{1}{n} \\ \cos^2 x, & \frac{1}{n} \leq x \leq 1 \end{cases}$$

бўлса, у ҳолда [0, 1] кесмада $\{f_n(x)\}$ функциялар кетма-кетлигининг лимит функцияси интегралланувчи бўладими?

Ечиш. Ҳар қандай $x > 0$ учун $\frac{1}{n_0} < x$ бўладиган $n_0 = n_0(x)$

сон топилади. Бу эса $n \geq n_0$ бўлганда ихтиёрий $x > 0$ учун $f_n(x) = \cos^2 x$, яъни $n \rightarrow \infty$ да ихтиёрий $x > 0$ учун $f_n(x) \rightarrow \cos^2 x$ муюносабатиши билдиради. Агар $x = 0$ бўлса, у ҳолда ихтиёрий n ($n \in \mathbb{N}$) учун $f_n(x) = \infty$. Демак, $n \rightarrow \infty$ да деярли хамма жойда $f_n(x) \rightarrow \cos^2 x$ ва бу лимит функция [0, 1]да интегралланувчидир.

Энди чегаралништи функцияниң Лебег интегралига доир масалаларин күраймын.

Авшамо, чегаралништи функцияниң Лебег интеграли түшүнүчесин зөлайын.

Фараз қызылайын, $f(x) \geq 0$ функция булсун ва $[f(x)]_n$ әса күйидагича аныкталсун.

$$[f(x)]_n = \begin{cases} f(x), & f(x) \leq n \\ n, & f(x) > n \end{cases}$$

Бу $\{f(x)\}_n$ функция чегаралыган ва ўлчомлы. Демак, у интегралланувчи.

Энди $f(x)$ функциядан Е түпнам бүйича олинган интегралы $[f(x)]_n$ функция интегралининг лимити спифатида аниклайлик (лимит мавжуд бўлган ҳолда), яъни

$$\int_E f(x) dx = \lim_{n \rightarrow \infty} \int_E [f(x)]_n dx$$

4.11-масала. Ушбу

$$\int_0^1 x^{-\alpha} dx$$

интеграл α -нинг қандай қийматларида мавжуд?

Ечиш. Бизда $a(\chi)=\chi^{-\alpha}$ берилган. Шунинг учун

$$\{f(x)\}_n = \begin{cases} x^{-\alpha}, & x \in [n^{-\frac{1}{\alpha}}, 1] \\ n, & x \in [0, n^{-\frac{1}{\alpha}}] \end{cases}$$

деб оламиз.

Энди Лебег бүйича интеграл қўйидагича

$$\int_0^1 x^{-\alpha} dx = \lim_{n \rightarrow \infty} \left[\int_0^{n^{-\frac{1}{\alpha}}} n dx + \int_{n^{-\frac{1}{\alpha}}}^1 x^{-\alpha} dx \right] = \frac{1}{1-\alpha},$$

бунда, $0 < \alpha < 1$; агар $\alpha = 1$ бўлса интеграл мавжуд эмас.

Демак, берилган интеграл $0 < \alpha < 1$ да мавжуд.

4. Мұстакіл ечиш учун масалалар

1. $\int_0^\infty \frac{dx}{[x]}$ интегрални ҳисобланғ, бунда $[x]$ әса хиншіг бутун қисмі.

2. Фараз қылайлык, $\mu\Lambda < \infty$ бўйнб, $f(x)$ функция Λ тўпламда интегралланувчи ва деярли Анинг деярли ҳамма жойида $|g(x)| \leq m$ бўлени, А тўпламда $f(x)g(x)$ функцияниң интегралланувчи эканлиги неботлансин.

3. $[0, \infty)$ да

$$f(x) = \frac{x^p \sin x}{1+x^q}, \quad p > -2, \quad p < q \leq p+1$$

функция Риман ва Лебег бўйича интегралланувчи бўладими?

4.

$$\int_0^1 \frac{\sin x}{1+x^2} dx$$

интегрални ҳисобланг.

5. Агар

$$f_n(x) = \frac{1}{1+n^2 x^n}$$

бўлса, у ҳолда

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_0^1 f_n(x) dx = \int_0^1 (\lim_{n \rightarrow \infty} f_n(x)) dx$$

тенглик ўринилими?

6. Агар

$$f_n(x) = \begin{cases} c \lg x, & 0 \leq x \leq \frac{1}{n} \\ -1, & \frac{1}{n} \leq x \leq 1 \end{cases}$$

бўлса, у ҳолда

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_0^1 f_n(x) dx = \int_0^1 (\lim_{n \rightarrow \infty} f_n(x)) dx$$

ўрнелими?

7. Фараз қылайлык, чегаралаптап, манғыймас $\{f_n(x)\}$ ўлчовли функциялар кетма-кетлеги учун $n \rightarrow \infty$

$$\int_E f_n(x) dx \rightarrow 0$$

бўлсин. У ҳолда E тўпламнинг деярли ҳамма жойида $f(x) \rightarrow 0$ деб тасдиқлани мумкини?

8. Агар $f(x) = (\cos n! \pi x)^{2n}$ бўлса,

$$\int_0^1 f(x) dx$$

интегрални хисобланг.

9.

$$\int_0^1 \ln \frac{1}{x} dx$$

интегрални хисобланг?

5-§. МЕТРИК ФАЗОЛАР. КЕТМА-КЕТЛИКНИНГ МЕТРИК ФАЗОДА ЯҚИНЛАШИШИ

1. Асосий түшүнчалар

Фараз қылайлык, X ихтиёрлік бұш бўлмаган тўплам бўлсни. Бу тўпламда манфий бўлмаган иккى ўзгарувчили $\rho(x, y) \geq 0$ функция қўйндаги шартларни (аксиомаларни) қаноатлантириша, бундай $\rho(x, y)$ функция X тўпламда метрика (ёки масофа) дейилади:

- 1) $\rho(x, y)=0 \Leftrightarrow x=y$
- 2) $\rho(x, y)=\rho(y, x)$
- 3) $\rho(x, y) \leq \rho(x, z)+\rho(z, y), \forall x, y, z \in X$

Бир жуфт (X, ρ) метрик фазо дейилади. Агар чизиклі фазога метрика тушунчаси киритилса, у чизиклі метрик фазо дейилади.

Агар $n \rightarrow \infty$ да $\rho(x_n, x) \rightarrow 0$ бўлса, $\{X_n\} \subset X$ кетма-кетлик хуқтага яқинланувчи дейилади. Буни $n \rightarrow \infty$ да $x_n \rightarrow x$ ёки $\lim_{n \rightarrow \infty} X_n = X$ деб белгилаймиз.

$$B(x_0, r) = \{x \in X: \rho(x_0, x) < r\}$$

тўплам r радиуси $x_0 \in X$ марказли очиқ шар деб аталади ва

$$\bar{B}(x_0, r) = \{x \in X: \rho(x_0, x) \leq r\}$$

тўплам r радиуси маркази $x_0 \in X$ нуқтада бўлган ёниқ шар дейилади. Агар A тўпламни ($A \subset X$) бирор (очиқ ёки ёниқ) шар билан ўраб олин мумкин бўлса, у ҳолда A тўплам чегаралашган дейилади. Агар $m, n \rightarrow \infty$ да $\rho(x_n, x_m) \rightarrow 0$ бўлса, у ҳолда $\{x_n\} \subset X$ кетма-кетлик фундаментал дейилади.

Агар $n \rightarrow \infty$ да $x_n \rightarrow x_0$ дан $f(x) \rightarrow f(x_0)$ келиб чиқса, у ҳолда X ни Y га f акслантириш x_0 нуқтада ($x_0 \in X$) узлуксиз дейилади, бунда $x_0 \in X, \forall \{x_n\} \subset X, f(x) \in Y, f(x_0) \in Y$ ва X, Y метрик фазолар. Агар X ни Y га акслантирувчи $f: X \rightarrow Y$.

Х метрик фазонинг ҳар бир нүктесида узлуксиз бўлса, у ҳолда $\{x_n\}$ акслантириши Х метрик фазода узлуксиз дейилади.

Агар Х метрик фазода ихтиёрий фундаментал кетма-кетлик яқинлашувчи бўлса, у ҳолда бундай Х метрик фазода тұла дейилади.

2. Зарурий теоремалар

5.1-теорема. Агар $\{x_n\} \subset X$ кетма-кетлик $x \in X$ элементта яқинлашыса, у ҳолда бундай x лимит элемент факат биттадир.

5.2-теорема. Агар $\{x_n\} \subset X$ кетма-кетлик $x \in X$ элементта яқинлашыса, у ҳолда бу кетма-кетлик чегараланған.

5.3-теорема. Агар $\{x_n\} \subset X$ кетма-кетлик яқинлашыса, у ҳолда бундай кетма-кетлик фундаментал кетма-кетликтан иборат. Агар $\{x_n\} \subset X$ кетма-кетлик фундаментал бўлмаса, у ҳолда бундай кетма-кетлик яқинлашувчи бўлмайди.

3. Масалалар ечиш

5.1-масала. $X = (-\infty, \infty)$ тўпламда метрика

$$\rho(x, y) = |e^x - e^y|$$

деб аниқланган. Метрика аксоналарниң бажарилышин текширинг.

Ечиш. Агар $\rho(x, y) = 0$ бўлса, у ҳолда $|e^x - e^y| = 0$, яъни $x = y$ ва аксиича, агар $x = y$ бўлса, у ҳолда $e^x = e^y$ ва $\rho(x, y) = 0$. $\rho(x, y) = \rho(y, x)$ ўз-ўзидан равишан. Ниҳоят

$$\begin{aligned}\rho(x, y) &= |e^x - e^y| = |e^x - e^z + e^z - e^y| \leq |e^x - e^z| + |e^z - e^y| = \\ &= \rho(x, z) + \rho(z, y).\end{aligned}$$

Демак, X тўпламда метрик шартлари бажарилди, яъни $X = (-\infty, \infty)$ метрик фазо.

5.2-масала. Фараз қўлайлик, $C^1[a, b]$ тўплам $[a, b]$ кесмадаги узлуксиз ва биринчи тартибли хосиласи ҳам узлуксиз бўлган функциялар тўпламидан иборат бўлсин. Бу тўпламда метрикани

$$\rho(x, y) = \max_{a \leq t \leq b} |x(t) - y(t)| + \max_{t \in \{a, b\}} |x'(t) - y'(t)|$$

деб анықтайды.

Метрика аксиомаларининг бажарилшинин текнининг.

Ечиш. Агар $\rho(x, y)=0$ бўлса, у ҳолда $\max |x(t)-y(t)|=0$ ва $\max |x'(t)-y'(t)|=0$. У ҳолда $x(t)=y(t)$, яъни $x=y$. Аксинча, агар $x=y$ бўлса, у ҳолда $x(t)=y(t)$ ва $x'(t)=y'(t)$. Шунинг учун $\rho(x, y)=0$. Иккинчи аксиома ўз-ўзидан равишада. Учинчи аксиомани текнинирамиз. Абсолют қийматлар хоссасига асооссан.

$$\begin{aligned} |x(t)-y(t)| + |x'(t)-y'(t)| &\leq |x(t)-z(t)| + |z(t)-y(t)| + \\ &+ |x'(t)-z'(t)| + |z'(t)-y'(t)| \leq \max_t |x(t)-z(t)| + \\ &+ \max_t |z(t)-y(t)| + \max_t |x'(t)-z'(t)| + \max_t |z'(t)-y'(t)| \end{aligned}$$

У ҳолда

$$\rho(x, y) \leq \rho(x, z) + \rho(z, y)$$

Демак, метрика аксиомалари бажарилади. Шундай қилиб $C^1[a, b]$ метрик фазо.

5.3-масала. R_n Евклид фазосидаги иккита

$$x=(x_1, x_2, \dots, x_n) \text{ ва } y=(y_1, y_2, \dots, y_n)$$

элемент (вектор) учун метрика

$$\rho(x, y) = \left(\sum_{k=1}^n (x_k - y_k)^2 \right)^{\frac{1}{2}}$$

деб аниқтайдиган. Метрика шартларининг бажарилшинин текширигиг.

Ечиш. 1) Агар $\rho(x, y)=0$ бўлса, у ҳолда $(x_k - y_k)^2=0$, яъни $x_k=y_k$, $k=1, 2, \dots, n$. Демак, $x=y$.

Агар $x=y$ бўлса, у ҳолда $x_k=y_k$ ($k=1, 2, \dots, n$). Демак, $\rho(x, y)=0$.

2) $\rho(x, y)=\rho(y, x)$ тенглик бажарилшинин ўз-ўзидан равишада.

3) Учбуручак тенгсизлиги, яъни $\rho(x, y) \leq \rho(x, z) + \rho(z, y)$ оса, $z=(z_1, z_2, \dots, z_n)$ деб қаралганда

$$\left(\sum_{k=1}^n x_k y_k \right)^2 \leq \sum_{k=1}^n x_k^2 \sum_{k=1}^n y_k^2$$

Коши-Буняковский тенгесизлигидан көлиб чиқады. Шундай қилиб чекли н-ұлчовли Евклид фазоси метрик фазодыр.

5.4-масала. Чексиз үлчовли Евклид фазоси I_2 бўлсени. Бунда элементлар $x=(x_1, x_2, \dots, x_n, \dots)$ бўлпіб, уининг координаталари

$$\sum_{k=1}^{\infty} x_k^2 < \infty$$

шартни қапоатлантирусин.

Метрикани

$$\rho(x, y) = \left(\sum_{k=1}^{\infty} (x_k - y_k)^2 \right)^{\frac{1}{2}}$$

деб аниқлаб I_2 нинг метрик фазо эканлиги текнирилсин.

Ечиш. Метрик фазо шартларини худди аввали мисолдаги-дек текнирамиз. Демак, чексиз үлчовли Евклид фазоси I_2 метрик фазодан иборат.

5.5-масала. Ҳамма чегараланган ҳақиқий сонли кетма-кетликдан иборат бўлган фазо т ё бўлсени. Бунда иккита $x=\{a_n\}=(a_1, a_2, \dots, a_n, \dots)$ ва $y=\{b_n\}=(b_1, b_2, \dots, b_n, \dots)$ элемент учун метрика

$$\rho(x, y) = \sup_k |a_k - b_k|$$

деб аниқланган бўлсени. Бу т фазо метрик фазо эканлигини текниринг.

Ечиш. Метриканинг биринчи ва иккичи шартлари бажа-рилини равишан, чунки бу ерда ҳамма т учун $|a_n| \leq A$, $|b_n| \leq B$. Учинчи шартни қўйндангича текнирамиз. $z=\{c_n\}=(c_1, c_2, \dots, c_n, \dots)$, $|c_n| \leq C$ бўлгани учун

$$\rho(x, y) = \sup_k |a_k - b_k| \leq \sup_k |a_k - c_k| + \sup_k |c_k - b_k| = \rho(x, z) + \rho(z, y)$$

5.6-масала. Элементлари $x=\{a_n\}$ ихтиёрий чексиз кетма-кетликдан иборат бўлган фазо S бўлсени. Иккита $x=\{a_n\}=(a_1, a_2, \dots, a_n, \dots)$ ва $y=\{b_n\}=(b_1, b_2, \dots, b_n, \dots)$ элемент учун

$$\rho(x, y) = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{|a_n - b_n|}{[1 + |a_n - b_n|]}$$

бүлсөн. S-фазонинг метрик фазодан иборатынги текширилсөн.

Ечиш. Метриканың бириңчи ва иккинчи шартларни текширишиң қийин эмас. Учинчى шарттың бажарилышини күрсатып учун

$$\frac{|a+b|}{1+|a+b|} \leq \frac{|a|}{1+|a|} + \frac{|b|}{1+|b|} \quad (*)$$

тengesizlikкиң жытиборга оламиз. Бу (*) tengesizlik [1]ниң 26 бетидә неботлашган.

Агар биз $z=\{c_n\}$ ихтиёрий кетма-кетликни олсак, у ҳолда (*) tengesizlikдан $\rho(x, y) \leq \rho(x, z) + \rho(z, y)$ келиб чиқади, яны S фазо метрик фазодан иборат.

5.7-масала. $[a, b]$ кесмада аниқланган ва узлуксиз бүлгән $x(t)$ функцияларниң фазосини $C[a, b]$ деб белгилайлик. Бу $C[a, b]$ фазода иккиге $x(t)$ ва $y(t)$ функциялар учун

$$\rho(x, y) = \max_{a \leq t \leq b} |x(t) - y(t)|$$

деб аниқлансөн. $C[a, b]$ метрик фазо эканлыгы текширилсөн.

Ечиш. Метриканың бириңчи ва иккинчи шартлары бажарилыш равнандыр. Учинчى шарттың бажарилышини қўйнайдагидан келиб чиқади (анализ курсидаги Вейерштрасс теоремасига асосан)

$$\begin{aligned} |x(t) - y(t)| &\leq |x(t) - z(t)| + |z(t) - y(t)| \leq \\ &\leq \max |x(t) - z(t)| + \max |z(t) - y(t)| \end{aligned}$$

Бу tengesizlik ихтиёрий $t \in [a, b]$ нүкта ва ихтиёрий $x(t), y(t), z(t)$ узлуксиз функциялар учун бажарилади.

Демак, $C[a, b]$ фазо метрик фазодан иборат.

5.8-масала. $[a, b]$ кесмада аниқланган узлуксиз функциялар фазоси учун метрика

$$\rho(x, y) = \left\{ \int_a^b |x(t) - y(t)|^2 dt \right\}^{\frac{1}{2}}$$

деб анықтандыган. Метрика шарттарини текшериппе.

Ечиш. Метриканың учинчи шарттарини текшериппе билди ки-
фояланамыз. Бунниттеги учун Буляковскийнинг ушбу

$$\left| \int_a^b x(t)y(t) dt \right| \leq \left\{ \int_a^b [x(t)]^2 dt \right\}^{\frac{1}{2}} \left\{ \int_a^b [y(t)]^2 dt \right\}^{\frac{1}{2}}$$

тенгсизлигидан

$$\left\{ \int_a^b [x(t) + y(t)]^2 dt \right\}^{\frac{1}{2}} \leq \left\{ \int_a^b [x(t)]^2 dt \right\}^{\frac{1}{2}} + \left\{ \int_a^b [y(t)]^2 dt \right\}^{\frac{1}{2}}$$

тенгсизликкни ҳосил қыламыз.

Онди бундан

$$\rho(x, y) \leq \rho(x, z) + \rho(z, y)$$

тенгсизликкни ҳосил қылыш қийин әмас. Шундай қылыш
қараластыган фазо метрик фазодан ибораттадыр. Биз бундай мет-
рик фазони $C_{L_2}[a, b]$ деб белгилдеймиз.

5.9-масала. Метрика

$$\rho(x, y) = \left(\sum_{k=1}^{\infty} |x_k - y_k|^p \right)^{\frac{1}{p}}, \quad p \geq 1$$

деб анықтандыган, элементлари $x = (x_1, x_2, \dots, x_n, \dots)$ кетма-кет-
ликтен түзилген L_p фазониниң метрик фазодан иборат эканлиги
неболтанса, бу ерда $x = \{x_n\} = (x_1, x_2, \dots, x_n, \dots)$ учун

$$\sum_{k=1}^{\infty} |x_k|^p < \infty$$

шарт бажарылады деб қаралсани.

Ечиш. Метрик фазонинг биринчи ва иккинчи шартлари бажарилиши равнан. Учинчи шарт бажарилиши

$$\left(\sum_{k=1}^{\infty} |a_k + b_k|^p \right)^{\frac{1}{p}} \leq \left(\sum_{k=1}^{\infty} |a_k|^p \right)^{\frac{1}{p}} + \left(\sum_{k=1}^{\infty} |b_k|^p \right)^{\frac{1}{p}} \quad (a)$$

төңгизликтан келиб чиқади. Бу (A) төңгизликини ўз вактида қуйидаги Гельдернинг

$$\left(\sum_{k=1}^{\infty} |a_k b_k|^p \right)^{\frac{1}{p}} \leq \left(\sum_{k=1}^{\infty} |a_k|^p \right)^{\frac{1}{p}} \left(\sum_{k=1}^{\infty} |b_k|^p \right)^{\frac{1}{p}} \quad (6)$$

төңгизликтан келиб чиқади. Юқоридаги (a) ва (b) төңгизликлар [4]нинг 52 бетдаги (13), (14) төңгизликлардан лимитта ўтиш билан ҳосил қылышади.

5.10-масала. Агар $i=n$ да $\xi_i^n = 1$ ва $i \neq n$, бўлганда $\xi_i^n = 0$ бўлган $X_n = \{\xi_i^n\}$, $n=1, 2, 3, \dots$ кетма-кетлик I_2 фазода якинлашадими?

Ечиш. I_2 фазо тўла. Шунинг учун $\{X_n\}$ кетма-кетликнинг якинлашашини тексириш учун унинг фундаменталлигини кўрсатишни кифоя. $\{X_n\}$ кетма-кетликнинг аниқланишидан $n \neq m$ бўлганда $\xi_i^n = 1$, $\xi_i^m = 0$ төңгиллар $\xi_i^m = 1$, $\xi_i^n = 0$ бўлганда бажарилади. У ҳолда

$$\rho(x_n, x_m) = \left(\sum_{i=1}^{\infty} |\xi_i^n - \xi_i^m|^2 \right)^{\frac{1}{2}}$$

төңгилкнинг ўнг томонидаги йирицида факат 2 та қўшилувчи полдан фарқли, шу билан бирга иккаласи ҳам 1га төнг, яъни

$$\sum_{i=1}^{\infty} |\xi_i^m - \xi_i^n|^2 = 1 + 1 = 2$$

демак,

$$\rho(x_n, x_m) = \sqrt{2}, \quad n, m=1, 2, \dots$$

Бу эса $\{x_n\}$ кетма-кетликинин фундаментал эканлигини күрсатади. У ҳолда 5.3-теоремине исосан $\{x_n\}$ кетма-кетлик якинлашмайды.

5.11-масала. Агар

$$x_n = \left\{ \frac{\xi^n}{n} \right\} \quad (n=1, 2, 3, \dots)$$

бўлса бу кетма-кетлик I_p ($1 \leq p \leq 2$) фазоди яқинлашувчи бўладими?

Бунда $i=n, n+1, \dots, 2n-1$ бўлганда

$$\xi_i^n = \frac{1}{i}$$

$$n^p$$

ва $i < n$, $i \geq 2n$ бўлганда $\xi_i^n = 0$

Ечиш. I_p фазо тўла бўлгани учун $\{x_n\}$ кетма-кетликининг фундаментал эканлигини текширишни кифоя, фараз қўлайлик, $2m < n+1$ бўлсин у ҳолда

$$\rho(x_n, x_m) = \left(\sum_{i=1}^{m-1} |\xi_i^n - \xi_i^m|^p + \sum_{i=m}^{2m-1} |\xi_i^n - \xi_i^m|^p + \sum_{i=2m}^{n-1} |\xi_i^n - \xi_i^m|^p + \sum_{i=2n}^{\infty} |\xi_i^n - \xi_i^m|^p \right)^{\frac{1}{p}}$$

энди n, m сонларининг ташланишига асосан ва $\{x_n\}$ кетма-кетликининг аниқланишига асосан $i \leq m-1, 2m \leq i \leq n-1$ ва $i \geq 2n$ бўлганда $|\xi_i^n - \xi_i^m| = 0$

$m \leq i \leq 2m-1$ бўлганда

$$|\xi_i^n - \xi_i^m|^p = \frac{1}{m}$$

$n \leq i \leq 2m-1$ бўлганда

$$|\xi_i^n - \xi_i^m|^p = \frac{1}{n}$$

еканлиги келиб чиқади.

Буларни эътиборга олсак ихтиёрий $n, m = 1, 2, 3, \dots, 2m < n+1$ учун

$$\rho(x_n, x_m) = \left(m \cdot \frac{1}{m} + n \cdot \frac{1}{n} \right)^{\frac{1}{p}} = 2^{\frac{1}{p}}$$

бўлади. Бу эса $\{x_n\}$ кетма-кетликнинг фундаментал эмаслигини кўрсатади. У ҳолда 5.3-төримага асосан, $\{x_n\}$ кетма-кетлик l_p метрик фазода яқинлашмайди.

5.12-масала. Агар $0 \leq t \leq \frac{1}{n}$ бўлганда $x_n(t) = -nt + 1$ ва $\frac{1}{n} < t \leq 1$ бўлганда $x_n(t) = 0$ бўлса, у ҳолда $\{x_n(t)\}$ кетма-кетлик $C^2[0,1]$ фазода яқинлашувчи бўладими?

Ечиш. Фараз қиласайлик, $X(t) = 0$ бўлсин. У ҳолда $x(t) \in C^2[0,1]$ бўлиши равшан. Энди

$$\begin{aligned}\rho(x_n, x) &= \left(\int_0^1 |\alpha_n(t) - x(t)|^2 dt \right)^{\frac{1}{2}} = \left(\int_0^1 |x_n(t)|^2 dt \right)^{\frac{1}{2}} = \\ &= \left(\int_0^{\frac{1}{n}} [x_n(t)]^2 dt + \int_{\frac{1}{n}}^1 [x_n(t)]^2 dt \right)^{\frac{1}{2}} = \\ &= \left(\int_0^1 [x_n(t)]^2 dt \right)^{\frac{1}{2}} = \left(\int_0^1 (-nt + 1)^2 dt \right)^{\frac{1}{2}} = \frac{1}{\sqrt{3n}} \rightarrow 0, \quad n \rightarrow \infty\end{aligned}$$

бўлгани учун $n \rightarrow \infty$ да $C^2[0,1]$ метрик фазода $X_n(t) \rightarrow 0$ келиб чиқади. Демак, берилган $\{x_n(t)\}$ кетма-кетлик $C^2[0,1]$ метрик фазода яқинлашувчидир.

5.13-масала. $C[0,1]$ фазода $x_n(t) = t^{2n} - t^{3n}$ кетма-кетлик яқинлашувчи бўладими?

Ечиш. Ихтиёрий $n=1, 2, 3, \dots$ бўлганда $x_n(0) = x_n(1) = 0$, $n \rightarrow \infty$ да ихтиёрий $t \in (0,1)$ учун $x_n(t) \rightarrow 0$. Бу эса $[0,1]$ кесмада $\{x_n(t)\}$ кетма-кетликнинг нол элементга яқинлашишини кўрсатади. Лекин бу яқинлашиши $[0,1]$ да текис яқинлашиши эмас. Ҳақиқатан ҳам, агар $n \rightarrow \infty$ да $\max_{0 \leq t \leq 1} |x_n(t)| \rightarrow 0$ бўлса, у ҳолда $C[0,1]$ фазода $n \rightarrow \infty$ да $x_n(t) \rightarrow 0$ бўлади. $|x_n(t)|$ фуникция n сонининг ҳар бир тайин қийматида бирор $t_n \in (0,1)$ нуқтада ўзининг энг катта қийматига эришади.

$$x_n^1(t) = 2nt^{2n+1} - 3nt^{3n+1} = 0,$$

$$1 = \frac{3}{2}t^n \rightarrow t = t_n = \left(\frac{2}{3}\right)^{\frac{1}{n}}$$

Шуннан учун

$$\max|x_n(t)| = x_n(t) = \left(\frac{2}{3}\right)^2 - \left(\frac{2}{3}\right)^3 = \frac{4}{27}$$

бүлганидан $\{x_n(t)\}$ кетма-кетлик $n \rightarrow \infty$ да полга яқинлашмайды.

Демек, берилган $\{x_n(t)\}$ кетма-кетлик $C[0,1]$ фазода яқинлашмайды.

5.14-масала. $L_p (1 \leq p < \infty)$ фазода

$$x_k = \left\{ \frac{1}{2^{ik}} \right\}_{i=0}^{\infty} \quad (k=1, 2, \dots)$$

кетма-кетлик яқинлашадыми?

Ечиш. Ҳамма $i = 1, 2, 3, \dots$ сонлар учун $k \rightarrow \infty$ да

$$\frac{1}{2^{ik}} \rightarrow 0,$$

$i=0$ бүлганды ихтиёрий к учун

$$\frac{1}{2^{ik}} = 1$$

Энді $\{x_k\}$ кетма-кетликті

$$x = \{\xi_i\} = (1, 0, 0, \dots)$$

элементтега яқинлашады деб фараз қылмы мүмкін.

Хақиқатан ҳам

$$\rho_0(x_k, x) = \left(\sum_{i=0}^{\infty} \left(\frac{1}{2^{ik}} \right)^p \right)^{\frac{1}{p}} = \left(\frac{1}{2^{kp}-1} \right)^{\frac{1}{p}} \rightarrow 0, \quad k \rightarrow \infty$$

Демек, берилган $\{x_k\}$ кетма-кетлик L_p метрик фазода яқинлашувчи.

5.15-масала. Агар

$$f : C_L[0,1] \rightarrow \mathbb{R}$$

$$f(x) = x(1)$$

бўлса, у ҳолда f акслантирип узлукесиз бўладими?

Ечиш. $\{x_n(t)\}$ функциялар кетма-кетлигини күриб ўтайдык. Агар $0 \leq t \leq 1 - \frac{1}{n}$ бўлса, $x_n(t) = 0$ ва $1 - \frac{1}{n} < t \leq 1$ бўлса, у

холда $X_n(t) = n^{1+E}(t-1+\frac{1}{n})$, $0 < E < 1$ бўлсни деб олайлик.

$C_L[0,1]$ фазода бу кетма-кетлик нол элементта яқинлашади. Ҳақиқатан ҳам,

$$\begin{aligned}\rho(x_n, 0) &= \int_0^1 |x_n(t) - 0| dt = \int_0^1 |x_n(t)| dt = \int_{-\frac{1}{n}}^1 n^{1+E} \left(t - 1 + \frac{1}{n} \right) dt = \\ &= n^{1+E} \int_0^1 t dt = \frac{1}{2n^{1-E}} \rightarrow 0, \quad n \rightarrow \infty\end{aligned}$$

Лекин, $f(x) = x_n(1) = n^E \rightarrow \infty$, $n \rightarrow \infty$.

Демак, f акелантириши узлуксиз эмас.

5.16-масала. $X_n = \{\xi^n_i\}$ ($i=1, 2, 3, \dots$) кетма-кетлик учун ті фазода яқинлашиб I_1 фазода яқинлашмайдиган $\{x_n\}$ кетма-кетлигини күрсатинг.

Ечиш. Қўйидаги $x_n = \{\xi^n_i\}$ ($i=1, 2, \dots$) кетма-кетлигни олиб қарайлим.

Агар $i \leq n$ ва $i \geq 2n+1$ бўлганда

$$\xi^n_i = 0$$

ва $n+1 \leq i \leq 2n$ бўлганда

$$\xi^n_i = \frac{1}{i}$$

бўлсин.

Бу кетма-кетлик ті фазода нол элементта яқинлашади, чунки $n \rightarrow \infty$ да $\rho(x_n, 0) = \sup |\xi^n_i| = \frac{1}{n+1} \rightarrow 0$.

Бу кетма-кетлик I_1 фазода фундаментал эмас. Ҳақиқатан ҳам, $2m < n$ деб караб $\rho(x_n, x_m)$ ни пастдан чегаралаймиз

$$\rho(x_n, x_m) = \sum_{i=1}^{\infty} |\xi^n_i - \xi^m_i| = \sum_{i=m+1}^{2m} \frac{1}{i} + \sum_{i=2m+1}^{n} \frac{1}{i} > \frac{m}{2m} + \frac{n}{2n} = 1$$

5.17-масала. $C[0, 1]$ фазода $x(t) = \sin \pi t$ ва $y(t) = \frac{\pi \cdot t}{2}$ элементлар орасидаги масофани тонинг.

Ечиш.

$$\rho(x_n, x_m) = \max \left| \sin \pi t - \frac{\pi t}{2} \right|$$

бүлгани учун аввало, $t \in [0, 1]$ нүктегани топамиз.

$$\phi(t) = \sin \pi t - \frac{\pi t}{2}$$

функциянынг экстремумини анықтаймиз.

$$\phi'(t) = \pi \cos \pi t - \frac{\pi}{2} = 0,$$

$$\cos \pi t = \frac{1}{2}, \quad t k = \frac{1}{3} + 2k, \quad (k=0, \pm 1, \pm 2, \dots)$$

Оиди t_k нүктегелардан фақат $[0, 1]$ га тушадиганларини ажратамиз. Бу фақат биттә, янын

$$t_0 = \frac{1}{3}$$

Бу нүктегада

$$\phi(t_0) = \phi\left(\frac{1}{3}\right) = \sqrt{3}$$

$t=0$ ва $t=1$ нүктегеларда $\phi(0)=0$, $\phi(1)=\frac{\pi}{2}$ бүлгани учун

$$\rho(x, y) = \max\{\phi(0), \phi(t_0), \phi(1)\} = \frac{\pi}{2}$$

Демак, берилген элементлар орасидаги масофа

$$\rho(x, y) = \frac{\pi}{2}$$

4. Мустақил ечиш учун масалалар

I. $C[0, 1]$ түпнамда метрика

$$\rho(x, y) = \int_0^1 \frac{|x(t) - y(t)|}{1 + |x(t) - y(t)|} dt$$

деб анықланган. Метрика шартларининг базарылшинин текширинг.

2. Натурал сонлар түплемидә метрика

$$\rho(n, m) = \begin{cases} 1 + \frac{1}{n+m}, & n \neq m, \\ 0, & n = m \end{cases}$$

деб аниқланған. Метрика шартларини текшириңг.

3. $C^{(n)}$ элементлари $[a, b]$ сегментде аниқланған ва пірттибели узлуксиз хосилага әга бўлган $x(t)$ функциялар фазосидан иборат бўлсин. Бу фазода $x(t)$ ва $y(t)$ функциялар учун метрикани

$$\rho(x, y) = \sum_{k=0}^n \max_t |x^{(k)}(t) - y^{(k)}(t)|$$

деб аниқлаб, $C^{(n)}$ фазоиниг метрик фазо әканлигини исботланг.

4. $C_L[a, b]$ фазо элементларн $[a, b]$ сегментде аниқланған ва узлуксиз бўлган $x(t)$ функциялар фазосидан иборат бўлсин. Метрикани

$$\rho(x, y) = \int_a^b |x(t) - y(t)| dt$$

деб қабул қилингандай бўлса, $C_L[a, b]$ фазо метрик фазо бўладими?

5. и-ўлчовли R_n Евклид фазосида метрикани

$$\rho(x, y) = \max_{1 \leq k \leq n} |y_k - x_k|$$

деб олинса, $\rho(x, y)$ метрика шартларини қаноатлантирадими?

6. Элементлари ҳақиқий сонлар кетма-кетлигидан иборат бўлган $x=(x_1, x_2, \dots, x_n)$ ва координаталари

$$\sum_{k=1}^n |x_k|^p < \infty, \quad (p \geq 1)$$

шартни қаноатлантирган R_n^p фазода метрикани

$$\rho(x, y) = \left(\sum_{k=1}^n |x_k - y_k|^p \right)^{\frac{1}{p}}$$

деб олиңса, бундай \tilde{R}_n^k фильтр мөттүк физодат иборат эканылыгы неболтасаны.

7. X мөттүк физодат иттеге $\forall k \in \mathbb{N} = \{1, 2, \dots\}$ бүлгандай $x_n^k \rightarrow x^k$ ва $k \rightarrow \infty$ да $x^k \rightarrow \infty$ бүләдиган $\left\{x_n^k\right\}_{n=1}^{\infty}$, ($k=1, 2, 3, \dots$)

кетма-кеттүк берилгап. Бундай кетма-кеттүк учун $i \rightarrow \infty$ да $x \in X$ элементтега яқинлашувчи ва

$$\left\{x_{n_i}^{k_i}\right\} \subset \left\{x_n^k\right\}$$

бүләдиган

$$\left\{x_{n_i}^{k_i}\right\}$$

күсмий кетма-кеттүк мавжудми?

8. m фазода яқипланувчи ва L_p ($1 \leq p < \infty$) фазода яқинлашувчи кетма-кеттүкни түзинг.

9. L_2 фазода ва L_1 фазода яқинлашымайдиган кетма-кеттүкни түзинг.

10. $L_p[0,1]$ фазода яқинлашувчи ва $C[0,1]$ фазода яқинлашымайдиган кетма-кеттүкни түзинг.

11. Уибы

$$f: C \rightarrow R, \quad f(\xi_1, \xi_2, \dots) = \lim \xi_n$$

акелантириши узлуксиз бүләдими?

12. Уибы

$$f: m \rightarrow l_2, \quad f(\xi_1, \xi_2, \xi_3, \dots) = (\xi_1, \frac{\xi_2}{2}, \frac{\xi_3}{3}, \dots)$$

акелантириши узлуксиз бүләдими?

13. Агар (X, ρ) мөттүк физодат иттеге $x_n \rightarrow x$ ва $n \rightarrow \infty$ да $\lambda_n \rightarrow \lambda$ ($\{\lambda_n\} \subset R = (-\infty; \infty)$) бүләс, у ҳолда $n \rightarrow \infty$ да $x_n \lambda_n \rightarrow x \lambda$ бүләнини неболтаса.

14. m фазода

$$x = \left\{ \frac{1}{2^n} \right\}, \quad y = \left\{ \frac{1}{4^{n-1}} \right\}$$

элементлар орасындағы масофани төннин:

6-§. МЕТРИК ФАЗОДА ОЧИҚ ВА ЁПИҚ ТҮПЛАМЛАР

1. Асосий түшүнчалар

Х метрик фазода маркази x нүктадагы ихтиёрий шар (очиқ ёки ёпиқ шар) $x \in X$ нүктанинг сферик атрофи дейилади.

x нүктанинг сферик атрофини ўз ичига олган ихтиёрий $A \subset X$ түплема x нүктанинг атрофи дейилади ва $O(x)$ деб белгилепади.

Агар ихтиёрий $O(x)$ да ҳеч бўлмагандა битта $y \in A$ нүкта мавжуд бўлса, у ҳолда $x \in X$ нүкта $A \subset X$ түплеманинг уринини нүктаси дейилади.

$A \subset X$ түплеманинг ҳамма уринини нүкталар түплемами A түплеманинг туташ түплемами дейилади ва уни \bar{A} деб белгиланади.

Агар $O(x)$ атроф битта $y \neq x$, $y \in A$ нүктани ўз ичига олса, у ҳолда $x \in X$ нүкта A түплеманинг ($A \subset X$) лимит нүктаси дейилади.

$A \subset X$ түплеманинг лимит нүкталар түплемами ҳосилавий түплем дейилади ва A^e деб белгиланади.

2. Асосий теоремалар

6.1-теорема. Ихтиёрий x нүкта ($x \in X$) Λ түплеманинг ($A \subset X$) лимит нүктаси бўлиши учун $n \neq m$ бўлганда $x_n \neq x_m$ бўлиб $n \rightarrow \infty$ да $x_n \rightarrow x$ бўладиган $\{x_n\}$ кетма-кетликининг ($\{x_n\} \subset \Lambda$) мавжуд бўлишини зарур ва кифоя.

Таъриф. Агар $A = \bar{A}$ бўлса ($A \subset X$), у ҳолда A түплем ёниқ дейилади.

6.2-теорема. А түплем ($A \subset X$) X фазода ёпиқ бўлиши учун $A^e \subset A$ бўлиши зарур ва кифоя.

Таъриф. Агар x нүктанинг атрофи бўлган $O(x)$ мавжуд бўлиб, $O(x) \subset \Lambda$ бўлса, у ҳолда бундай x нүкта ($x \in A \subset X$) Λ түплеманинг ички нүктаси дейилади.

Агар A түнлам ($A \subset X$) фиңат ишін пүктешірдің түзілганды бўлса, у ҳолда A түнлам очық түнлім дейилади.

6.3-теорема. А түнлам ($A \subset X$) X фазода очық бўлини учун ишнинг тўлдирувчи бўлған СА түнлам X метрик фазода ёник бўлини зарур ва кифоя.

Таъриф. Агар $A \supset B$ бўлса, у ҳолда A түнлам ($A \subset X$) B түнламда ($B \subset X$) зич дейилади.

Агар $A = X$ бўлса, у ҳолда A түнлам ($A \subset X$) X метрик фазонинг ҳамма жойида зич дейилади.

Таъриф. Агар ихтиёрий $B(x, r)$ учун шундай $B(x_1, r_1)$ мавжуд бўлиб $B(x_1, r_1) \cap A = \emptyset$ бўлса, у ҳолда A түнлам ($A \subset X$) X метрик фазонинг ҳеч қаерда зич эмас дейилади.

Таъриф. Агар x нұкта атрофи $O(x)$ да A түнламда ётувчи ва A түнламда ($A \subset X$) ётмайдиган x нұкталар бўлса, у ҳолда буидай x ($x \in X$) нұкта A түнламининг чегаравий нұктаси дейилади.

3. Масалар ечиш

6.1-масала. Агар $A = \{x \in m, x = \{\xi_i\}, i \rightarrow \infty, \xi_i \rightarrow 0\}$ бўлса, у ҳолда A түнлам ві фазода ёник бўладими?

Ечиш. Ләттүнламдан ихтиёрий x_0 олайлик. У ҳолда 6.1-теоремага асосан ихтиёрий $n \in N$ учун $x_n \neq x_{n+1}$, $x_n \rightarrow x_0$ ва ихтиёрий $n \in N$ учун $x_n = \{\xi_i^n\}$, $x_0 = \{\xi_i^0\}$ бўладиган $\{x_n\}$ кетма-кетник ($\{x_n\} \subset A$) мавжуд.

Ихтиёрий $n \in N$ учун $i \rightarrow \infty$ да $\xi_i^n \rightarrow 0$ бўлгани учун ҳар қандай ε учун шундай $i_0 = i_0(\varepsilon)$ мавжуд бўлиб $i \geq i_0$ бўлганда

$$|\xi_i^n| < \frac{\varepsilon}{2}, \quad n=1, 2, \dots \quad (1)$$

бўлади. Лекин $i \in N$ бўлиб, $n \rightarrow \infty$ да $\xi_i^n \rightarrow \xi_i^0$. Шунинг учун (1)да $n \rightarrow \infty$ да лимитта ўтиб $|\xi_i^0| \leq \frac{\varepsilon}{2} < \varepsilon$ ни ҳосил қиласиз, ($i \geq i_0$) яъни $i \rightarrow \infty$ да $\xi_i^0 \rightarrow 0$. Бу эса x_0 нұктаныннан $x_0 \in A$ оқынаныннан ва

6.2-теоремага ассоан А түпнам төрөлдөрдө ёник эквиваленттүйснин күрсатади.

6.2-масала. С[0,1] төрөлдөрдө А={x(t)∈С[0,1]; x(0)≤x(1)} түпнам ёник бүләдими?

Ечиш. Фараз күпайлык, x₀∈А ёт бүлсні. У ҳолда n→∞да x_n→x₀ бүләдиган {x_n}⊂A кетма-кетлик мавжуд (6.1-теоремага караңг) ва n=1, 2,... учун

$$x_n(0) \leq x_n(1) \quad (2)$$

{x_n(1)}⊂С[0,1] кетма-кетлик [0,1] кесмада текис яқинлашади. Шунинг учун {x_n(0)} ва {x_n(1)} сонли кетма-кетликтар мөривинде x₀(0) ва x₀(1)ларға яқинлашади.

Онди (2)дан лимитта ўтиб x₀(0)≤x₀(1) тенгсизликни хосил қыламыз, янын x₀∈A ва 6.2-теоремага ассоан А түпнам ёник.

6.3.масала. С[-1,1] төрөлдө

$$A = \{x(t) \in C[-1,1] : \int_{-1}^0 |x(t)| dt = 1\}$$

түпнам ёник бүләдими?

Ечиш. x₀∈A ёт оламыз. У ҳолда 6.1-теоремага ассоан, n→∞да x_n→x₀ бүләдиган {x_n} кетма-кетлик ({x_n}⊂A) мавжуд.

Онди n→∞да

$$\int_{-1}^0 |x_n(t)| dt \rightarrow \int_{-1}^0 |x_0(t)| dt \quad (3)$$

муносабатни күрсатамыз. Бунинг учун

$$\varphi(t) = \begin{cases} 0, & 0 \leq t \leq 1 \\ 1, & -1 \leq t \leq 0 \end{cases}$$

деб оламыз. У ҳолда

$$\begin{aligned} & \left| \int_{-1}^0 |x_n(t)| dt - \int_{-1}^0 |x_0(t)| dt \right| = \left| \int_{-1}^0 \varphi(t) |x_n(t)| - |x_0(t)| dt \right| \leq \\ & \leq \int_{-1}^0 \varphi(t) \|x_n(t)\| - \|x_0(t)\| dt \leq \int_{-1}^0 \varphi(t) |x_n(t) - x_0(t)| dt \leq \rho(x_n, x_0) \end{aligned}$$

Энди $n \rightarrow \infty$ да $\rho(x_n, x_0) \rightarrow 0$ бўладиган (3) муносабат келиб чиқишни кўрамиз.

$$\int_{-1}^0 |x_n(t)| dt = 1$$

тengsizlikdan лимитга ўтиб

$$\int_{-1}^0 |x_0(t)| dt = 1$$

ҳосил қиласиз, яъни $x_0 \in A$ экан. Шундай қилиб, А тўплам ёни.

6.4-масала. R^2 фазода

$$A = \{(x, y) \in R^2, |y| = y \sin x\}$$

тўплам ёни бўладими?

Ечиш. Фараз қиласлик, $(x_0, y_0) \in A$ бўлсин. У ҳолда R^2 даги метрика бўйича $n \rightarrow \infty$ да $(x_n, y_n) \rightarrow (x_0, y_0)$ бўладиган $\{(x_n, y_n)\}$ кетма-кетлик ($\{x_n, y_n\} \subset A$) мавжуд, яъни $n \rightarrow \infty$ да координаталар бўйича $x_n \rightarrow x_0$, $y_n \rightarrow y_0$. $|d - d| \leq |a - b|$ tengsizlikdan $|y_n| \rightarrow |y_0|$ ($n \rightarrow \infty$) келиб чиқади. Энди сіх функция узлуксиз бўлганидан $n \rightarrow \infty$ да $\sin x_n \rightarrow \sin x_0$. Масала шартига асосан пхтиёрий и учун $|y_n| = y_n \sin x_n$ бўлганидан $n \rightarrow \infty$ да бундан лимитга ўтиб $|y_0| = y_0 \sin x_0$ ин ҳосил қиласиз.

Демак, $(x_0, y_0) \in A$. Шундай қилиб А тўплам ёни.

6.5-масала. $L_q(0, 1)$ фазода

$$L_p(0,1) = \left\{ x(t) : \int_0^1 |x(t)|^p dt < \infty \right\}, p > q \geq 1$$

түшлам очык бўладиши?

Ечини. Аввало, $p > q$ бўлганда $L_p(0,1) \subset L_q(0,1)$ эканлигини қайд қиласиз. Ихтиёрий $x(t) \in L_p(0,1)$ олиб

$$A = \{t \in [0,1] ; x(t) \leq 1\}$$

деб белгилаймиз ва

$$B = \{t \in [0,1] ; x(t) > 1\}$$

деб белгилаймиз. $X(t)$ функция ўлчовли бўлгани учун А ва В тўшламлар ўлчовлидири. А тўшламда $|x(t)|^q \leq 1$, яъни $x(t)$ функция ўлчовли ва чегараланган. Демак, интегралланувчи, яъни

$$\int_A |x(t)|^q dt$$

мавжуд. В тўшламда $|x(t)|^p \geq |x(t)|^q$. Шунинг учун

$$\int_B |x(t)|^q dt \leq \int_B |x(t)|^p dt < \infty$$

Демак, $|x(t)|^q$ функция А ва В тўшламларда интегралланувчи. У ҳолда Лебег интегралининг хоссаларига асосан $|x(t)|^q$ функция $[0,1]$ да интегралланувчи. Шундай қилиб $L_p(0,1) \subset L_q(0,1) < (p > q \geq 1)$ жойлаштириши неботланди.

Агар тўшлам фақат ички нуқталардан тузилган бўлса, бундай тўшлам очык бўлади.

Масалан, $L_p(0,1)$ да ётuvchi θ нуқта $L_p(0,1)$ учун ички нуқта эмаслигини кўрсатамиз. Бунинг учун

$$x(t) = t^{-\frac{1}{p}}$$

функцияни олайлик. Бу функция $L_p(0,1)$ да ётмайди. Лекин

$$\rho_q(x, \theta) = \left(\int_0^1 t^{-\frac{q}{p}} dt \right)^q = \left(\frac{p}{p-q} \right)^q < \infty,$$

яъни $x(t) \in L_p(0,1)$.

Ихтиёрий $\varepsilon > 0$ учун

$$x_\varepsilon(t) = \frac{1}{2} \varepsilon \left(\frac{p-q}{p} \right)^q x(t)$$

функцияни олайлык. Бу функция учун

$$\rho_q(x_\varepsilon, \theta) = \frac{1}{2} \varepsilon \left(\frac{p-q}{p} \right)^q \left(\int_0^1 t^{-q} dt \right)^q = \frac{1}{2} \varepsilon < \varepsilon,$$

янын $x_\varepsilon(t) \in L_q(0,1)$. Лекин $x_\varepsilon(t) \notin L_p(0,1)$.

Шундай қилиб ихтиёрий $O_\varepsilon(\theta)$ аттрофда ётувчи $x_\varepsilon(t)$ функция $L_p(0,1)$ да ётмайды, янын $x_\varepsilon(t) \notin L_p(0,1)$.

Бу эса фақат $L_p(0,1)$ түпнаманинг нүкталаридан иборат бўлган θ нуктанинг атрофи мавжуд эмаслигини кўрсатади.

Демак, $L_p(0,1)$ түпнам $L_q(0,1)$ фазода очик эмас.

6.6-масала. $C[0,1]$ фазода

$$A = \{x \in C[0,1] : x\left(\frac{1}{2}\right) > 0\}$$

тўплам очик бўладими?

Ечиш.

$$CA = \{x \in C[0,1] : x\left(\frac{1}{2}\right) > 0\}$$

тўпламин олиб қарайлик. Агар CA ёниқ бўлса, у ҳолда 6.3-теоремага асосан, A тўплам очик бўлади. Фараз қилайлик, $x_0 \in (CA)$ ё бўлсин. У ҳолда $n \rightarrow \infty$ да $x_n \rightarrow x_0$ бўладиган $\{x_n\}$ кетма-кетлик ($\{x_n\} \subset (CA)$) мавжуд. $C[0,1]$ фазода $\{x_n(t)\}$ кетма-кетлик текис яқинлашади. Шунинг учун $\left\{x_n\left(\frac{1}{2}\right)\right\}$ сонги кетма-кетлик $x_n\left(\frac{1}{2}\right)$ га яқинлашади. Ихтиёрий $n=1, 2, 3, \dots$ учун

$x_n\left(\frac{1}{2}\right) \leq 0$ бўлгани учун бундан шимитга ўтиб $x_0\left(\frac{1}{2}\right) \leq 0$ ҳосил киламиз, янын $x_0 \in (CA)$. Шундай қилиб CA тўплам ёниқ. У

холда 6.3-теоремага ассоан Λ түйлам $C[0,1]$ фазода очиқ бўлади.

6.7-масала. $C[-1, 1]$ фазода

$$A = \{x(t) \in C[-1,1] : x^2(t) < 1, t \in [-1,1]\}$$

түйлам очиқ бўладими?

Ечиш. $x^2(t) < 1, \quad t \in [-1,1]$ шарт $|x(t)| < 1, \quad t \in [-1,1]$ шарт билан тенг кучли. Ихтиёрий $x_0 \in \Lambda$ оламиз. $x_0(t)$ узлуксиз функция бўлганидан ва $|x_0(t)| < 1$ бўлганидан

$$\min_{t \in [-1,1]} \{1 - |x_0(t)|\} = \varepsilon \quad (4)$$

бўладиган $\varepsilon > 0$ мавжуд.

$B\left(x_0, \frac{\varepsilon}{2}\right)$ шарни олиб $B\left(x_0, \frac{\varepsilon}{2}\right) \subset \Lambda$ муносабатни кўрсатамиз.

$$\begin{aligned} t \in [-1,1] \text{ да } |x(t) - x_0(t)| &< \frac{\varepsilon}{2}, \quad x(t) \in B\left(x_0, \frac{\varepsilon}{2}\right) \text{ ёки} \\ x_0 - \frac{\varepsilon}{2} &< x(t) < x_0 + \frac{\varepsilon}{2} \end{aligned} \quad (5)$$

Оиди (4) тенглигини бундай ёзамиз

$$\min_t \{1 - |x_0(t)|\} = 1 + \min_t \{-|x_0(t)|\} = \varepsilon$$

у холда

$$1 - \varepsilon = \max_t |x_0(t)|$$

ёки

$$|x_0(t)| \leq 1 - \varepsilon, t \in [-1,1],$$

$$\varepsilon - 1 \leq x_0(t) \leq 1 - \varepsilon \quad (6)$$

бу (6) тенгсизлик (5) га ассоан қўйидагича кўришинга эга бўлади.

$$x(t) < x_o(t) + \frac{\varepsilon}{2} \leq 1 - \varepsilon + \frac{\varepsilon}{2} = 1 - \frac{\varepsilon}{2} < 1,$$

$$x(t) > x_o - \frac{\varepsilon}{2} \geq \varepsilon - 1 - \frac{\varepsilon}{2} = \frac{\varepsilon}{2} - 1 > -1,$$

янын $|x(1)| < 1$. Бу билди $B\left(x_o, \frac{\varepsilon}{2}\right) \subset A$ мүносабат исботланып, янын ҳар қандай $x_o \in A$ нүкта ўзининг бирор атрофи билди A түлпамга киради.

Демак, $C[-1,1]$ фазода A очик түлпам.

6.8-масала. Фараз қылайлык,

$$A = \left\{ x \in m; x = \{\xi_i\}, \sum_{i=1}^{\infty} |\xi_i| < \infty \right\}$$

бўлсин. У холда $\bar{A} = c_0$ тенгликни исботланг. Бунда c_0 эса полга яқинланувчи кетма-кетликлар фазоси.

Ечиш.

$$\sum_{i=1}^{\infty} |\xi_i| < \infty$$

бўлганидан ихтиёрий $x \in A$ учун $i \rightarrow \infty$ да $\xi_i \rightarrow 0$, бу эса $A \subset c_0$ мүносабатини билдиради.

Иккичи томондан ихтиёрий $x \in c_0$ ва $\varepsilon > 0$ учун

$$\rho(x_n, x) = \sup_{i \geq n+1} |\xi_i| < \varepsilon \quad (x \in c_0, i \rightarrow \infty \text{ да } \xi_i \rightarrow 0)$$

бўладиган

$$\{x_n\} = \{\xi_i\}_{i=1}^n \in A$$

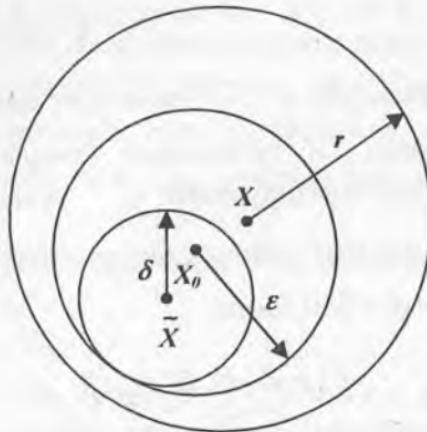
кетма-кетлик мавжуд, янын A түлпам c_0 фазонинг ҳамма жойида зич. Демак, $A = c_0$ тенглик ўринилди.

6.9-масала. m фазода

$$A = \left\{ x \in m; x = \{\xi_i\}, \sum_{i=1}^{\infty} |\xi_i| < \infty \right\}$$

түлпам ҳеч қаерда зич әмаслиги исботлансан.

Ечиш. Ихтиёрий $B(x, r)$ шарни m фазода кўриб ўтайлик (шаклга қаранг).

Агар бу шар А түпнамының нүктесиниң үз ичига олмаса, у ҳолда масала ечилгандай болады.

Фараз қиласылыш, $x_0 \in A$, $x_0 = \{\xi_i\}$, $x_0 \in B(x, r)$ бўлсин. У ҳолда $y = \left\{1 - \frac{1}{i}\right\}$ элементи м фазода ётади ва у факат А түпнамда ётмасдан ҳатто c_0 фазода ҳам ётмайди, чунки

$$\sum_{i=1}^{\infty} \left(1 - \frac{1}{i}\right) = \infty, \quad 1 - \frac{1}{i} \rightarrow 1, i \rightarrow \infty$$

у ҳолда ихтиёрий $\varepsilon > 0$ учун

$$\tilde{x} = \left(x_0 + \frac{1}{2} \varepsilon y \right)$$

элемент учун

$$\tilde{x} \notin A, \tilde{x} \notin c_0$$

муносабат бажарилади.

Энди $\varepsilon > 0$ ни $B(x_0, \varepsilon) \subset B(x, r)$ бўладиган қилиб аниқлаймиз. Буништ үчун $\varepsilon = r - \rho(x, x_0)$ деб олиш кифоя.

Энди

$$\rho(\tilde{x}, x_0) = \sup_{i \geq 1} \left| \xi_i + \frac{1}{2} \varepsilon \left(1 - \frac{1}{i}\right) - \xi_i \right| = \frac{\varepsilon}{2} \sup_{i \geq 1} \left(1 - \frac{1}{i}\right) = \frac{\varepsilon}{2} < \varepsilon$$

бўлганидан ихтиёрий ε учун

$$\tilde{x} \in B(x_0, \varepsilon), \quad 0 < \varepsilon < r - \rho(x, x_0)$$

Бу \tilde{x} элемент учун $\tilde{x} \in (C_{c_0})$ мүносабат бажарылади. Юқоридаги 6.4-масалада C_0 түпнаманиншың өнүгүлгүсін ишботлаған. Шунинг учун уннан түлдірүвчиен C_{c_0} түпнам очылады. Демек? $\tilde{x} \in (C_{c_0})$ элемент үзүннегін бирор атрофия билан $B(\tilde{x}, \delta)$ шарда ётады. Бу ерда $\delta > 0$ соңын

$$B(\tilde{x}, \delta) \subset B(x_0, \varepsilon)$$

мүносабат бажарыладын қылыш олар мүмкін.

Бундай холаттуда,

$$B(\tilde{x}, \delta) \cap C_0 = \emptyset$$

әкаплигі түшүніарлайдыр ва $A \subset C_0$ бўлганидан (6.8-теоремага қараңыз)

$$B(\tilde{x}, \delta) \cap A = \emptyset$$

мүносабат келиб чиқады, яъни A түпнам шафозоннан ҳеч қаерда зич эмас.

6.10-масала.

$A = \{x \in I_2 : x = \{\xi_i\}, \xi_i \neq 0 \text{ і шынг чекли қийматы учун}\}$

түпнаманинг туташмасы \bar{A} түпнамни тоининг.

Ечиш. A түпнаманинг I_2 шафозоннан ҳамма жойида зич әкаплигини күрсатамиз. Ҳақиқатан ҳам, I_2 шафоза

$$\sum_{i=1}^{\infty} \xi_i^2 < \infty$$

шарттун қароатлантирувчи $x = \{\xi_i\}$ элементтар кирады. Шуннан учун $x \in I_2$ ва $\varepsilon > 0$ бўлганды.

$$\sum_{i=n_0+1}^{\infty} \xi_i^2 < \varepsilon^2$$

бўладиган $n_0(x, \varepsilon)$ натурал сон мавжуд.

Дараз қиласылар,

$$\tilde{x} = \{\xi_i^E\}_{i=1}^{n_0}$$

бўлсин. У ҳолда $\bar{x} \in A$ бўлини тушунаргандир. Шундай қилиб ихтиёрий $x \in l_2$ ва ихтиёрий $\varepsilon > 0$ учун $\rho(x, \bar{x}) < \varepsilon$ бўладиган \bar{x} элемент ($\bar{x} \in A$) мавжуд, яъни А тўилам l_2 фазонинг ҳамма жойида зинч. Шунинг учун $\bar{A} = l_2$ тенглик ўринли.

4. Мустақил ечиш учун масалалар

1. m фазода

$$A = \left\{ x \in m : x = \{\xi_i\}, \sum_{i=1}^{\infty} |\xi_i|^p < \infty, 1 \leq p < \infty \right\}$$

тўилам ёниқ бўладими?

2. l_2 фазода

$$\Lambda = \{x \in l_2 : x = \{\xi_i\}, \xi_i \neq 0, \text{ и нинг чекли қийматларида}\}$$

тўплам ёниқ бўладими?

3. l_p фазода

$$A = \left\{ x ; x = \{\xi_i\}, \sum_{i=1}^{\infty} |\xi_i|^q < \infty, p > q \geq 1 \right\}$$

тўплам ёниқ бўладими?

4. l_5 фазода

$$\Lambda = \{x \in l_5 : x = \{\xi_i\}, \xi_i \neq 0, \text{ и нинг чекли қийматларида}\}$$

тўплам очиқ бўладими?

5. l_2 фазода

$$A = \left\{ x \in l_2, x = \{\xi_i\}, \sum_{i=1}^{\infty} \xi_i = 0 \right\}$$

тўплам очиқ бўладими?

6. m фазода

$$A = \left\{ x \in m, x = \{\xi_i\}, \sum_{i=1}^{\infty} \xi_i = 0 \right\}$$

тўплам очиқ бўладими?

7. С[-1,1] фазода монотон узлуксиз функциялар түплами ёниң бўладими?

8. С[а, б] фазода даражаси п дан онимайдиган алгебраик кўнхадлар түплами ҳеч қаерда зич эмаслиги исботлансин.

9. I_2 фазода

$$A = \left\{ x \in I_2 : x = \{\xi_i\}, \sum_{i=1}^{\infty} \xi_i = 0 \right\}$$

түплам ҳамма жойда зич эканлиги исботлансин.

10. m фазода

$$A = \left\{ x \in m : x = \{\xi_i\}, \sum_{i=1}^{\infty} |\xi_i|^p < \infty, 1 \leq p < \infty \right\}$$

түплам ҳеч қаерда зич эмаслиги исботлансин.

7-§. МЕТРИК ФАЗОНИНГ ТҮЛАЛИГИ ВА СЕПАРАБЕЛЛИГИ

1. Асосий түшпүнчалар ва теоремалар

Агар X метрик фазода ҳар қандай фуидаментал кетма-кетлик яқынлашувчи бўлса, у ҳолда X тўла метрик фазо дейилади.

Агар Y фазо тўла бўлиб Y да зич бўлган Z қисм тўплам мавжуд ($Z \subset Y$) ва Y фазо X фазо билан изометрик бўлса, у ҳолда Y метрик фазо X фазонинг тўлдирувчиси дейилади.

Агар X метрик фазо ҳамма жойда зич бўлган саноқли тўплами ўз ичига олса, у ҳолда X сепарабел фазо дейилади.

7.1-теорема. X метрик фазо тўла бўлиши учун $n \rightarrow \infty$ да радиуслари $r_n \rightarrow 0$ бир-бирига жойлашадиган ҳар қандай ёник шарлар кетма-кетлиги бўш бўлмаган кесимга эга бўлиши зарур ва кифоя.

7.2-теорема. X сепарабел фазонинг A қисм тўплами ($A \subset X$) яна сепарабел фазодир.

2. Масалалар ечиш

7.1-масала. Агар

$$A = \{x \in I_1 : x = \{\xi_i\}_1^n, n=1, 2, \dots\}$$

тўпламда I_1 фазонинг метрикаси киритилига бўлса, у ҳолда буидай A фазо тўла бўладими?

Ечиш. Ихтиёрий $x_0 \in I_1$, $x_0 = \{\xi_i^0\}$ элемент оламиз. У ҳолда

$$x_0^n = \{\xi_i^0\}_1^n, n \in N = \{1, 2, \dots\}$$

элементлар A тўпламда ётади.

Энди $x_0 \in l_1$ бўлини учун $n \rightarrow \infty$ да

$$\rho(x_0^n, x_0) = \sum_{i=n+1}^{\infty} |\xi_i^0| \rightarrow 0$$

бўлади. Бу эса l_1 фазода $\{x_0^n\}$ кетма-кетликнинг x_0 элементга яқинланишини кўрсатади. У ҳолда $\{x_0^n\}$ кетма-кетлик l_1 фазода фундаментал бўлади. Демак, бу A фазода ҳам фундаментал бўлади. Агар A фазо тўла бўлганда $x_0 \in A$ бўлар эди. Лекин x_0 элемент ξ_j^0 саноқли сонлар танланити билан аниqlантанлиги учун $x_0 \notin A$ бўлади. Демак, A фазо тўла эмас.

7.2-масала. Агар

$$A = \{(x, y) \in \mathbb{R}^2 : 0 < x^2 + y^2 \leq 2\}$$

тўпламда \mathbb{R}^2 фазонинг метрикаси қабул қилинган бўлса, A фазо тўла бўладими?

Ечиш. Фараз қиласлий, A тўпламда $B\left[\theta, \frac{1}{n}\right]$, $n \in N$ шарлар кетма-кетлиги бўлсин. Бу ерда, $n \rightarrow \infty$ да радиуслари

$r_n = \frac{1}{n} \rightarrow 0$, бўлган шарлар бир-бираiga жойлашганинги кўришиб турибди.

Энди \mathbb{R}^2 фазода $\theta \in A$ ва $\theta \in B\left[\theta, \frac{1}{n}\right]$, $n \in N$

$$\bigcap_{n=1}^{\infty} B\left[\theta, \frac{1}{n}\right] = \{\theta\}$$

бўлганидан A тўпламда

$$\bigcap_{n=1}^{\infty} B\left[\theta, \frac{1}{n}\right] = \emptyset$$

Демак, A тўплам тўла эмас.

7.3-масала.

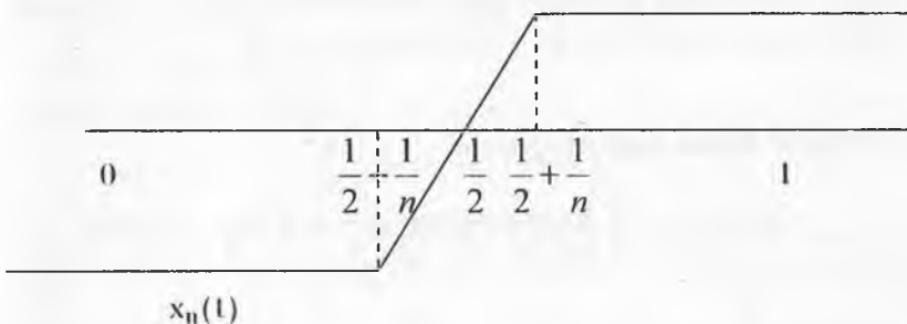
$$C^2[0,1] = \left\{ x(t) \in C[0,1]; \int_0^1 |x(t)|^2 dt < \infty \right\}$$

фазо тўлами?

Ечиш. Фараз қиласылар,

$$x_n(t) = \begin{cases} -1, & 0 \leq t < \frac{1}{2} - \frac{1}{n} \\ n(t - \frac{1}{2}), & \frac{1}{2} - \frac{1}{n} \leq t < \frac{1}{2} + \frac{1}{n} \\ 1, & \frac{1}{2} + \frac{1}{n} < t \leq 1 \end{cases}$$

бүлсеги (шакли қойындағыча қаранг).

Бу $x_n(t)$, $n \in \mathbb{N}$ узлуксиз функциялардан иборат. $\{x_n(t)\}$ кетма-кетликкіншіг $C^2[0,1]$ фазода фундаментал эканлығини күрсатамиз.

$m > n$ бүлганды

$$\begin{aligned} \rho(x_n, x_m) &= \left(\int_0^1 |x_n(t) - x_m(t)|^2 dt \right)^{\frac{1}{2}} = \\ &= 2 \int_{\frac{1}{2}}^{\frac{1}{2} + \frac{1}{m}} \left(m\left(t - \frac{1}{2}\right) - n\left(t - \frac{1}{2}\right) \right)^2 dt + 2 \int_{\frac{1}{2} + \frac{1}{m}}^{\frac{1}{2} + \frac{1}{n}} \left(1 - n\left(t - \frac{1}{2}\right)^2 \right)^{\frac{1}{2}} dt = \\ &= \left(2(m-n)^2 \int_0^{\frac{1}{m}} t^2 dt + 2 \int_{\frac{1}{m}}^{\frac{1}{n}} (1-nt)^2 dt \right)^{\frac{1}{2}} = \\ &= \left(\frac{2(m-n)^2}{3m^3} + \frac{2}{3n} \left(\frac{m-n}{m} \right)^3 \right)^{\frac{1}{2}} = \left(\frac{2}{3} \cdot \frac{1}{n} \left(1 - \frac{n}{m} \right)^2 \right)^{\frac{1}{2}} \rightarrow 0, \end{aligned}$$

$$n, m \rightarrow \infty, \quad \frac{n}{m} < 1, \quad \left(1 - \frac{n}{m} \right)^2 < 1, \quad n, m \in \mathbb{N}$$

Агар $n < p$ бўлса, худди шундай $n \rightarrow \infty$ да $\rho(x_n, x_m) \rightarrow 0$ исботланади.

Шундай қилиб $C^2[0,1]$ фазода $\{x_n(t)\}$ кетма-кетлик фундаментал.

Фараз қиласлийик,

$$x_0(t) = \begin{cases} 1, & \frac{1}{2} < t \leq 1 \\ 0, & t = \frac{1}{2} \\ -1, & 0 \leq t < \frac{1}{2} \end{cases}$$

бўлсин. У ҳолда $L_2[0,1]$ фазода

$$\begin{aligned} \rho(x_n, x_0) &= \left(\int_0^1 |x_n(t) - x_0(t)|^2 dt \right)^{\frac{1}{2}} = \\ &= \left(2 \int_0^{\frac{1}{n}} (1 - nt)^2 dt \right)^{\frac{1}{2}} = \left(\frac{1}{3n} \right)^{\frac{1}{2}} \rightarrow 0, \quad n \rightarrow \infty \end{aligned}$$

Бу эса $\{x_n(t)\}$ кетма-кетликнинг $x_0(t) \in L_2[0,1]$ элементга яқинлашишини кўрсатади. Лекин $x_0(t) \notin C^2[0,1]$ бўлгани учун $\{x_n(t)\}$ кетма-кетлик $C^2[0,1]$ фазода яқинлашмайди.

Демак, $C^2[0,1]$ фазо тўла эмас.

7.4-масала. Агар X тўла метрик фазодаги $B[x, r]$ шарда метрика X дагидек аниқланган бўлса, у ҳолда $B[x, r]$ шар тўла метрик фазодан иборат эканлиги исботлансан ин.

Ечиш. Фараз қиласлийик, $B[x, r]$ шарда $\{x_n(t)\}$ фундаментал кетма-кетлик бўлсин.

$$\{x_n(t)\} \subset B[x, r]$$

бўлганидан бу кетма-кетлик X да ҳам фундаментал бўлади. X тўла фазо. Шунинг учун $n \rightarrow \infty$ да $x_n \rightarrow x_0 \in X$ ва $B[x, r]$.

X да ёпиқ. Демак, $x_0(t) \in B[x, r]$. Шундай қилиб $B[x, r]$ даги ихтиёрий фундаментал кетма-кетлик $B(x, r)$ да яқинлашувчи, яъни $B[x, r]$ фазо тўла.

7.5-масала. Агар

$$A = \{x \in l_2 : \quad x = \{\xi_i\}, \quad |\xi_i| \leq a, \quad i \in N$$

түплемдә l_2 фазоиңиг метрикаси қабул қилингап бўлса, у ҳолда А фазо тўла бўладими?

Ечиш. Юқоридаги 6.4-теоремага асосан, А түплеминиг ёниқ эканлигини кўрсатни кифоя. Фараз қиласайлик, $x_0(t) \in A$. У ҳолда $n \rightarrow \infty$ да $x_n \rightarrow x_0$ бўладиган $\{x_n(t)\} \subset A$ кетма-кетлик мавжуд. l_2 даги яқинлапти координаталар бўйичадир. Бу эса $x_n = \{\xi_i^n\}$, $x_0 = \{\xi_i^0\}$ бўлганида $n \rightarrow \infty$ да $i \in N$ да $\xi_i^n \rightarrow \xi_i^0$ эканлигини кўрсатади. Лекин

$$|\xi_i^n| \leq a, \quad i, n \in N$$

Шунинг учун $n \rightarrow \infty$ да лимитта ўтиб

$$|\xi_i^0| \leq a, \quad i \in N$$

еканини топамиз.

Демак, А түплем ёниқ, шунинг учун А тўла метрик фазодан иборат.

7.6-масала. Агар

$$A = \{(x, y) \in R^2 : \quad |x| \leq 1, \quad x^2 + y^2 \leq 4\}$$

түплемдә R^2 фазоиңиг метрикаси қабул қилингап бўлса, у ҳолда А сенарабел фазо бўладими?

Ечиш. R^2 сенарабел фазодан иборат. Шунинг учун 7.2-теоремага асосан А сенарабел фазо бўлади.

7.7-масала.

$$C^1[a, b] = \left\{ x(t) \in C[a, b], \quad \int_a^b |x(t)| dt < \infty \right\}$$

фазоиңиг тўлдирувчисини топинг.

Ечиш. $\bar{C}^1[a, b] = L[a, b]$ муносабатни кўрсатни кифоя. $L[a, b]$ фазо тўла ва бу фазода ўз-ўзига изометрик бўлган $C^1[a, b]$ фазони олиш мумкин.

Аввало,

$$\overline{O}[a, b] = L[a, b]$$

муносабатни күрсатамиз, бунда $O[a, b]$ билан $[a, b]$ кесмада ўлчовлы ва чегараланган функциялар фазоси белгиләнгән $\overline{O[a, b]}$ эса унинг туташмаси.

Фараз қылайник,

$$A_n = \{t \in [a, b]; \quad x(t) > n\},$$

$$A = \{t \in [a, b]; \quad |x(t)| = \infty\}$$

бүлсии. У ҳолда, $\mu A = 0$ ва $A_n \supset A_{n+1}$, $n \in \mathbb{N}$

$$\bigcap_{n=1}^{\infty} A_n = A$$

эканини күрсатамиз. Агар $t \in A$ бүлса, $|x(t)| = \infty$ ва демак, $n \in \mathbb{N}$ учун $|x(t)| = \infty > n$. Бу эса $n \in \mathbb{N}$ да $t \in A_n$ иш күрсатади. Акепинча, агар $t \in \bigcap_{n=1}^{\infty} A_n$ бүлса, у ҳолда $t \in A_n$, $n \in \mathbb{N}$. Яъни $n \in \mathbb{N}$ учун $|x(t)| > n$.

Охирғы тенгизликтан лимитта ўтиб $|x(t)| \geq \infty$, яъни $|x(t)| = \infty$ ва $t \in A$ ҳосил қыламиз.

Энди ўлчовнинг узлуксизлигига асосан

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \mu A_n = \mu A = 0, \quad (1)$$

эканини топамиз.

Бу (1) тенгликтан ихтиёрий $\delta > 0$ учун $n > n_0(\delta)$ да

$$\mu A_n < \delta \quad (2)$$

бүләдиган $n_0(\delta)$ натурал сон топилинни келиб чиқади.

Энди

$$y(t) = \begin{cases} x(t), & t \in [a, b] \setminus A_n \\ 0, & t \in A_{n_0} \end{cases}$$

деб караймиз.

$[a, b]$ кесмада $|x(t)| > n_0$ бүләдиган түнкталарни ташлаб тоборсак, у ҳолда $[a, b] / A_{n_0}$ түп搭乘да $|x(t)| \leq n_0$ бўлади. Лекин ихтиёрий $t \in [a, b] / A_{n_0}$ учун $|y(t)| = |x(t)| \leq n_0$, яъни $y \in O[a, b]$.

Энди

$$\rho(x, y) = \int_a^b |x(t) - y(t)| dt = \int_{A_{\eta_0}} |x(t)| dt \quad (3)$$

эквиваленттүркемеси күрсатамиз.

Бу (3) дан Лебег интегралининг абсолют узлуксизлик хосасига (4-§даги 4.6-теоремага қаранг) асосан (2) тенгизлигидан ихтиёрий $\varepsilon > 0$ учун

$$\rho(x, y) < \frac{\varepsilon}{2} \quad (4)$$

бўладиган $\delta > 0$ сонни ташлану мумкин эканлиги келиб чиқади.

Шундай қилиб $O[a, b]$ тўплам $L[a, b]$ нинг ҳамма жойида зичдир. Лузин теоремасига (3-§даги 3.7-теоремага қаранг) асосан ихтиёрий $\eta > 0$ учун $\mu B = \mu\{t \in [a, b] : z(1) \neq y(1)\} < \eta$ бўладиган $[a, b]$ да узлуксиз $z(1)$ функция мавжуд. У ҳолда Лебег интегралининг абсолют узлуксизлик хосасига асосан $\eta > 0$ сонни

$$\rho(y, z) = \int_B |y(t) - z(t)| dt < \frac{\varepsilon}{2} \quad (5)$$

бўладиган килиб ташлану ҳам мумкин.

Энди (4) ва (5)ларга асосан

$$\rho(x, z) \leq \rho(x, y) + \rho(y, z) < \varepsilon$$

Демак, $C^1[a, b]$ фазоининг тўлдирувчиси $L[a, b]$ фазодан иборат.

7.8-масала. $L_p(0, 1)$, $1 \leq p < \infty$ фазода $x_n(t) = t^{3n} - t^{6n}$ кетма-кетлик фундаментал бўладими?

Ечиш. Юқоридаги 7.3-масалага асосан $\{x_n(t)\}$ кетма-кетликининг $L_p(0, 1)$ да якитиланишини күрсатишни кифоя. $n \rightarrow \infty$ да $[0, 1]$ кесмада $x_n(t) \rightarrow 0$ кўриниб турибди. Энди $L_p(0, 1)$ да $x_n(t) \rightarrow 0$, $n \rightarrow \infty$ бўлшинини күрсатамиз.

$$\rho(x_n, 0) = \left(\int_0^1 |t^{3n} - t^{6n}|^p dt \right)^{\frac{1}{p}} = \left(\int_0^1 t^{3n}(1 - t^{3n})^p dt \right)^{\frac{1}{p}}$$

$t \in [0,1]$ ва $|t-t^{3n}| \leq 1$ бўлганидан

$$\int_0^1 |t^{3n} - t^{6n}|^p dt \leq \int_0^1 t^{3np} dt = \frac{1}{3np+1}$$

Шунинг учун

$$\rho(x_n, 0) \leq \left(\frac{1}{3np+1} \right)^{\frac{1}{p}} \rightarrow 0, \quad n \rightarrow \infty$$

Демак, $\{x_n(t)\}$ кетма-кетлик $L_p(0,1)$, ($1 \leq p < \infty$)да фундаменталдир.

7.9-масала. С $[0,1]$ фазода 7.8-масаладаги кетма-кетлик фундаментал бўладими?

Ечиш. Фараз қилайлик, $n=2m$ бўлсени, яъни $n \geq m$ ва $t_n = 2^{-\frac{1}{3n}}$. У ҳолда

$$\begin{aligned} \rho(x_n, x_m) &= \max_{t \in [0,1]} |t^{3n} - t^{6n} + t^{3m} - t^{6m}| \geq \\ &\geq |t_n^{3n} - t_n^{6n} - t_m^{3m} + t_m^{6m}| = \frac{1}{2} - \frac{1}{4} - \frac{1}{\sqrt{2}} + \frac{1}{2} = \frac{3}{4} - \frac{1}{\sqrt{2}} > 0 \end{aligned}$$

$n \in \mathbb{N}$ ва $n=2m$.

Демак, $\{x_n(t)\}$ кетма-кетлик С $[0,1]$ фазода фундаментал эмас.

3. Мустақил ечиш учун масалалар

1. Ҳар қандай тўла метрик фазонинг ажримсиз нуқталари саноқсиз тўплам эканлиги исботлансин.

2. Саноқли миқдордаги ҳамма жойда зич бўлган тўлиқмас метрик фазонинг очиқ тўпламлар кесими ҳамма жойда зич эмаслигига мисоллар келтиринг.

3. С $^1[a, b]$ тўла фазоми?

4. Саноқли миқдордаги ҳамма жойда зич бўлган тўла метрик фазонинг очиқ тўпламлар кесими ҳамма жойда зич тўплам эканлигини исботланг.

5. S сепарабел фазо бўладими? Бунда S сонли кетма-кетликлар фазоси.

6. $S[a, b]$ сепарабел фазо бўладими? Бунда, $S[a, b]$ фазо $[a, b]$ кесмада ўлчовли бўлган функциялар фазосидир.

7. Ҳамма сонли кетма-кетликлар тўпламида метрика

$$\rho(x, y) = \sup_{i \geq 1} \frac{|\xi_i - \eta_i|}{1 + |\xi_i - \eta_i|}$$

формула билан аниқланган. Бу фазо сепарабел фазо бўладими?

8. $C(-\infty, \infty)$ сепарабел фазо бўладими?

9. Агар X метрик фазода иҳтиёрий кетма-кетлик фундаментал кетма-кетликин ўз ичига олса, у ҳозида X сепарабел фазо эканлигини исботланг.

10. $C[0, 1]$ фазода $x_n(t) = t^n - t^{4n}$, ($n \in N$) кетма-кетлик фундаментал бўладими?

8-§. МЕТРИК ФАЗОДА КОМПАКТ ТҮПЛАМЛАР ВА ҚИСҚАРТИРИШ ОПЕРАТОРИ

1. Асосий түшүнчалар

$X = (X, \rho)$ метрик фазодаги K түпнаманинг ихтиёрий элементлар кетма-кетлигидан яқынлатшувчи кетма-кетликни ажратыб олши мүмкін бўлса, у ҳолда K түпнам ($K \subset X$) нисбий компакт дейилади.

Агар $K \subset (X, \rho)$ түпнам нисбий компакт бўлса ва ёниқ бўлса, у ҳолда K түпнам (X, ρ) метрик фазода компакт дейилади.

Агар ихтиёрий $\varepsilon > 0$ ва ихтиёрий $x \in K$ учун ($K \subset (X, \rho)$)

$$\rho(x, y) < \varepsilon$$

бўладиган $y \in A$ мавжуд бўлса ($A \subset (X, \rho)$) у ҳолда бундай A түпнам $K \subset (X, \rho)$ түпнам учун ε - тўр дейилади.

Агар ҳар қандай $\varepsilon > 0$ учун ва K түпнам учун чекли ε тўр мавжуд бўлса, у ҳолда $K \subset (X, \rho)$ түпнам батамом (тўла) чегаралашган дейилади.

Компакт бўлган X метрик фазо компакт дейилади.

Агар K түпнам ($K \subset (X, \rho)$) чегаралашган бўлса, у ҳолда $x(t) \in K$ функция текис чегаралашган дейилади, яъни $t \in [a, b]$ бўлганда ҳамма $x(t) \in K$ учун $C > 0$ сон мавжуд бўлиб $|x(t)| \leq C$ бўлса, у ҳолда $x(t)$ функциялар текис чегаралашган дейилади.

Агар ҳар қандай $\varepsilon > 0$ ихтиёрий $t_1, t_2 \in [a, b]$ учун шундай $\delta > 0$ мавжуд бўлиб

$$|t_2 - t_1| < \delta$$

бўлганда $x(t) \in K \subset C[a, b]$ функциялар учун

$$|x(t_2) - x(t_1)| < \varepsilon$$

бўлса, у ҳолда $x(t)$ функциялар бир хил даражали узлуксиз функциялар дейилади.

Агар Λ оператор учуны $0 < \alpha < 1$ сои мавжуд бўлиб ($\Lambda: X \rightarrow X$), $X = (X, \rho)$

$$\rho(\Lambda x, \Lambda y) \leq \alpha \rho(x, y), \quad x, y \in X$$

бўлса, у ҳолда Λ қисқартирини оператори дейилади.

Агар $\Lambda x = x$ бўлса, у ҳолда $x \in X$ нуқта Λ операторининг қўзғалмас нуқтаси дейилади.

2. Асосий теоремалар

8.1-теорема. X чекли ўлчовли метрик фазодаги K тўплам нисбий компакт бўлиши учун X фазода K тўплам чегараланган бўлини зарур ва кифоядир.

8.2-теорема. (Хаусдорф). K тўплам ($K \subset X$) нисбий компакт бўлиши учун X нинг тўла бўлиши зарур ва X нинг тўлалиги K нинг батамом чегараланган бўлиши учун кифоя.

8.3-теорема. (Арцела) $K \subset C[a, b]$ нисбий компакт бўлиши учун K нинг функциялар тўплами текис чегараланган ва текис (бир хил) даражада узлукениз бўлини зарур ва кифоя.

8.4-теорема. Қисқартирувчи Λ оператор ($\Lambda: X \rightarrow X$) учун тўла метрик X фазода биргина қўзғалмас нуқта мавжуд.

3. Масалалар ечиш

8.1-масала. Агар

$$K = \{(x, y) \in \mathbb{R}^2 : x^2 + y^2 \leq 1, x > 0\}$$

бўлса, у ҳолда K тўплам \mathbb{R}^2 да компакт бўладимит?

Ечиш. K тўплам чегараланган. Ўзининг учун 8.1-теоремага асосан K нисбий компактдир. Лекин бу тўплам ёпиқ эмас, чунки $O(0, 0)$ нуқта Y тўплам учун лимит нуқта бўлиб $O(0, 0) \notin K$.

Демак, K компакт эмас.

8.2-масала. Агар

$$K = \{(x, y) \in \mathbb{R}^2 : |y| = y \cos x, |y| \leq 1\}$$

бўлса, у ҳолда K тўплам \mathbb{R}^2 фазода компакт бўладими?

Ечиш. Агар $y > 0$ бўлса, у ҳолда $\cos x = 1$, $x = 2k\pi$ ($k \in \mathbb{Z}$). Агар $y < 0$ бўлса, у ҳолда $\cos x = -1$, $x = (2k+1)\pi$ ($k \in \mathbb{Z}$). Ниҳоят $y = 0$ да $|y| = y \cos x$ тенглик ҳар қандай $x \in \mathbb{R}$ учун ўринли.

Шундай қилиб, K тўплам

$$\{(2k\pi, 0 \leq y \leq 1)\} \cup \{(2k+1)\pi, -1 \leq y \leq 0\} \cup R, \quad k \in \mathbb{Z}$$

кўришишдаги нуқталар тўпламидан иборат. Бу тўплам OX ўқ бўйлаб чегаралашмаган, яъни 8.1-теорема шарти бажаришмайди.

Демак, K тўплам компакт эмас.

8.3-масала. Агар

$$K = \left\{ x \in l_p, \quad x = \{\xi_i\}, \quad \sum_{i=1}^{\infty} |\xi_i|^p = 1 \right\}$$

бўлса, у ҳолда K тўплам l_p фазода нисбий компакт бўладими?

Ечиш. l_p фазода

$$\{e_n\}, \quad e_n = (\underbrace{0, 0, \dots, 1, 0, \dots}_n)$$

кетма-кетликни кўриб ўтамиш. Бу ерда

$$\rho(e_n, e_s) = 2^p, \quad n, s \in N, n \neq s$$

энди ε сонни $0 < \varepsilon < 2^{\frac{1}{q}}$, $\left(\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1 \right)$ деб танлаймиз. У ҳолда ҳар

қандай $O_\varepsilon(x)$ да ($x \in l_p$) e_n кўришида биттадан нуқта бўлади, яъни берилган $\varepsilon > 0$ учун K ининг чекли ε -тўри мавжуд бўлмайди.

Шунинг учун 8.2-теоремага асосан, K тўплам нисбий компакт бўла олмайди.

8.4-масала. Агар

$$A = \{(x, y) \in \mathbb{R}^2, \quad x^2 + y^2 \leq 1, \quad x \geq 0\}$$

Бўлиб, В тўплам $[-1, 1]$ кесмадаги рационал сонлардан иборат бўлса, у ҳолда $K = A \times B$ тўплам \mathbb{R}^3 фазода компакт бўладими?

Ечиш. K тўплам \mathbb{R}^3 да чегаралашмаган. Шунинг учун 8.1-теоремага асосан K нисбий компакт. Лекин K тўплам \mathbb{R}^3 да ёниқ эмас. Буни қўйидагича кўреатамиз.

Фараз қылайлык, $\{r_k\}$ кетма-кетлик В түпнамдан олинган рационал сонлар кетма-кетлиги бўлиб, $k \rightarrow \infty$ да $r_k \rightarrow -\frac{\sqrt{2}}{2}$ бўлсин.

$$\{S_n\} = \{(x_k, y_k)\} \subset \Lambda$$

бўлганда

$$z_n = (s_n, r_n), \quad n \in \mathbb{N}$$

кетма-кетликини олиб қарайлик. $\{S_n\}$ кетма-кетлик чегараланган бўлгани учун $n_k \rightarrow \infty$ да $s_{n_k} \rightarrow s$ бўладиган $\{s_{n_k}\}$ мавжуд, буида $\{s_{n_k}\} \subset \{s_n\}$.

А тўнлам ёниқ. Шунинг учун $s \in \Lambda$. Ёкини

$$\lim_{n \rightarrow \infty} r_n = -\frac{\sqrt{2}}{2} \notin B$$

Демак, $\{z_{n_k}\}$ кетма-кетлик R^3 даги $\left(s, -\frac{\sqrt{2}}{2}\right)$ элементига яқинлашади, чунки

$$\{z_{n_k}\} \subset \{z_n\}, \quad z_{n_k} = (s_{n_k}, r_k).$$

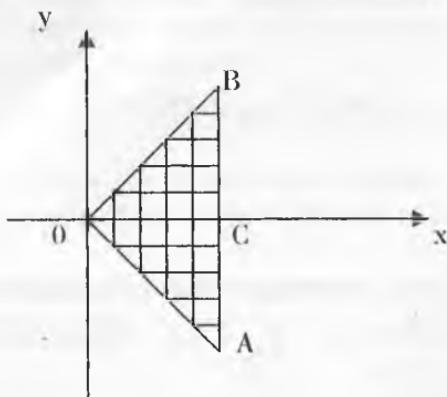
Шундай қилиб $\left(s, -\frac{\sqrt{2}}{2}\right)$ элемент $K = \Lambda \times B$ тўнламга тегишади бўлмаганидан K компакт бўла олмайди.

8.5-масала.

$$K = \{x(t) \in C[0, 1], \quad x(0) = 0, \quad |x(t_1) - x(t_2)| \leq |t_1 - t_2|, \\ t_1, t_2 \in [0, 1]\}$$

Тўнлам учун $\varepsilon = 0,2$ – тўр тузинг.

Ечиш. К түпнамдаги $x(t)$ функцияларнинг графикалари ОЛВ учбұрчакка жойлаштырылған (шаклға қараңг).

$|t_1 - t_2| \leq 0,2$ шартта ассоцианта $[0,1]$ кесмани 5 тадан кам бўлмаган бўлакка бўлиш керак. Худди шундай АС ва ВС кесмаларни ҳам шунча бўлакка бўлиш керак, чунки

$$|x(t_1) - x(t_2)| \leq |t_1 - t_2| \leq 0,2$$

бўлиниши нуқталардан координата ўқларига параллел чизиклар ўтказамиш. Натижада, ОЛВ учбұрчакда тўр ҳосил қиласмиш.

Фараз қылайлик, U түпнам тўрда мавжуд бўлини мумкин бўлган синиқ чизиклар түпнами бўлиб, учлари тўрнинг тугунларида бўлсан. У ҳолда ихтиёрий $x \in K$ учун

$$\max_{t \in [0,1]} |x(t) - y(t)| \leq 0,2$$

бўладиган $y(t)$ мавжуд ($y(t) \in U$), яъни U түпнам K түпнам учун 0,2 тўрдан иборат.

8.6-масала. А оператор

$$y_k = \sum_{j=1}^{\infty} a_{kj} x_j + b_k, \quad (k=1, 2, \dots, n)$$

тенглик билан анықтапланған бўлиб R^n ни R^n га акслантиради, яъни

$$A: R^n \rightarrow R^n$$

Агар ихтиёрий $k, j=1, 2, \dots, n$ учун

$$|a_{kj}| \leq \frac{1}{n\sqrt{3}}$$

бүлсө, у ҳолда А қисқартырынш оператори бүләдіми?

Ечиш. Фараз қылайлык, $x^{(1)}$ ва $x^{(2)}$ нүкталар \mathbb{R}^n фазо-нинг ихтиёрий нүкталар бүлсөн. У ҳолда,

$$\begin{aligned} \rho(Ax^{(1)}, Ax^{(2)}) &= \left(\sum_{k=1}^n (y_k^{(1)} - y_k^{(2)})^2 \right)^{\frac{1}{2}} = \\ &= \left(\sum_{k=1}^n \left(\sum_{j=1}^n a_{kj} x_j^{(1)} - \sum_{j=1}^n a_{kj} x_j^{(2)} \right)^2 \right)^{\frac{1}{2}} = \\ &= \sum_{k=1}^n \left(\sum_{j=1}^n a_{kj} (x_j^{(1)} - x_j^{(2)})^2 \right)^{\frac{1}{2}} \end{aligned} \quad (1)$$

Бу (1)даги ички йирипдің Копи – Буняковский тенгизсиз-лигинин қўллаймиз.

$$\begin{aligned} \sum_{j=1}^n a_{kj} (x_j^{(1)} - x_j^{(2)}) &\leq \left(\sum_{j=1}^n a_{kj}^2 \right)^{\frac{1}{2}} \left(\sum_{j=1}^n (x_j^{(1)} - x_j^{(2)})^2 \right)^{\frac{1}{2}} = \\ &= \left(\sum_{j=1}^n a_{kj}^2 \right)^{\frac{1}{2}} \rho(x^{(1)}, x^{(2)}) \end{aligned}$$

Бу (2) га асөсан (1) қўйидагича

$$\begin{aligned} \rho(Ax^{(1)}, Ax^{(2)}) &\leq \left[\sum_{k=1}^n \left(\left(\sum_{j=1}^n a_{kj}^2 \right)^{\frac{1}{2}} \rho(x^{(1)}, x^{(2)}) \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}} = \\ &= \rho(x^{(1)}, x^{(2)}) \cdot \left(\sum_{k=1}^n \sum_{j=1}^n a_{kj}^2 \right)^{\frac{1}{2}} \end{aligned} \quad (3)$$

Бүләді. Ихтиёрий $k, j=1, 2, 3, \dots$, и учун масала шартнига кўра,

$$\alpha_{kj}^2 \leq \frac{1}{3n^2} \quad (4)$$

Эди (4) ни эътиборга олсак (3) дан

$$\rho(Ax^{(1)}, Ax^{(2)}) \leq \frac{1}{\sqrt{3}} \rho(x^{(1)}, x^{(2)})$$

хосил бўлади. Бу эса А қисқартириш оператори эканлигини кўрсатади.

8.7-масала. А оператор $x=(x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7)$ элемент учун

$$Ax = y = \left(x_1, 2x_2, \frac{1}{3}x_3, \frac{1}{4}x_4, 6x_5, \frac{1}{6}x_6, 7x_7 \right)$$

тenglik билан аниқланган ва A: $\mathbb{R}^7 \rightarrow \mathbb{R}^7$

Бундай оператор қисқартириш оператори бўладими?

Ечиш. Фараз қилайлик

$$Z_1 = (0, 0, 0, 0, 0, 0, 0) \text{ ва } Z_2 = (1, 1, 0, 0, 1, 0, 1)$$

бўлсин. У ҳолда

$$Az_1 = (0, 0, 0, 0, 0, 0, 0) \text{ ва } Az_2 = (1, 2, 0, 0, 5, 0, 7)$$

бўлиб

$$\rho(z_1, z_2) = 2, \quad \rho(Az_1, Az_2) = \sqrt{79}$$

яъни

$$\rho(Az_1, Az_2) = \sqrt{79} > 2 = \rho(z_1, z_2)$$

Демак, А қисқартириш оператори бўлмайди.

8.8-масала. Лагар $x \in C\left[0, \frac{\pi}{2}\right]$ элемент учун А оператор

$$Ax(t) = \frac{1}{2} \int_0^{\frac{\pi}{2}} x(s) \sin t \cos s ds$$

тenglik билан аниқланган бўлса, у ҳолда А қисқартириш оператори бўладими?

Ечиш. Ихтиёрий $x_1(t)$, $x_2(t) \in C\left[0, \frac{\pi}{2}\right]$ учун

$$\begin{aligned} \rho(Ax_1, Ax_2) &= \max_{t \in [0, \frac{\pi}{2}]} \left| \frac{1}{2} \int_0^{\frac{\pi}{2}} [x_1(s) - x_2(s)] \sin t \cos s ds \right| \leq \\ &\leq \frac{1}{2} \max_t |\sin t| \int_0^{\frac{\pi}{2}} |x_1(s) - x_2(s)| |\cos s| ds \leq \\ &\leq \frac{1}{2} \int_0^{\frac{\pi}{2}} \cos s \max_s |x_1(s) - x_2(s)| ds = \frac{1}{2} \rho(x_1, x_2) \end{aligned}$$

Демак, А қисқартылған операторидан иборат.

8.9-масала. Фараз қиласыл, $\Lambda: X \rightarrow X$ бунда X компакт

ва

$$\rho(\Lambda x, \Lambda y) \leq \rho(x, y), \quad x, y \in X \quad (5)$$

бўлсейн. У ҳолда Λ операторининг қўзғалмас нуқтаси мавжуд эканыгиги ишботлансан.

Ечиш. Тескаридан фараз қиласиз. Бундай ҳолатда X фазода

$$\rho(Ax_n, Ay_n) \geq \left(1 - \frac{1}{n}\right) \rho(x_n, y_n) \quad (6)$$

бўладиган $\{x_n\}$ ва $\{y_n\}$ кетма-кетликлар топилади. X компакт бўлгани учун $n_k \rightarrow \infty$ да $x_{nk} \rightarrow x$ ва $y_{nk} \rightarrow y$ бўладиган мос равинида $\{x_{nk}\}$, $\{x_{nk}\} \subset \{x_n\}$, $\{y_{nk}\}$, $\{y_{nk}\} \subset \{y_n\}$ кетма-кетликлар мавжуд.

Бундай кетма-кетликлар учун ҳам (6) тенгсизлик сақларади. Энди $n_k \rightarrow \infty$ да (6)-даи лимитга ўтиб

$$\rho(\Lambda x, \Lambda y) \geq \rho(x, y) \quad (7)$$

тенгсизлигини ҳосил қиласиз, бунда Λ оператор ва $\rho(x, y)$ лар узлукензлиги эътиборга олиниди. Охиригина (7) тенгсизлик (5)га зиддият Λ операторининг қўзғалмас нуқтаси мавжуд эканыгини кўрсатади.

8.10-масала. Фараз қиласыл, $\{\Lambda_n\}$ бўйимас тўпламлар X метрик фазонини

$\Lambda_1 \supset \Lambda_2 \supset \Lambda_3 \supset \dots$
компакт түпламлари бўлсин.

$$\bigcap_{n=1}^{\infty} A_n \neq \emptyset$$

экаплиги исботлансии.

Ечиш. Ҳар бир Λ_n түпламдан a_n нуқта танлаймиз. $\{a_n\}$ кетма-кетликлар қисқариб борувчи бўлганидан

$$\{a_n\} \subset \Lambda_1$$

Λ_1 түплам компактдир. Шунинг учун $\{a_n\}$ кетма-кетлик яқинлашувчи $\{a_{n_k}\}$ қисмий кетма-кетликни ўз ичига олади.

$$n_k \rightarrow \infty \text{да } a_{n_k} \rightarrow a \in \Lambda_1.$$

Энди n_k сонни аниқлаймиз. У ҳолда

$$\{a_{n_i}\}_{i=k}^{\infty} \subset A_{n_k}$$

ва кетма-кетлик ҳам a элементига яқинлашгани учун

$$a \in A_{n_k}, n_k = 1, 2$$

яъни $a \in \bigcap_{k=1}^{\infty} A_{n_k} = \bigcap_{n=1}^{\infty} A_n$

Демак, $\bigcap_{n=1}^{\infty} A_n \neq \emptyset$

4. Мустақил ечиш учун масалалар

1. С[а, b] фазодаги чегараланган алгебраик кўпхадлар түплами ишбий компакт экаплиги исботлаисин.

2. Агар $K = \{(x, y) \in R^2 : (1-x^2 - |1-x|^2)^2 + y^2 = 0\}$ бўлса, у ҳолда К түплам R^2 да компакт бўладими?

3. $A: m \rightarrow m$ ва

$$Ax = \left\{ \frac{\xi_i}{2^i} \right\}, \quad x = \{\xi_i\}$$

Бу А қисқартирини опеаратори бўладими?

4.

$$K = \{x(t) \in C[0, 1] : x'(t) \in C[0, 1], |x'(t)| \leq 1\}$$

түпнам $C[0, 1]$ фазода факат ихтиёрий $x \in K$ учун

$$\left| \int_0^1 x(t) dt \right| \leq M$$

бүлдиган $M > 0$ сон мавжуд бүлгандагина иисбий компакт бўлиши исботлансин.

5. $\{\sin \alpha t\}$, ($\alpha \in A \subset R$) функциялар түпнами $C[0, 1]$ фазода факат A түпнам R фазода чегараланган бүлгандагина иисбий компакт бўлиши исботлансин.

6. I_p фазода бирлик шар иисбий компакт эмаслиги исботлансин.

7. Агар $K \subset X$ компакт бўлиб $x(t) \in X$ бўлса, у ҳолда $\rho(x, K) = \rho(x, a)$ бўлдиган а элемент ($a \in K$) мавжуд эканлиги исботлансин.

8. Агар $K \subset X$ түпнам компакт бўлса, у ҳолда

$$\sup_{x, y \in K} \rho(x, y) = \rho(a, b)$$

бўлдиган а, в элементлар ($a, v \in K$) мавжуд эканлиги исботлансин.

9. Чексиз ўлчовли фазода ҳар қандай компакт түпнам ҳеч қаерда зич эмаслиги исботлансин.

10. Ўзининг хусусий қисм фазосига изометрик аксланувчи компакт мавжуд эмаслиги исботлансин.

ҚҰШИМЧА

Ихтиёрий вектор фазоларда чизиқلى операторлар

1. Асосий түшүнчалар

Агар хар бир $a \in V$ векторга бир қийматлы аниқланған $v = \phi(a)$ вектор мөс қўйилса ва қўйидаги шартлар бажарилса, V вектор фазода чизиқли операторлар аниқланған дейилади.

$$1. \phi(x+y) = \phi(x) + \phi(y), \quad \forall x, y \in V$$

$$2. \phi(\lambda x) = \lambda\phi(x), \quad \forall x \in V, \forall \lambda \in R$$

Агар A_ϕ матрица устуналарининг элементлари, $\{e_1, e_2, \dots, e_n\}$ базисдаги $e_1 = \phi(e_1), e_2 = \phi(e_2), \dots, e_n = \phi(e_n)$ базис вектор образларининг координаталаридан тузилғаи бўлса, у ҳолда A_ϕ матрица ϕ чизиқли операторининг $\{e_1, e_2, \dots, e_n\}$ базисдаги матрицаси дейилади.

Агар V фазода иккита $\{e_1, e_2, \dots, e_n\}$ ва $\{f_1, f_2, \dots, f_n\}$ базислар берилгандай бўлиб, ϕ чизиқли операторининг бу базислардаги матрицалари A_ϕ ва B_ϕ бўлса, у ҳолда бу матрицалар қўйидаги формула билан боғланади.

$$B_\phi = C^{-1} \cdot A_\phi \cdot C$$

Бу ерда, $C = \{e_1, e_2, \dots, e_n\}$ базисдан $\{f_1, f_2, \dots, f_n\}$ базисга ўтувчи матрица. V фазодаги иккита ϕ ва ψ чизиқли операторларининг $\phi + \psi$ йиғинидиси, $\phi \cdot \psi$ кўнайтмаси ва $\alpha \cdot \phi$ α сопишининг ϕ чизиқли операторга кўнайтмаси мөс равинида қўйидаги теигликлар билан ифодаланади:

$$(\phi + \psi)(x) = \phi(x) + \psi(x);$$

$$(\phi \cdot \psi)(x) = \phi(\psi(x));$$

$$(\alpha \cdot \phi)(x) = \alpha(\phi(x)).$$

Агар λ сон мавжуд бўлиб, х нолмас вектор учун

$$\phi(x) = \lambda x$$

шарт бажарилса, х вектор V вектор фазодаги ϕ чизиқли операторининг махсус вектори дейилади. λ сон — х векторга мос келувчи махсус сон дейилади.

Энди чексиз ўлчовли фазоларни қарайлик. Фараз қилайлик, R фазо ихтиёрий чексиз ўлчовли Евклид фазоси бўлсин.

R чексиз ўлчовли фазода базис тушунчаси қўйидагича киритилади.

Таъриф: Агар R чексиз ўлчовли фазодаги

$$e_1, e_2, \dots, e_n, \dots \quad (1)$$

векторларнинг бирортаси ҳам шу тизимнинг чекли миқдордаги бошқа векторларининг чизиқли ифодаси бўлмаса, у холда бундай (l) векторлар тизими чизиқли боғланмаган дейилади ва R даги ҳар қандай чизиқли боғланмаган векторлар тизими шу фазонинг базиси дейилади.

Энди бирор чексиз ўлчовли фазонинг (масалан l_2 нинг) базиси

$$e^{(1)}, e^{(2)}, \dots, e^{(n)}, \dots \quad (2)$$

берилган бўлсин. Бу тизимдан олинган чекли миқдордаги ихтиёрий векторларнинг чизиқли

$$x = \lambda_1 e^{(n_1)} + \lambda_2 e^{(n_2)} + \dots + \lambda_m e^{(n_m)} \quad (3)$$

$$(\lambda_k - \text{сонлар}, k=1, 2, \dots, m)$$

ифодаларнинг тўпламини М деб белгилайлик. Бу М тўплам

$$e^{(n_1)}, e^{(n_2)}, \dots, e^{(n_m)} \quad (4)$$

тизимининг чизиқли қобиги дейилади.

М чизиқли қобиқнинг ёлиги L тўплам (2) тизимнинг векторлари хосил қилган фазонинг (масалан, l_2 нинг) қисм фазоси дейилади. Демак, L тўпламга (3) кўрининидаги векторлар ва бундай векторлар кетма-кетликларининг лимитлари киради.

Таъриф: Агар (2) тизим базисдан бўлиб ихтиёрий иккита ҳар хил векторларнинг скаляр қўнайтмаси

$$\left(e^{(i)}, e^{(j)} \right) = 0, \quad i \neq j \quad (5)$$

бўлса, у ҳолда (2) ортогонал базис дейилади ва

$$\left(e^{(i)}, e^{(j)} \right) = 1$$

бўлса ортоиormal базис дейилади.

Ортогонал тизим учун қўйидаги хоссаларин келтирамиз.

1-теорема. L қисм фазо қўйидаги ихтиёрий векторлар тизими

$$y^{(1)}, y^{(2)}, \dots, y^{(m)}, \dots \quad (6)$$

дан ҳосил қилинган бўлиб, z вектор ($z \in l_2$) (6) даги векторларнинг ҳар бири билан ортогонал бўлган бўлса, у ҳолда z вектор L даги ихтиёрий x векторга ҳам ортогонал бўлади.

2-теорема. l_2 даги x вектор L фазода ётиши учун унинг

$$x = \sum_{m=1}^{\infty} d_m y^{(m)}$$

кўринишда ифодаланини зарур ва кифоядир. Бунда

$$y^{(1)}, y^{(2)}, \dots, y^{(m)}, \dots$$

векторлар L қисм фазонинг ортонормал базисидан иборат ва

$$d_m = (x, y^{(m)}), \quad m = 1, 2, 3, \dots$$

2. Масалалар ечиш

1-масала. $X = (x_1, x_2, x_3)$ векторни

$$\varphi(x) = (4x_1 - 3x_2 + 2x_3, x_1 + x_2, 3x_1 - x_3)$$

формула билан алмаштириш чизикли оператор бўлишини исботланг ва

$$\begin{cases} b_1 = (3, 2, 3) \\ b_2 = (-4, -3, -5) \\ b_3 = (5, 1, -1) \end{cases}$$

бўлишини операторининг матрицасини топинг.

Ечиш. Чизиқлилик шарттарини текширайыл.

$$a. \varphi(x+y) = (4x_1 - 3x_2 + 2x_3 + 4y_1 - 3y_2 + 2y_3, x_1 + x_2 + y_1 + y_2,$$

$$3x_1 - x_3 + 3y_1 - y_3) = (4x_1 + 4y_1 - 3x_2 - 3y_2 + 2x_3 + 2y_3,$$

$$x_1 + y_1 + x_2 + y_2, 3x_1 + 3y_1 - x_3 - y_3) = \varphi(x) + \varphi(y)$$

$$b. \varphi(\lambda \cdot x) = (\lambda 4x_1 - \lambda 3x_2 + \lambda 2x_3, \lambda x_1 + \lambda x_2, \lambda 3x_1 - \lambda x_3) = \lambda \varphi(x)$$

φ операторнинг $\{e_1, e_2, e_3\}$ базисдаги A_φ матрицаси қўйидаги кўршинига эга

$$A_\varphi = \begin{pmatrix} 4 & -3 & 2 \\ 1 & 1 & 0 \\ 3 & 0 & -1 \end{pmatrix}$$

φ операторнинг $\{b_1, b_2, b_3\}$ базисдаги матрицасини

$$B_\varphi = C^{-1} \cdot A_\varphi \cdot C \quad (1)$$

формула билан аниқлаймиз, бу ерда,

$$C = \begin{pmatrix} 3 & -4 & 5 \\ 2 & -5 & 1 \\ 3 & -3 & -1 \end{pmatrix}$$

С матрицага тескари матрицани аниқлаб қўйидагига эга бўламиз.

$$C^{-1} = \begin{pmatrix} -8 & 29 & -11 \\ -5 & 18 & -7 \\ 1 & -3 & 1 \end{pmatrix}$$

У ҳолда

$$B_\varphi = \begin{pmatrix} -8 & 29 & -11 \\ -5 & 18 & -7 \\ 1 & -3 & 1 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 4 & -3 & 2 \\ 1 & 1 & 0 \\ 3 & 0 & -1 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 3 & -4 & 5 \\ 2 & -4 & 1 \\ 3 & -5 & -1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -17 & 10 & -122 \\ -12 & 8 & 79 \\ 3 & -3 & 13 \end{pmatrix}$$

2-масала.

$$A_\varphi = \begin{pmatrix} 1 & 3 \\ -2 & -1 \end{pmatrix}$$

матрица ϕ операторнинг

$$\begin{cases} a_1 = (-1, 1) \\ a_2 = (1, 2) \end{cases}$$

базисдаги матрикаси,

$$B_\phi = \begin{pmatrix} 2 & 1 \\ -1 & 3 \end{pmatrix}$$

матрица эса ψ операторнинг

$$\begin{cases} b_1 = (1, -1) \\ b_2 = (1, 2) \end{cases}$$

базисдаги матрикаси бўлсин.

ϕ - ψ чизиқли операторнинг $\{e_1, e_2\}$ базисдаги матрикаси тоцилсан.

Ечиш. C_1 ва C_2 матрикалар $\{e_1, e_2\}$ базисдан мос равинда $\{a_1, a_2\}$ ва $\{b_1, b_2\}$ базисларга ўтувчи матрикалардир. C_1 ва C_2 матрикаларга тескари матрикалар куйидагича бўлади.

$$C_1^{-1} = \begin{pmatrix} -1 & 1 \\ 1 & 2 \end{pmatrix}, \quad C_2^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ -1 & 2 \end{pmatrix}$$

Бу ердан C_1 ва C_2 ларни аниқлаш мумкин.

$$C_1 = \begin{pmatrix} -\frac{2}{3} & \frac{1}{3} \\ \frac{1}{3} & \frac{1}{3} \end{pmatrix}, \quad C_2 = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{2} \end{pmatrix}$$

ϕ ва ψ операторларнинг $\{e_1, e_2\}$ базисдаги матрикаларини E_ϕ ва E_ψ деб белгилаймиз. У ҳолда юқоридаги (1) формулага асосан

$$E_\phi = C_1^{-1} \cdot A_\phi \cdot C_1 = \begin{pmatrix} \frac{2}{3} & -\frac{7}{3} \\ \frac{7}{3} & -\frac{2}{3} \end{pmatrix},$$

$$E_{\psi} = C_2^{-1} \cdot B_{\psi} \cdot C_2 = \frac{1}{2} \begin{pmatrix} 5 & 1 \\ -3 & 5 \end{pmatrix}$$

Булардан

$$E_{\phi} \cdot E_{\psi} = \begin{pmatrix} \frac{31}{6} & -\frac{33}{6} \\ \frac{41}{6} & -\frac{1}{2} \end{pmatrix} = \frac{1}{6} \begin{pmatrix} 31 & -33 \\ 41 & -1 \end{pmatrix}$$

З-масала. Қүйінда матрица күрінінде берілған ϕ чиңзікли операторының махсус вектори ва махсус сонни топинг,

$$A_{\phi} = \begin{pmatrix} 3 & 1 & 1 \\ 2 & 1 & 1 \\ -2 & 0 & 1 \end{pmatrix}$$

Ечиш. Характеристик теңглама орқали махсус сонни топамиз.

$$\begin{vmatrix} 3-\lambda & 1 & 1 \\ 2 & 1-\lambda & 1 \\ -2 & 0 & 1-\lambda \end{vmatrix} = 0$$

$$\lambda^3 - 6\lambda^2 + 11\lambda - \lambda = 0$$

Бу теңглама құйындагы илдізларга әга

$$\lambda_1=1, \lambda_2=2, \lambda_3=3$$

Хар бир махсус сон учун теңгламалар тизими тузилади.

$$1. \quad \begin{cases} 2x_1 + x_2 + x_3 = 0 \\ -2x_1 = 0 \end{cases}$$

$$2. \quad \begin{cases} x_1 + x_2 + x_3 = 0 \\ 2x_1 + x_3 = 0 \end{cases}$$

$$3. \quad \begin{cases} x_2 + x_3 = 0 \\ 2x_1 - x_2 + x_3 = 0 \end{cases}$$

Бу тизимларни ечиб, уларининг умумий ечимини ҳосил қиласиз.

$$x = \alpha(0, -1, 1), \quad y = \beta(1, 1, -2), \quad z = \gamma(-1, -1, 1) \\ (\alpha, \beta, \gamma \neq 0, \quad \alpha, \beta, \gamma \in \mathbb{R})$$

x, y, z векторлар берилган чизиқли операторининг махсус векторларидир.

4-масала. l_2 дагы x вектор L фазода ётни шартни нимадан иборат?

Ечин. Ортонормал базис сифатида қўйидагини оламиз

$$\{y^{(m)}\} = \{e_{2m}\}, \quad m=1, 2, 3, \dots$$

$$y^{(1)} = e_2 = (0, 1, 0, 0, 0, 0, \dots),$$

$$y^{(2)} = e_4 = (0, 0, 0, 1, 0, 0, \dots),$$

.....

Булдай базисдан ҳосил бўлган L қисем фазо

$$x = \sum_{m=1}^{\infty} a_{2m} e_{2m} = (0, a_2, 0, a_4, \dots)$$

кўринишидаги векторлардан иборат, яъни бу векторларининг тоқ рақамли координаталари нолга тенг бўлиб,

$$d_m = (x, y^{(m)}) = (x, e_{2m}) = a_{2m}$$

Энди $x \in L$ векторлар учун ($x \in l_2$)

$$(x, x)^2 = \sum_{m=1}^{\infty} a_{2m}^2$$

Агар $x \in l_2$ вектор L да ётмас, у ҳолда a_{2m-1} ларнинг бирортаси албатта, нолдан фарқли бўлиб

$$(x, x)^2 = \sum_{m=1}^{\infty} a_{2m}^2 + \sum_{m=1}^{\infty} a_{2m-1}^2 > \sum_{m=1}^{\infty} a_{2m}^2 = \sum_{m=1}^{\infty} d_m^2$$

бўлади.

Демак, $x \in l_2$ дагы x вектор Л қисм фазода ёткапи учун

$$(x, x)^2 = \sum_{m=1}^{\infty} d_m^2$$

бүлини шартдир.

5-масала. $x=(x_1, x_2, \dots, x_n, \dots) \in l_2$ вектор үчүн $Ax=y$ оператор күйүндеги тенгламалар тизимиин ифодаласын

Будда

$$\sum_{k=1}^{\infty} a_{nk} x_k < \infty, \quad n = 1, 2, \dots$$

Қаңдай шарт бажарылғанда

$$\sum_{t=1}^{\infty} |a_{ik} x_k| \quad i = 1, 2, \dots$$

қаторлар яқынлапшувчи бүлади.

Ечиш. Масала шартига кўра

$$\sum_{k=1}^{\infty} x_k^2 \leq A$$

А ўзгармас сон. Энди

$$\sum_{k=1}^{\infty} a_{nk}^2 \leq c \quad n = 1, 2, \dots$$

деб фараз қылсақ, у ҳолда Коши-Буняковский тенгизлигига ассоциацияның

$$\sum_{k=1}^{\infty} |a_{nk}x_k| \leq \left\{ \sum_{k=1}^{\infty} a_{nk}^2 \right\}^{\frac{1}{2}} \left\{ \sum_{k=1}^{\infty} x_k^2 \right\}^{\frac{1}{2}} \leq C^{\frac{1}{2}} A^{\frac{1}{2}} = (CA)^{\frac{1}{2}}$$

Демак, агар (*) тизимнинг коэффициентларидан түзилгани

$$\sum_{k=1}^{\infty} a_{1k}^2, \sum_{k=1}^{\infty} a_{2k}^2, \dots$$

қаторлар яқинлашувчи бўлса, у ҳолда

$$\sum_{k=1}^{\infty} |a_{nk} x_k| < \infty \quad n = 1, 2, \dots$$

қаторлар яқинлашувчи бўлади, шу билан бирга

$$y = (y_1, y_2, \dots, y_n, \dots)$$

учун

$$|y_n| \leq K, \quad n = 1, 2, \dots$$

тенгиззлик бажарилади ва у вектор m фазонинг векторидан иборат, $y \in m$.

3. Мустақил ечиш учун масалалар

I. $X = (x_1, x_2, x_3)$ векторни

$$\varphi(x) = (3x_1 - x_2 + 2x_3, x_1 + x_2 - x_3, 2x_1 + x_2 - 3x_2)$$

формула билан алмаштириши чизикли оператор эквалигини исботланг ва

$$\begin{cases} b_1 = (1, 2, -3) \\ b_2 = (-1, 0, 1) \\ b_3 = (0, 2, 3) \end{cases}$$

базисда шу операторнинг матрицасини топинг.

$$2. A_{\varphi} = \begin{pmatrix} 1 & 3 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} \text{ матрица } \varphi \text{ операторнинг } \begin{cases} a_1 = (-3, 1) \\ a_2 = (1, 1) \end{cases} \text{ базис-}$$

даги матрицаси, $B_{\psi} = \begin{pmatrix} -3 & 1 \\ 2 & 1 \end{pmatrix}$ матрица эса ψ операторнинг

$\begin{cases} b_1 = (3, -2) \\ b_2 = (1, 2) \end{cases}$ базисдаги матрицаси бўлсин. $\psi \cdot \varphi$ чизикли операторнинг $\{e_1, e_2\}$ базисдаги матрицаси топилсин.

3. Матрица күришиңда берилган чизиқли операторниң махсус вектори ва махсус соиини топинг.

$$A_\phi = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 3 \\ 1 & 1 & 2 \\ 1 & 0 & -2 \end{pmatrix}$$

4. Ортогонал базисни

$$\{y^{(m)}\} = \{e_{2m-1}\} \quad m=1, 2, 3, \dots$$

деб таплаганда L_2 даги x вектор L қысм фазода ётадими?

5. $Ax=y$ ($x \in L_2$) оператор чексиз ўлчовлы фазода берилб

$$y_n = \sum_{k=1}^{\infty} a_{nk} x_k, \quad n = 1, 2, \dots$$

төнгіламалар тизимини ифодаласып ва бунда

$$x = (x_1, x_2, \dots, x_n, \dots) \quad y = (y_1, y_2, \dots, y_n, \dots)$$

бўлса, қўйнагилар аникланаси:

1) Бу операторниң чизиқли эканлиги текширилсин.

2) x ва y векторлар с ҳамда L_2 фазоларниң элементлари бўяла оладими?

Мустақил ечити учун берилган масалаларниң
жавоблари ва кўрсатмалари

1-§.

2. Ҳа, мумкин.
4. Континуум.
5. Континуум.
8. Континуум

2-§.

1. А тўплам ёпиқ ва ихтиёрий $\delta > 0$ учун $\mu(G/A) < \delta$ бўладиган G очиқ тўплам ($G \supset A$) мавжуд.

Энди

$$X(A) \subset X(G) = X(\bigcup_k (\alpha_k, \beta_k)) = \bigcup_k X(\alpha_k, \beta_k)$$

еканлиги кўриниб турибди.

Шунинг учун

$$\begin{aligned}\mu A &= \mu X(A) \leq \sum_k \mu(X(\alpha_k, \beta_k)) = \\ &= \sum_k \left(\sup_t x(t) - \inf_t x(t) \right) = \sum_k (x(\nu_k) - x(\mu_k)) = \\ &= \sum_k \left| \int_{\mu_k}^{\nu_k} x'(t) dt \right| \leq \sum_k \int_{\alpha_k}^{\beta_k} |x'(t)| dt = \int_G |x'(t)| dt = \int_{G \setminus A} |x'(t)| dt.\end{aligned}$$

Ихтиёрий $\varepsilon > 0$ учун $\delta = \delta(\varepsilon)$ сонни

$$\int_{G \setminus A} |x'(t)| dt < \varepsilon$$

бўладиган қилиб ташлаймиз.

2. $A = \bigcap_{k=1}^n A_k$ деб олайлик, у ҳолда

$$\begin{aligned}\mu A &= 1 - \mu(CA) = 1 - \mu\left(\bigcup_{k=1}^n CA_k\right) \geq \\ &\geq 1 - \sum_{k=1}^n \mu(CA_k) = 1 - n + \sum_{k=1}^n \mu A_k > 0\end{aligned}$$

3. Фараз қилайлик, $[0, 1]$ кесманинг ҳамма қисм тўпламлар тўплами A бўлсин, M_p эса Кантор тўплами бўлган P шунинг қисм тўпламлар тўплами бўлсин. $\mu(P)=0$ бўлгани учун $B \in M_p$ тўплам ўлчовлидир. $m(p)=c$ бўлганидан

$$m(M_p) \geq 2^c$$

Лекин $M_p \subset A$ шунинг учун

$$m(A) \geq m(M_p) \geq 2^c > c$$

4. Жавоб: $\frac{\pi}{6}$

5. Жавоб: 0,5

3-§.

1. Ха, бўлади.
2. Ха, бўлади.
3. Ха, бўлади.
4. Ха, бўлади. Масалан, $x(t) = sign(t - \frac{1}{2})$
6. Бунинг учун 3.5-теоремадан фойдаланинг.

4-§.

1. Жавоби:

$$\sum_{k=0}^{\infty} \frac{1}{k!}$$

3. Риман бўйича интегралланувчи, Лебег бўйича интегралланувчи эмас.

4. Жавоби:

$$-\sum_{k=0}^{\infty} \frac{1}{(2k+1)^2}$$

5. Ха, ўрнили.
6. Йўқ, ўрнили эмас.
7. Йўқ, тасдиқлаш мумкин эмас.
8. Жавоби: 0

5-§.

2. Метрика шартлари бажарилади.
7. Метрика шартлари бажарилади.
8. Ха, мавжуд.

9. Фараз қиласайлик, $x_n = \left\{ \xi_i^n \right\}$ бўлиб бунда

$$\xi_i^n = \begin{cases} n^{-\frac{1}{p}}, & i \leq n; \\ 0, & i > n \end{cases}$$

бўлсин. У ҳолда $n \rightarrow \infty$ да

$$\rho_m(x_n, \theta) = n^{-\frac{1}{p}} \rightarrow 0;$$

$$\rho_{l_p}(x_n, \theta) = 1, \quad n \in N$$

10. Фараз қиласылар, $x_n = \{\xi_i^n\}$ бүлиб бунда

$$\xi_i^n = \begin{cases} \frac{1}{n}, & i \leq n; \\ 0, & i > n \end{cases}$$

бүлсип. Ү ҳолда $n \rightarrow \infty$ да

$$\rho_{l_2}(x_n, \theta) = n^{-\frac{1}{2}} \rightarrow 0;$$

$$\rho_{l_1}(x_n, \theta) = 1, \quad n \in N$$

Фараз қиласылар,

$$x_n(t) = t^n, \quad n=1, 2, \dots$$

Ү ҳолда $n \rightarrow \infty$ да

$$\rho_{L_p}(x_n, \theta) = (np+1)^{-\frac{1}{p}} \rightarrow 0.$$

Лекин $x_n(t) \rightarrow x_0(t)$, $n \rightarrow \infty$ бүлиб, буңда

$$x_0(t) = \begin{cases} 0, & 0 \leq t < 1 \\ 1, & t = 1 \end{cases}$$

11. Ҳа бүлади. Чүнки

$$\begin{aligned} |f(x_1) - f(x_2)| &= \left| \lim \xi_n^{(1)} - \lim \xi_n^{(2)} \right| \leq \\ &\leq \sup \left| \xi_n^{(1)} - \xi_n^{(2)} \right| = \rho_m(x_1, x_2). \end{aligned}$$

12. Ҳа бүлади. Чүнки

$$\begin{aligned} \rho_{l_k}(f(x_1), f(x_2)) &= \left(\sum_{k=1}^{\infty} \left| \frac{1}{k} (\xi_k^{(1)} - \xi_k^{(2)})^2 \right|^{\frac{1}{2}} \right)^2 \leq \\ &\leq \left(\sum_{k=1}^{\infty} \frac{1}{k^2} \right)^{\frac{1}{2}} \rho(x_1, x_2) \end{aligned}$$

13. Жавоби: $\rho(x, y) = 15,5$

6-§.

1. Йўқ, бўлмайди. Бунинг учун масалан

$$x_n = \left\{ \frac{1}{i^q} \right\}_{i=1}^n, \quad n = 1, 2, \dots$$

кетма-кетликни кўриб ўтинг.

2. Йўқ бўлмайди.

3. Йўқ, бўлмайди. Масалан,

$$x_n = \left\{ \frac{1}{i^q} \right\}_{i=1}^n, \quad n = 1, 2, \dots$$

кетма-кетликни олиб қараш кифоя.

4. Йўқ, бўлмайди. Бунинг учун ҳеч қандай атроф мавжуд эмаслигипи кўрсатинг. Масалан, А тўпламииниг нуқталаридан тузилган θ нуқта қаралсин.

5. Йўқ, бўлмайди. Масалан, $x_0 = (1, -1, 0, \dots)$ нуқта А тўпламда ётади, лекин А тўйладам нуқталарини ўз ичига олувчи x_0 нуқтанинг ҳеч қандай атрофлари мавжуд эмас.

3. Йўқ, бўлмайди. Бунинг учун $\{x_n\} \in \Lambda$

$$x_n = \left\{ 1, \underbrace{-\frac{1}{n}, -\frac{1}{n}, \dots, -\frac{1}{n}}_n, 0, 0, \dots \right\}$$

кетма-кетликни кўриб ўтиш кифоя.

4. Йўқ бўлмайди. Бунинг учун

$$x_n(l) = (l+1)^n, \quad n \in \mathbb{N}$$

кетма-кетликдан фойдаланиши мумкин.

5. Аввало, С[а, б] фазода даражаси n дан ошмайдиган кўпхадлар тўплами ёпиқ эканлиги кўрсатилсиз, сўнгра ихтиёрий В(x_0, r) тўплам ҳеч бўлмагандан битта функцияни ўз ичига олини ва бу функция даражаси n дан ошмайдиган кўпхад эмаслиги кўрсатилсиз.

7-§.

1. $X = \{x_k\}$ бўлсан. $x_k \notin B[y_k, r_k]$ бўладиган ва $k \rightarrow \infty$ да $r_k \rightarrow 0$ бўладиган $\{B[y_k, r_k]\}$ ёпиқ шарлар кетма-кетлигини тузинг ҳамда X фазонинг тўлалигидан фойдаланинг.

2. Q түпнамда R фазолинг метрикасини киритинг ва
 $F_n = \{r_1, r_2, \dots, r_k\}, \quad r_k \in Q, \quad k \in N$
 ёниқ түпнамларининг тўлдирувчиси бўлган очиқ түпнамлар тизимини кўриб ўтиш.

3. X_a , тўла фазо бўлади.
4. X_a қандай $\epsilon > 0$, $x \in X$ учун

$$B[x_1, r_1] \subset O_\epsilon(x) \cap G_1, \quad r_1 < 1$$

бўладиган $B[x_1, r_1]$ ёпиқ шар мавжуд.

Худуди шундай

$$B[x_2, r_2] \subset B[x_1, r_1] \cap G_2, \quad r_2 < \frac{1}{2}$$

бўладиган $B[x_2, r_2]$ мавжуд ва ҳоказо.

Ниҳоят ихтиёрий $y \in O_\epsilon(x)$ учун

$$y \in \bigcap_{k=1}^{\infty} (B[x_k, r_k] \cap G_k)$$

муносабатни ҳосил қиласиз.

5. X_a , бўлади.
6. X_a , бўлади.
7. Йўқ, бўлмайди. Буни қўйидагича изохлаймиз.
 Фараз қиласлик,

$$\Lambda = \{x: x = \{\xi_i\}, \quad \xi_i = 0 \text{ ёки } \xi_i = 1, \quad i = N\}$$

У ҳолда

$$m(\Lambda) \equiv c, \quad \rho(x, y) = \frac{1}{2}, \quad (x, y \in \Lambda), \quad x \neq y$$

8. Йўқ, бўлмайди. Буни қўйидагича кўрсатиш мумкин.

Ҳар бир

$$\{\xi_i\}, \quad \xi_i = 0 \text{ ёки } \xi_i = 1, \quad i = N$$

кетма-кетликка қўйидаги узлукесиз функцияни мос келтирамиз

$$x(t) = \begin{cases} 0, & t \in [n, n+1], \quad \xi_n = 0 \\ \text{чизиқли функция, } (n, n + \frac{1}{2}), (n + \frac{1}{2}, n+1) \text{ да, } \xi_n = 1 \\ 0, & t < 1 \end{cases}$$

$$x(n+\frac{1}{2})=1, \quad x(n)=x(n+1)=0$$

Бүндай $x(t)$ функциялар түплемини А деб белгилайлик. У ҳолда $m(A)=c$ ва $\rho(x, y)=2$, $x, y \in A$, $x \neq y$ бўлади.

8-§.

2. Ҳа, бўлади.
3. Ҳа, бўлади.
5. Умбу

$$\begin{aligned} |\sin \alpha t_1 - \sin \alpha t_2| &= 2 \left| \cos \alpha \frac{t_1 + t_2}{2} \sin \alpha \frac{t_1 - t_2}{2} \right| \leq \\ &\leq |\alpha| |t_1 - t_2| < |\alpha| \delta < \varepsilon \end{aligned}$$

тейсизликдан фойдаланинг.

9. Фараз қиласайлик, К компакт ($K \subset X$) түплам бўлсин. X фазода ихтиёрий $B(x_0, r)$ очик шарин олайлик ва

$$K \cap B[x_0, r] \neq \emptyset$$

бўлсин. $B(x_0, r)$ шар учун

$$B(x_0, r) \not\subset K \cap B[x_0, r]$$

муносабат кўриниш турибди, яъни

$$y \notin K \cap B[x_0, r]$$

бўладиган $y \in B(x_0, r)$ очик шар мавжуд. У ҳолда $K \cap B[x_0, r]$ түплам учун

$$O_\varepsilon(y) \not\subset K \cap B[x_0, r]$$

бўладиган $O_\varepsilon(x)$ атроф мавжуд.

Энди

$$O_\varepsilon(y) \subset B(x_0, r)$$

бўладиган $\varepsilon > 0$ сонни ташлаш кифоя.

10. Фараз қиласайлик,

$$\Lambda: X \rightarrow X \subset X, \quad X/X \neq 0$$

бўладиган изометрик Λ акслантириш мавжуд бўлсин.

$$\rho(Ax, Ay) = \rho(x, y)$$

бүлганидан А узлукеніз акслантиришдан иборат.

Демек,

$$A(X) = X_1$$

компактдир. $X/X_1 \neq 0$ бүлганидан шундай x_0 ($x_0 \in X$) мавжуд бүлиб, $x_0 \notin X_1$ ва

$$\rho(x_0, Ax_0) \geq \varepsilon \quad (1)$$

бүладиган $\varepsilon > 0$ сон мавжуд. Бу жараённи саңақли марта тақоролаб

$$\begin{aligned} \rho(A^n x_0, A^{n+p} x_0) &= \rho(A^{n-1} x_0, A^{n+p-1} x_0) = \\ &= \rho(x_0, A^p x_0) \geq \varepsilon, \quad x_n = A^n x_0 \end{aligned}$$

бүладиган $\{x_n\}$ кетма-кетликни ҳосил қыламиз. X компакт бүлганидан $n_k \rightarrow \infty$ да

$$x_{n_k} \rightarrow y_0 \in X$$

бүладиган

$$\{x_{n_k}\}$$

қисмий кетма-кетлик мавжуд ва

$$\{x_{n_k}\} \subset \{x_n\}$$

бүлади. У ҳолда $n_k, n_s \rightarrow \infty$ да

$$\rho(x_{n_k}, x_{n_s}) \rightarrow 0$$

лекин $n_k \neq n_s$ бүлганды (1) га асосап

$$\rho(x_{n_k}, x_{n_s}) = \rho(A^{n_k} x_0, A^{n_s} x_0) \geq \varepsilon$$

Бу зиддиятдир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. *Т.А. Саримсоқов.* Ҳақиқий ўзгарувчилиг функциялари назарияси, «Ўзбекистон» Т. 1993 й. – 340 б.
2. *Т.А. Саримсоқов.* Функционал анализ курси, «Ўқитувчи» Т., 1986 й. – 400 б.
3. *В.К. Қобулов.* Функционал анализ ва ҳисоблану математикаси, «Ўқитувчи», Т., 1976 й. – 436 б.
4. *Л.Н. Колмогоров, С.В. Фомин.* Элементы теории функций и функционального анализа, М.: «Наука», 1989 г. – 624 с.
5. *А.А. Кириллов, А.Д. Гвиндиани.* Теоремы и задачи функционального анализа, М.: «Наука», 1979 г. – 381 с.
6. *Г.Ғайимназаров.* Функционал анализ маъruzasi матнлари 1, II-қисм. Гулистан «ГулДУ» 2000 й. – 83 б.
7. *Г.И. Архипов, В.Л. Садовничий, В.И. Чубариков.* Лекции по математическому анализу, М.: «Высшая школа» 1999 г. – 523 с.
8. *Ш.А. Люпов, М.А. Бердиқулов, Р.М. Турғулбоев.* Функциялар назарияси (функциялар назарияси ва функционал анализ курсига кириш). «ЎЛЖИТИ» Маркази, Т. 2004 й. – 148 б.

МУНДАРИЖА

СҮЗ БОШИ.....	3
1-§. Түпламлар назариясining элементлари.....	4
2-§. Ўлчовли түпламлар.....	13
3-§. Ўлчовли функциялар.....	22
4-§. Лебег интеграли. Интеграл остида лимитга ўтиш. Риман ва Лебег интегралларини солиштириш.....	36
5-§. Метрик фазолар. Кетма-кетликнинг метрик фазода яқинлашиши.....	51
6-§. Метрик фазода очиқ ва ёниқ түпламлар.....	65
7-§. Метрик фазонинг тўлалиги ва сепарабеллиги.....	77
8-§. Метрик фазода компакт түпламлар ва қисқартириш оператори.....	86
ҚЎНИМЧА	
Ихтиёрий вектор фазоларда чизиқли операторлар.....	96
Мустақил ечиш учун берилган масалаларининг жавоблари ва кўрсатмалари.....	105
ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.....	113

ГУЛМУРОД ФАЙМНАЗАРОВ, ОЛИМЖОН ФАЙМНАЗАРОВ

ФУНКЦИОНАЛ АНАЛИЗ КУРСИДАН МАСАЛАЛАР ЕЧИШ

(Хақиқиit ўзгарувчалык функциялар назарияси ва метрик
фазолардан масалалар ечиш памуналари)

Тошкент – «Fan va texnologiya» – 2006

Мұхаррір:

С. Бадалбоева

Тех. мұхаррір:

А. Мойдінов

Мұсақхұх:

М. Ҳайитова

Босиніга рұхсат этилди 20.03.2006. Бичими 60x84 1/16.
Босма таборғы 8,0. Адады 1000. Буортма №24.

«Fan va texnologiya» националь, 700003,
Тошкент ш., Олмазор, 171. Шартнома №04-06.

«Fan va texnologiyalar markazi bosmaxonasi»да чоң этилди.
Тошкент ш., Олмазор күчаси, 171-үй.

